

τετράδια,
Πολιτισμού
ΤΕΥΧΟΣ 1

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
HELLENIC MINISTRY OF CULTURE

TETRAΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΤΕΥΧΟΣ 1ο
ΜΑΡΤΙΟΣ 2007
ISSN: 1791-1230

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Δ/νση: Μπουμπουλίνας 20-22, Αθήνα 10682

<http://www.culture.gr>

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 1ου ΤΕΥΧΟΥΣ

Απόστολος Δοξιάδης,
Συγγραφέας-Μαθηματικός
Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα,
Διευθύντρια Εθνικής Πινακοθήκης
Αντώνης Μακροδημήτρης,
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

**ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΕΤΡΑΔΙΩΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ-ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ
ΕΠΙΤΡΟΠΗ**

Αντώνης Βασιλογιαννακόπουλος, Νικόλαος Α. Κούκης,
Κωνσταντίνα Μπότσιου, Αλέξανδρος Ξενάκης,
Κωνσταντίνος Πουχτός, Ανδρέας Σιδέρης, Ελένη Σουράνη
Γραμματεία: Ευδοκία Τσέκου

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ

LineArt

Τηλ.: 210-9310 766

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

ΠΕΡΙΒΛΕΠΤΟΝ, έργο της Όπυς Ζούνη

ΕΝΔΟΦΥΛΛΟ (Μεγεθύνσεις)

ΚΥΛΙΝΔΡΙΚΟ ΒΑΖΟ ΜΕ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ,

έργο του Χρίστου Καρρά

Τα κείμενα-άρθρα που δημοσιεύονται στα ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ αποτελούν προσωπικές θέσεις των συντακτών τους και δεν εκφράζουν απαραίτητα τις απόψεις του Υπουργείου Πολιτισμού.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ

<i>ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ</i>	5
<i>ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΟΛΛΙΑΣ</i>	
Εθνικός ιστός πολιτισμικής γνώσης	7
<i>ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΖΗΣ</i>	
Χώροι πολιτισμού και αστικό τοπίο	17
<i>ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΜΑΤΣΙΝΟΣ</i>	
Πολιτιστικό Τοπίο και περιβάλλον: προς μια συνθετική θεώρηση για την αειφορία	27
<i>ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ</i>	
Η ΟΥΝΕΣΚΟ και η Ελλάδα	37
<i>ΜΑΡΙΑ ΤΣΑΤΣΑΝΟΓΛΟΥ</i>	
Διαπολιτισμικές σχέσεις. Σταυροδρόμια πολιτισμού σε μια γη αποδεδειγμένα στρογγυλή	49
<i>ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΜΠΑΣΑΝΤΗΣ</i>	
Η πολυπολιτισμικότητα και το δυτικό σύστημα αξιών	57
<i>ΣΤΕΦΑΝΟΣ Π. ΤΑΜΒΑΚΗΣ</i>	
Απόδημος Ελληνισμός και σύγχρονη Ελληνική Ταυτότητα	75
<i>ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΚΙΩΝΗΣ</i>	
Τρόποι και μορφές προαγωγής και προβολής του ελληνικού πολιτισμού	81

ΜΕΓΕΘΥΝΣΕΙΣ:

ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

<i>ΕΛΕΝΗ ΛΟΥΡΗ-ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ</i>	
Ο πολιτισμός στη Στρατηγική της Λισσαβόνας	89

<i>ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ</i>	
Επαναξιολόγηση του πολιτιστικού κεφαλαίου ως μέσου ανάπτυξης.....	99
<i>ΓΙΩΡΓΟΣ Ι. ΔΟΥΚΙΔΗΣ</i>	
Αναπτυξιακή και οικονομική προοπτική των Νέων Τεχνολογιών στον πολιτισμό.....	117
<i>ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ</i>	
Ο κοινωνικός ρόλος των επιχειρήσεων και η Πολιτιστική Χορηγία	129
<i>ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΥΣΟΥΡΟΥΛΗΣ</i>	
Αποτελέσματα των παρεμβάσεων στον πολιτισμό από τα ΚΠΣ.....	141
<i>ΤΑΚΗΣ ΑΡΑΠΟΓΛΟΥ</i>	
Η συμβολή της Εθνικής Τραπέζης στην επιστήμη και στον πολιτισμό της χώρας.....	157
<i>ΑΣΠΑΣΙΑ ΛΟΥΒΗ</i>	
Η Δημιουργία Δικτύου θεματικών Τεχνολογικών Μουσείων από το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς.....	167
<i>ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ Ν. ΦΑΡΜΑΚΗΣ</i>	
Ιδρύματα και Πολιτιστική Πολιτική: Αρχή της Συμπληρωματικότητας - Διαπιστώσεις από τη συνεργασία Δημοσίου και Ιδιωτικού τομέως.....	175
<i>ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΙΩΨΗΣ</i>	
Προς μια εξωστρεφή πολιτική πολιτισμού: Οικονομική αξιοποίηση του πολιτιστικού προϊόντος.....	181
<i>ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΤΖΗΜΜΑΝΟΥΗΛ</i>	
Η συμβολή του κράτους στον πολιτισμό	191

Προλογικό σημείωμα

Στην εποχή των μοναδικών σε κλίμακα και πρωτοφανών σε περιεχόμενο και ταχύτητα ανθρωπίνων δραστηριοτήτων, ο όρος «πολιτισμός» αποτελεί ένα ευρύτατα διαδεδομένο και χρηστικό πρόθεμα για τον προσδιορισμό, την οριοθέτηση και, εν δυνάμει, την ερμηνεία της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Ακολούθως, πρόδηλη είναι η διαπίστωση ύπαρξης ενός μοναδικού στην ανθρώπινη ιστορία παγκόσμιου «πολιτισμικού συγχρωτισμού», ο οποίος λαμβάνει χώρα και μεταπλάθεται ακατάπαυστα, όχι μόνο σε περιεχόμενο, αλλά ιδίως σε φόρμα, ταχύτητα, διάχυση και πολυχρωμία.

Υπό το φως των ανωτέρω, εμείς οι σύγχρονοι Έλληνες, ως ένας λαός προικισμένος απλόχερα με ένα περιούσιο κομμάτι του παγκόσμιου πολιτισμού, με ποιο τρόπο οριοθετούμε, εντοπίζουμε και προάγουμε τον πολιτισμό μας; Με άλλα λόγια, ποιοι είναι οι όροι αναηπλάφησης του διαχρονικού και σύγχρονου πολιτισμικού μας αποθέματος;

Ένα εφιαλτήριο πρώτης κατόπτευσης για τον ελληνικό πολιτισμό αποτελούν τα «Τετράδια Πολιτισμού» στόχος των οποίων είναι η δημόσια κατάθεση προβληματισμού, ιδεών και απόψεων για την ανασύνθεση και επαναδιαπίστευση μιας νέας αυτοδύναμης ιδεολογίας για τον ελληνικό πολιτισμό, τόσο στη χώρα μας όσο και στο εξωτερικό.

Το Υπουργείο Πολιτισμού, ενεργοποιώντας, κινητοποιώντας και αξιοποιώντας το πνευματικό δυναμικό ανά τομέα,

μέσω ανοιχτών συζητήσεων και διαλόγου, συνδράμει στη δημιουργία των απαραίτητων όρων εντοπισμού του σύγχρονου στίγματος και της θέσης του πολιτισμού μας, στο σύνολό του, πάνω στον παγκόσμιο χάρτη της σύγχρονης πολιτισμικής διάδρασης και του προβληματισμού, της τεχνολογικής εξέλιξης, της πολιτιστικής παραγωγής, της πολυπολιτισμικότητας και των πολιτισμικών αξιών.

Με άλλα λόγια, το Υπουργείο Πολιτισμού με τα «Τετράδια Πολιτισμού» φιλοδοξεί να θεμελιώσει, αλλά και να κληροδοτήσει, μια πρωτογενή πολυδύναμη παρακαταθήκη στη χρονίως και ποικιλοτρόπως διατυπωμένη ανάγκη καταγραφής μιας σύγχρονης νεωτερικής πολιτισμικής ταυτότητας.

Πεποίθησή μας είναι ότι ο Πολιτισμός-Κουλτούρα, δηλαδή η ανθρώπινη καλλιτεχνική και μη δημιουργία εν γένει, αποτελεί τη μοναδική, αυταδέλφη με την ιστορία του ανθρώπου, δραστηριότητα, η οποία μπορεί να συγκεράσει όλες τις πτυχές που συνθέτουν τον σύγχρονο παγκόσμιο πολίτη. Παρά το μέγεθος του εγχειρήματος, η αισιοδοξία μας για την επιτυχή υλοποίησή του εδράζεται στην αδήριτη σύζευξη ανάγκης-πρόκλησης για την οριοθέτηση, μέσα στην ελληνική πραγματικότητα, νέων εννοιολογικών εργαλείων, που θα ανταποκρίνονται στη σύγχρονη πολυμορφία της Τέχνης και γενικότερα του πολιτισμού.

Το παραπάνω πλαίσιο σκέψεων εδράζεται στη διαπίστωση ότι η κουλτούρα και η πολιτισμική δημιουργία διαθέτουν μια ανεπανάληπτη πλαστικότητα και ικμάδα αυτομετασχηματισμού, πρωτοπορώντας πάντα στη σύμπραξη με τις υπόλοιπες πτυχές της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως οι νέες μορφές οικονομίας, τεχνολογίας και πληροφορικής.

Συνεπώς, πρόθεση των «Τετραδίων Πολιτισμού» είναι να προσδιορίσουν τα σημεία σύγκλισης των παραπάνω πτυχών για μια νέα χαρτογράφηση της πολιτισμικής δυναμικότητας, η οποία, στηριζόμενη στη νεωτερικότητα και την επινοητικότητα, θα αποτυπώνει την υπάρχουσα σύγχρονη εικόνα του ελληνικού πολιτισμού ως μια νοητή ιστορική συνέχεια του πολιτισμικού αποθέματός του.

Γιώργος Βουλγαράκης
Υπουργός Πολιτισμού

Εθνικός ιστός πολιτισμικής γνώσης

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΟΛΛΙΑΣ*

Ο Πολιτισμός είναι η βάση για βελτίωση της ποιότητας της ζωής και ως τέτοια αποτελεί κύριο συστατικό της κοινωνίας της πληροφορίας. Ειδικότερα, το πολιτιστικό απόθεμα αποτελεί πηγή πλούτου, από την οποία θα αντλεί περιεχόμενο η σύγχρονη κοινωνία που βασίζεται στη γνώση, ενώ το πολιτιστικό πεδίο αναγνωρίζεται διεθνώς ως ένα από τα πλέον πρόσφορα για εφαρμογή των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών.

Οι ψηφιακές δράσεις του Υπουργείου Πολιτισμού στην κοινωνία της πληροφορίας στοχεύουν στη διάσωση του εθνικού πολιτιστικού αποθέματος μέσω της ψηφιοποίησής του, στην

* Καθηγητής Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου
Εθνικός Εκπρόσωπος ΥΠΠΟ.

ευρύτερη προβολή των προϊόντων του Ελληνικού Πολιτισμού μέσω του διαδικτύου, στη δυνατότητα πρόσβασης όλων των Ελλήνων πολιτών στην πολιτισμική πληροφορία και γνώση που έχει παραχθεί σε διάφορες ιστορικές περιόδους και στην αξιοποίηση της πληροφορίας και της γνώσης αυτής για την ανάδειξη του ελληνικού πολιτισμού σε όλο τον κόσμο.

Απώτερος στόχος είναι η υλοποίηση του Εθνικού Ιστού Πολιτισμικής Γνώσης, που θα συνδέει και θα περιλαμβάνει το σύνολο του πολιτιστικού περιεχομένου της χώρας και θα δίνει τη δυνατότητα της οργανωμένης πληροφόρησης, εκπαίδευσης, μετάδοσης της γνώσης, αλλά και παροχής πληθώρας ψηφιακών υπηρεσιών –με συνεργασία του Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα– σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες της Ελλάδας, αλλά και της Ευρώπης και του κόσμου γενικότερα.

Στον τομέα της Ψηφιοποίησης Περιεχομένου και στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας» (ΕΠΚτΠ), με την υποστήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού, υλοποιούνται οι Προσκλήσεις 65, 78, 92, 152 και 172. Ειδικά στην Πρόσκληση 65, που ήταν η πρώτη προσπάθεια ψηφιοποίησης και ανάδειξης του ελληνικού πολιτιστικού αποθέματος, το ΥΠ.ΠΟ. αποτέλεσε το φορέα χρηματοδότησης για περισσότερα από 100 έργα συνολικού προϋπολογισμού περί τα 40 εκατομμύρια Ευρώ. Πρόκειται για έργα ψηφιοποίησης, προβολής και ανάδειξης πολιτιστικού αποθέματος που κατέχουν και διαχειρίζονται οι πολιτιστικοί φορείς της χώρας

αλλά και δημιουργίας καινοτόμων εφαρμογών, όπως εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή πολύγλωσσων ηλεκτρονικών εκδόσεων με πολιτιστικό περιεχόμενο. Η Πρόσκληση 152, προϋπολογισμού περί τα 15 εκατομμύρια Ευρώ, περιλαμβάνει από τη μεριά του ΥΠ.ΠΟ. την ψηφιοποίηση και ψηφιακή τεκμηρίωση των κινητών μνημείων, των μνημείων της νεότερης και σύγχρονης αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, των μνημείων που έχουν ανακαλυφθεί κατά μήκος της Εγνατίας Οδού και των κάθετων αξόνων της, την ανάδειξη του Αρχαιολογικού Πάρκου του Δίου και της Ακρόπολης με ψηφιακά μέσα και την παραγωγή ψηφιακών μέσων με πολιτιστικό περιεχόμενο σχετικό με την εκπαιδευτική ύλη που διδάσκεται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη χώρα μας. Τέλος η Πρόσκληση 92 της ΚτΠ Α.Ε. στοχεύει σε ψηφιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος ιδιωτικών φορέων. Παράλληλα, στο πλαίσιο της Πρόσκλησης 65, υλοποιήθηκαν από γνωστά πανεπιστήμια και ιδρύματα της χώρας έξι μελέτες για καθορισμό των προδιαγραφών και των βέλτιστων πρακτικών για την ψηφιοποίηση, τεκμηρίωση, διαχείριση, προστασία και προβολή του πολιτισμικού περιεχομένου, που πρέπει να ακολουθούνται από τα ως άνω έργα.

Ήδη, πολλά από τα έργα αυτά έχουν κάνει σημαντική πρόοδο και παράγουν ψηφιακό πολιτιστικό περιεχόμενο, το οποίο διαθέτουν μέσω των ιστοσελίδων τους και του διαδικτύου στο κοινό. Τα έργα αυτά μπορούν να διακριθούν με βάση το θεματικό τους περιεχόμενο

που αφορά σε διάφορους τομείς, όπως Ιστορία, Εικαστικά, Ελληνική Παράδοση, Λαογραφία, Λογοτεχνία, Μουσεία, Μουσική, Φωτογραφία, Θέατρο, Κινηματογράφος, Ιερές Μονές. Οι τύποι περιεχομένου είναι κοινοί: κείμενα, έγγραφα, βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες, ημερολόγια, φωτογραφίες, διαφάνειες, πίνακες, αφίσες, χάρτες, σχέδια, σκίτσα, αγιογραφίες, έργα χαρακτικής, έργα γλυπτικής, έργα πορσελάνης, μεταξοτυπίες, ενδύματα-υφάσματα, κουστούμια-φορεσιές, σκηνικά, παρτιτούρες, κασέτες ήχου, βιντεοκασέτες, φιλμ, γυάλινες πλάκες, αντικείμενα μουσείων, αντικείμενα μοναστηριών, μνημεία, 3-Δ αναπαραστάσεις μνημείων, 3-Δ αναπαραστάσεις κτηρίων.

Με τα ανωτέρω έργα του Γ΄ Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης γίνεται η πρώτη συστηματική προσπάθεια να αξιοποιηθεί ο πολιτισμός στην Κοινωνία της Πληροφορίας. Η προσπάθεια αυτή είναι σε εξέλιξη. Το αποτέλεσμα της θα είναι η δημιουργία ενός πρωτοποριακού, για τον ευρωπαϊκό χώρο, περιβάλλοντος, με πληθώρα διάσπαρτων ιστοχώρων πολιτιστικών φορέων. Στο τέλος του Γ΄ ΚΠΣ, κυρίως από τα έργα των Προσκλήσεων 65, 78, αλλά και 92 του ΕπΚτΠ, θα έχουν αναπτυχθεί πάνω από 200 ιστοχώροι με ψηφιακό πολιτισμικό περιεχόμενο από εκατοντάδες χιλιάδες ψηφιοποιημένα τεκμήρια, κυρίως διςδιάστατες εικόνες, αλλά και βίντεο, ήχο, φιλμ, τριςδιάστατα αντικείμενα και μνημεία.

Η ανάπτυξη αυτή έχει δομή bottom up, δηλαδή η δημιουργία περιεχομένου γίνεται, χωρίς να υπάρχει επιλογή των φορέων και του

δημιουργούμενου περιεχομένου κεντρικά. Στον τρόπο αυτό ανάπτυξης μπορούν να συνυπολογιστούν και όλες οι μικρότερες – μεμονωμένες ή οργανωμένες ενέργειες ψηφιοποίησης πολιτιστικού περιεχομένου, είτε αυτό αφορά, για παράδειγμα σε ιδιωτικές συλλογές, είτε σε άλλες, μερικά επιδοτούμενες, ενέργειες, οι οποίες θα λαμβάνουν χώρα στο μέλλον. Αντίθετα, άλλες Προσκλήσεις, όπως η Πρόσκληση 152, έχει την αντίθετη –top down– δομή, δηλαδή εστιάζεται σε μεγάλες δράσεις και φορείς που επιλέγονται λόγω της ιδιαίτερης σημασίας που έχουν στο πλαίσιο διάσωσης και προβολής του εθνικού πολιτιστικού αποθέματος, όπως είναι ο Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας, η Βουλή των Ελλήνων, τα μνημεία του εθνικού μας χώρου ή μεγάλες πολιτιστικές οδοί.

Ο συνδυασμός των δύο προσεγγίσεων δίδει ένα δυναμικό χαρακτήρα –παρόμοιο με αυτόν του διαδικτύου και του Παγκόσμιου Ιστού– στο ελληνικό ψηφιακό πολιτιστικό τοπίο, το οποίο αποτελεί πηγή γνώσης για τους Έλληνες πολίτες, αλλά και για τους Ευρωπαίους και τους πολίτες των άλλων χωρών. Μπορεί, επομένως, να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία ενός Εθνικού Ιστού (παροχής) Πολιτισμικής Γνώσης, ο οποίος θα προβάλλεται –αξιόπιστα και αποτελεσματικά– μέσω της Ελληνικής Πολιτιστικής Πύλης, δηλαδή του ιστοχώρου του ΥΠ.ΠΟ. (του culture.gr), τόσο στην Ελλάδα, όσο και στα Ευρωπαϊκά και Διεθνή Πολιτιστικά Δίκτυα.

Το υπάρχον, ή δημιουργούμενο, ψηφιοποιημένο τμήμα του εθνικού πολιτιστικού απο-

θέματος απαιτεί επέκταση, διατήρηση, εύκολη/ενοποιημένη πρόσβαση και προβολή. Η επέκταση των υπαρχόντων έργων ψηφιοποίησης, η μετατροπή του συνόλου του ελληνικού πολιτιστικού αποθέματος σε ψηφιακή μορφή, η ανάπτυξη ενοποιημένης πρόσβασης –τόσο κεντρικά όσο και ατομικά ή προσωποποιημένα– στο ελληνικό πολιτιστικό περιεχόμενο, και η ανάπτυξη ψηφιακών υπηρεσιών βασισμένων στο περιεχόμενο αυτό, είναι τα βήματα για τη δημιουργία του Εθνικού Ιστού Πολιτισμικής Γνώσης, ο οποίος

- θα περιλαμβάνει το σύνολο των μικρών και μεγάλων ψηφιακών πολιτιστικών νησίδων/ιστοχώρων, που έχουν δημιουργηθεί αλλά και θα δημιουργούνται συνεχώς στον ελληνικό χώρο,
- θα επιτρέπει την οργανωμένη πρόσβαση και προβολή του πολιτιστικού μας περιεχομένου στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της χώρας,
- θα παρέχει πληροφόρηση, εκπαίδευση, μετάδοση της γνώσης, αλλά και πληθώρα ψηφιακών υπηρεσιών στους πολίτες της χώρας και στη διεθνή κοινότητα.

Αναγκαίο βήμα, στη δημιουργία αυτή, αποτελεί η παροχή, σε οποιοδήποτε επισκέπτη του Εθνικού Ιστού Πολιτισμικής Γνώσης, ενιαίας πρόσβασης σε όλους τους πολιτιστικούς ιστοχώρους που αναφέρονται στον Ιστό. Οι σύγχρονες τεχνολογίες γνώσης (knowledge technologies) και σημασιολογικού ιστού (semantic web), σε συνδυασμό με τις εξελίξεις των τεχνολογιών

πληροφορικής και επικοινωνιών, μπορούν να επιτρέψουν στο εγγύς μέλλον τη δυνατότητα αυτή. Ήδη το ΥΠ.ΠΟ. έχει περιλάβει, στο πλαίσιο της Πρόσκλησης 152, τη σχεδίαση συστημάτων για τη θεματική ενοποίηση των «νησίδων πολιτισμικής πληροφορίας» που έχουν ήδη δημιουργηθεί, κυρίως μέσα από τα έργα της Πρόσκλησης 65, με χρήση των σύγχρονων προτύπων και των ως άνω τεχνολογιών, συμβάλλοντας προς την κατεύθυνση αυτή.

Επιπλέον, το ΥΠ.ΠΟ. έχει καταρτίσει ένα πλαίσιο αξόνων και δράσεων για την Δ' Προγραμματική Περίοδο (2007-2013), στο οποίο περιλαμβάνεται η περαιτέρω ψηφιοποίηση του εθνικού πολιτιστικού αποθέματος, αλλά και η χρήση σύγχρονων τεχνολογικών μέσων με ιδιαίτερη έμφαση:

- στην προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας,
- στη διασφάλιση της διαλειτουργικότητας μεταξύ των συστημάτων που παρέχουν πολιτιστικό περιεχόμενο και υπηρεσίες,
- στο διαρκή σχεδιασμό και υλοποίηση καινοτόμων εφαρμογών στο χώρο του πολιτισμού, και
- στην παραγωγή, ανταλλαγή και εξαγωγή της σχετικής τεχνογνωσίας.

Αποτέλεσμα των δράσεων αυτών θα είναι η ανάπτυξη και προσφορά ηλεκτρονικών υπηρεσιών προς τον πολίτη, όχι μόνο στο επίπεδο της απλής παροχής πληροφόρησης, αλλά και στο επίπεδο της διαδραστικότητας, προκειμένου να επιτευχθεί:

- η διευκόλυνση της πρόσβασης κάθε ενδιαφε-

- ρόμενου σε επιστημονικά επιλεγμένο και τεκμηριωμένο ψηφιακό πολιτιστικό περιεχόμενο του Εθνικού Ιστού,
- η διευκόλυνση & υποστήριξη ειδικών ομάδων πληθυσμού, όπως τα άτομα με ειδικές ανάγκες και οι μετανάστες, για την ισότιμη πρόσβασή τους στο πολιτιστικό περιεχόμενο και τις υπηρεσίες.

Η δημιουργία του Εθνικού Ιστού Πολιτισμικής Γνώσης συμβαδίζει με τις ευρωπαϊκές και διεθνείς εξελίξεις στον πολιτιστικό τομέα.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή από τον Απρίλιο 2001, μετά από συνάντηση αντιπροσώπων από κράτη-μέλη στο Lund, συνέταξε τις λεγόμενες Αρχές και το Πλάνο Ενεργειών του Lund για την υλοποίηση κοινών στόχων για την ψηφιοποίηση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Στη συνέχεια δημιουργήθηκε η Ομάδα των Εθνικών Εκπροσώπων (NRG) με στόχο το συντονισμό των εθνικών ενεργειών ψηφιοποίησης πολιτισμικού περιεχομένου. Στο διάστημα 2002-2004, έγιναν σημαντικά βήματα προς το σκοπό αυτό, με έκδοση κοινών οδηγιών και καλών πρακτικών σε βασικούς τομείς που αφορούν στην ψηφιοποίηση, τεκμηρίωση και διαχείριση περιεχομένου. Από το 2005 κύριος στόχος σε ευρωπαϊκό επίπεδο ορίστηκε η διατήρηση και προβολή της Ευρωπαϊκής Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Στο πλαίσιο αυτό η δημιουργία ψηφιακών βιβλιοθηκών αποτελεί κεντρική πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Το Υπουργείο Πολιτισμού παρακολουθεί και

συμμετέχει ενεργά σε όλες τις ευρωπαϊκές και γενικότερα τις διεθνείς εξελίξεις που σχετίζονται με την ψηφιοποίηση και την προβολή πολιτιστικού αποθέματος και την πρόσβαση των πολιτών σε αυτό. Ειδικότερα, το ΥΠ.ΠΟ., συμμετέχοντας στα ευρωπαϊκά προγράμματα MINERVA-EC και MICHAEL+ θα διασφαλίσει τη συμβατότητα του Εθνικού Ιστού Πολιτισμικής Γνώσης με τις αναπτυσσόμενες πύλες ενιαίας πρόσβασης στο ευρωπαϊκό πολιτιστικό απόθεμα.

Συμπερασματικά, η δημιουργία του Εθνικού Ιστού Πολιτισμικής Γνώσης θα συνεισφέρει στη διάσωση του ελληνικού πολιτιστικού προϊόντος, στην ευρύτερη δυνατή προβολή του σε παγκόσμιο επίπεδο, στην αξιοποίησή του για την επίτευξη εθνικών στόχων, όπως η ενίσχυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και η μεγιστοποίηση της προσέλκυσης επισκεπτών απ' όλο τον κόσμο με ενδιαφέρον για τον πολιτιστικό τουρισμό, και –προσφέροντας εύκολη πρόσβαση στο πολιτιστικό απόθεμα– στη διασφάλιση ότι και η νέα γενιά της χώρας μας θα αγκαλιάσει τον ελληνικό πολιτισμό σε όλες του τις εκφράσεις με αγάπη και ενδιαφέρον.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΙΖΗΣ*

Χώροι πολιτισμού και αστικό τοπίο

1. Τι θα μπορούσε κανείς να ορίσει ως «χώρους πολιτισμού» στην πόλη; Χώρους κλειστούς; Χώρους υπαίθριους; Χώρους αρχαιολογικούς, χώρους κίνησης ιδιαίτερους, συνυφασμένους με την καθημερινότητα του διαρκώς μεταβαλλόμενου και αντιφατικού, τεταμένου, κουραστικού και απαιτητικού περιβάλλοντος της μεγαλούπολης; Μάλλον όλα μαζί και ταυτοχρόνως, με γνώμονα τη δυναμική της ανάπτυξης και τη δροσιά της νεωτερικότητας. Θα συζητήσουμε για χώρους πολιτισμού του αθηναϊκού αστικού τοπίου, που προσπαθούν να εγγυηθούν ένα μέλλον για το παρελθόν, που στοιχειοθετούν διαρκώς ερεθίσματα νέας δημιουργίας και πολιτισμικής συνέχειας.

* Καθηγητής Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου.

2. Η περιφερειακή οδός Υμηττού, που τόσες αντιδράσεις ξεσήκωσε, είναι χώρος πολιτισμού: είναι ο μόνος δρόμος εισόδου στην πόλη από το αεροδρόμιο, που την αποκαλύπτει αφ' υψηλού, ευανάγνωστη, με το ανάγλυφό της στρωμένο κτήρια άμορφα σε σύνολο όμορφο, σηματοδοτημένο από τα λίγα καινούργια landmarks – Ολυμπιακό Στάδιο, «πύργος Αθηνών», Χίλτον – και τα πανάρχαια σύμβολα του Αττικού Τοπίου – Λυκαβηττός, Ακρόπολη. Ο δρόμος αυτός, belvedere υψηλών ταχυτήτων, με κάνει να νιώθω ότι η πόλη με υποδέχεται φορώντας τα καλά της, ως «πολιτισμένο» πολίτη πρωτεύουσας που μοιάζει, έστω κι από μακριά, «πολιτισμένη».

3. Το μεγαλύτερο γεγονός στην απόδοση δημόσιου υπαίθριου χώρου πολιτισμού στην πόλη ήταν η ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων. Εδώ βρίσκεται κανείς σε ευθεία επικοινωνία με τον αρχαίο πολιτισμό του τόπου και ταυτόχρονα μετέχει του «περιπάτου» χιλιάδων πολιτών, παιδιών, νεαρόκοσμου και ηλικιωμένων, που χαίρονται αυτό το ανέλπιστο κτήμα της αστικής κουλτούρας. Γιατί λίγοι είχαν πιστέψει, ότι τη θέση του κυκλοφοριακού χάους της οδού Ερμού θα έπαιρνε ένα γαλήνιο δίκτυο πεζοδρόμων και ότι οι εδραιωμένες συνήθειες των εποχούμενων θα υποχωρούσαν, από τη μία μέρα στην άλλη, μπροστά στην ποιότητα τροχιών ιστορικού βάθους γοπητευτικού, ανάμεσα στο αρχαίο τοπίο και τη σύγχρονη πόλη, ότι η ελιά και η ταπεινή χλωρίδα της «λεπτόγαιας» αττικής γής θα ξανασυνα-

ντούσε την καθημερινότητα, περνώντας μηνύματα πολιτισμού κλασικά και αναλλοίωτα. Η αισθητική των δημόσιων χώρων της Αθήνας σχεδόν παντού πάσχει από τυχαιότητα επιλογών, αμηχανία χειρισμού, πλεγματική σχέση με στερεότυπα, έλλειμμα πρωτοτυπίας. Η πεζοδρόμηση έδωσε την απάντηση: αφαίρεση, λιτότητα, αποκάλυψη του βαθύτερου πολιτιστικού ήθους του τόπου.

4. Χώρο πολιτισμού (οφείλει να) προσφέρει η αρχιτεκτονική. Όχι η αρχιτεκτονική της επίδειξης, ούτε η αρχιτεκτονική της κατανάλωσης: μόνον η αρχιτεκτονική των συνειδητών χειρονομιών. Η αρχιτεκτονική που παράγει τα κτήρια-εκπλήξεις. Αρχιτεκτονικές εκπλήξεις, μέσα στο εργολαβικά αναπαραγόμενο αστικό περιβάλλον του φθίνοντος 20ού αιώνα ήταν, μεταξύ άλλων, η κατοικία Ξύδη στη γωνία Κλειτομάχου με Αριστοδήμου στο Παγκράτι, η κατοικία Ζάννα στην οδό Πινότση του Φιλοπάππου, το κτήριο της ΔΕΗ στη γωνία της 3ης Σεπτεμβρίου με την οδό Ρίζου, η πολυκατοικία στη γωνία της οδού Δελφών με την οδό Διδότου, το κτήριο του «Εικαστικού Κύκλου» στην οδό Χαριλάου Τρικούπη 121.

Με ανάλογο τρόπο, αλλά δυστυχώς όχι με αυξανόμενο ρυθμό, εμφανίζονται αρχιτεκτονικές εκπλήξεις και μετά το γύρισμα του αιώνα: τώρα όμως θέλει διπλή προσοχή η επιλογή. Μέσα στην καταναλωτική και επιδερμική αρχιτεκτονική των ημερών, κανείς δεν μπορεί να προεξοφλήσει την αντοχή των έργων στο χρόνο: πιθανόν να προαγγέλλουν νέους αρχιτεκτονι-

κούς κώδικες ενός πολιτισμού που έρχεται για να μείνει. Το γεγονός, όμως, που δεν αμφισβητείται, είναι ότι τα νερά ταραζονται από κινήσεις εικονοκλαστικές μέσα στο γκριζο κτηριακό αστικό τείχος, σαν αυτήν του πολυώροφου καταστήματος Observatory της οδού Σόλωνος 7, ή ανακαινίσεις λαμπρές και αισιόδοξες κτηρίων της τελευταίας τριακονταετίας, όπως του κτηρίου του Ταμείου Ασφαλίσεως Εμπόρων στη γωνία Ακαδημίας με Δημοκρίτου ή του ξενοδοχείου Fresh στην οδό Σοφοκλέους 26.

5. Η σύγχρονη αρχιτεκτονική χειρονομία, όμως, δεν σχετίζεται μόνο με τα έργα της μοντέρνας αρχιτεκτονικής ή τις αναπλάσεις τους. Σύγχρονες χειρονομίες έρχονται να επανεντάξουν στη σημερινή ζωή μνημειακά κτήρια, που λειτούργησαν στο παρελθόν σε συνθήκες αστικού περιβάλλοντος που τώρα πια δεν υφίστανται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το κτήριο του «παλιού» Χρηματιστηρίου στην οδό Πεσμαζόγλου 10, που από τα χρόνια του μεσοπολέμου κιόλας είχε εγκαταλειφθεί, για να περάσει σε κατάσταση πλήρους απαξίωσης μέχρι την πρόσφατη αποκατάστασή του. Σήμερα η ανακαινισμένη στοά «art deco» τραβά τον περαστικό από το δρόμο στο εσωτερικό του οικοδομικού τετραγώνου, όπου υψώνεται η επιβλητική πρόσοψη του νεοκλασικού ιστορικού κτηρίου. Ένα «εικονοκλαστικό» κρυστάλλινο προστέγασμα και μια καινούργια ιδιότυπη είσοδος υπογραμμίζουν τη νέα περίοδο του μνημείου, κατευθύνοντας τον επισκέπτη μέσω προσκτισμάτων στην πιστά αναστηλωμέ-

νη, μεγάλη κατάγραφη αίθουσα. Πιστεύω ότι είναι απαραίτητες οι σύγχρονες αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις, προκειμένου να επικοινωνήσει η εποχή μας με τα επαναχρησιμοποιούμενα μνημεία του παρελθόντος. Το λεπτό παιγνίδι της ισορροπίας ανάμεσα στο παλιό και το καινούργιο χρειάζεται αγάπη και γνώση: ένα φιλί ζωής στο αυστηρό, απόμακρο μνημείο, μια νέα γραφή για την εξοικείωση του σημερινού πολίτη με το παρελθόν. Ή, αν θέλετε, μια προσθήκη ψηφίδας στην πολιτιστική συνέχεια του έργου. Ανάλογες σκέψεις κάνει κανείς βιώνοντας τις δραστηριότητες κέντρων πολιτισμού, που προήλθαν από αναπλάσεις αδρανών βιομηχανικών χώρων. Ο «Ελληνικός Κόσμος» του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, πρώτος ίσως σηματοδότησε ως άξονα πολιτισμού την οδό Πειραιώς, με το αναπλασμένο εργοστάσιο της Βιοσώλ. Αργότερα η «Αθηνάϊδα» μετατράπηκε σε πολιτιστικό κέντρο με μουσείο, κινηματογράφους, εστιατόρια και χώρους εκθέσεων, που ανοίγονται σε σημαντικούς υπαίθριους δημόσιους χώρους. Και βέβαια το Μουσείο Μπενάκη της οδού Πειραιώς, καθιερώθηκε ως διαρκές επίκεντρο πολιτισμού την τελευταία πενταετία, με έντονη τη σύγχρονη αρχιτεκτονική γραφή.

6. Φτάσαμε, έτσι, στους θεσμοθετημένους χώρους πολιτισμού – τα μουσεία, – και τη σύγχρονη αρχιτεκτονική τους παρουσία. Το νέο Μουσείο της Ακρόπολης είναι το αναμενόμενο αρχιτεκτονικό και πολιτισμικό γεγονός. Εδώ αξίζει να διαπιστώσουμε ότι αυτός ο χώρος

πολιτισμού δεν είναι έργο μόνον αρχιτεκτονικής δημιουργίας, της οποίας μάλιστα η ειδική αξία δεν είναι η βαρύνουσα παράμετρος, εν προκειμένω. Το Μουσείο ανεγείρεται σε έναν αστικό «κόμβο» πολιτισμού, όπου συντρέχουν και άλλες παράμετροι: ο πεζοδρομημένος κύριος άξονας του αρχαιολογικού περιπάτου, στην παρυφή της Πλάκας, η ισχυρή παρουσία των ανασκαφών, ανοιχτό μουσείο στρωματογραφίας της πόλης, η καθοριστική γειτνίαση της Ακρόπολης με τα μνημεία της ανατολικής πλαγιάς της, ο σταθμός του μετρό, μοχλός αναβάθμισης των γειτονιών αστικής κατοικίας της περιοχής. Οι παράμετροι αυτές βάζουν το νέο Μουσείο και τις μελλοντικές του δραστηριότητες κατευθείαν μέσα στο σφυγμό της πόλης, ενισχύοντας το ρόλο του ως πυκνωτού κοινωνικής και πολιτισμικής ανάπτυξης.

7. Ένας διαφορετικός πολιτισμικός κόμβος καταγράφει την ισχυρή του παρουσία στο αθηναϊκό κέντρο εδώ και λίγους μήνες. Στο Citylink, στο ανακαινισμένο μέγαρο του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, αναπτύσσονται πολλαπλές δραστηριότητες μικτού χαρακτήρα: τρία θέατρα, ανάμεσά τους το μεγαλύτερο της Αθήνας, ένα πολυκατάστημα με μεγάλη κίνηση, τριγυρισμένο από δεκάδες καταστήματα γνωστών οίκων, εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία και καφέ, τράπεζα, γυμναστήριο, γραφεία μεγάλου αριθμού εργαζομένων. Τρεις χειρονομίες σύγχρονης αρχιτεκτονικής έκαναν το ανακαινισμένο μέγαρο ευπρόσπελαστο και οικείο: η κρυστάλλινη στέγαση της Στοάς Σπυρομήλι-

ου, που της έδωσε την ατμόσφαιρα του «ευρωπαϊκού πασάζ», που είχαν ονειρευτεί οι αρχιτέκτονές της στα χρόνια του μεσοπολέμου, η διάφανη πρόσοψη του θεάτρου «Παλλάς», που αναβίωσε τη διείσδυση του δημόσιου χώρου προς τα δρώμενα μέσω της πεζοδρομημένης οδού Βουκουρεστίου, η αίθουσα εισόδου της Διοίκησης της Τράπεζας Πειραιώς, που διαμορφώθηκε εμβληματικά γύρω από ένα μεγάλο γλυπτό, για να υπογραμμίσει την παρουσία της τέχνης ως δημόσιου αγαθού.

Κόμβος σύγχρονου πολιτισμού, επομένως, το οικοδομικό τετράγωνο του Μεγάρου, ενός πολιτισμού άτυπου, που διαχέεται στην ατμόσφαιρα και προσλαμβάνεται εμμέσως, άλλοτε μ' ένα γρήγορο πέρασμα από τη Στοά, άλλοτε σε μια θεατρική παράσταση, άλλοτε μόνο με την ευχάριστη αίσθηση του πολιτισμένου περιβάλλοντος – οτιδήποτε κι αν αυτό σημαίνει, μ' όποιον τρόπο κι αν επιδρά.

8. Φαίνεται ότι η ανάμιξη των χρήσεων στην πόλη μπορεί πιο εύκολα να υποστηρίξει χώρους πολιτισμού. Η διείσδυση της πολιτιστικής δράσης στην καθημερινότητα καθιστά τον πολιτισμό ευκολότερα οικειοποιήσιμο. Χώρος πολιτισμού θα επιθυμούσαμε, επομένως, να γίνει όλο το αστικό τοπίο. Το αθηναϊκό τοπίο μετεξελίσσεται και αναζητεί διαρκώς στόχους. Αυτό δεν είναι κακό – είναι δείγμα υγείας μιας νέας πόλης, που δεν έχει ακόμη κλείσει 200 χρόνια ζωής! Η αναζήτηση αυτή, όμως, θα μπορούσε πρώτα να εστιασθεί στην πολιτιστική αναβάθμιση του ιστορικού της υποβάθρου,

δηλαδή των τόπων που σχεδιάστηκαν ως χώροι πολιτισμού στο παρελθόν, τους οποίους όμως η σημερινή πραγματικότητα δεν επιβεβαιώνει. Ένας απ' αυτούς, η νεοκλασική «τριλογία» Βιβλιοθήκης, Πανεπιστημίου και Ακαδημίας, προσλαμβάνεται σήμερα μάλλον ως βουβό μνημειακό σκηνικό, παρά ως σφριγηλός χώρος πολιτισμού.

Ο νέος κεντρικός σταθμός μετρό στο Σύνταγμα ήταν μια λαμπρή ευκαιρία για την αναδιαπραγμάτευση του δημόσιου χώρου από τη Βουλή προς τον άξονα της Ερμού. Με την προβολή του «παλίμψηστου» της πόλης μέσα από τις εκθέσεις των ανασκαφών το Αττικό Μετρό ίδρυσε χώρο πολιτισμού μέσα στο γρήγορο ρυθμό της ζωής, επιχειρώντας υποδόριες διεισδύσεις της Ιστορίας στο επιβατικό κοινό. Δεν αποδόθηκε όμως στον υπαίθριο χώρο της πλατείας η συνοχή με τα πέριξ, με αποτέλεσμα να παραμένει αποκομμένος και αποσπασματικός, με το ποτάμι των βιαστικών ανθρώπων να τον διασχίζει αδιάφορο.

Τη βόρεια παρυφή του νεοκλασικού πυρήνα της νεαρής πρωτεύουσας όριζε το δίδυμο Μετσοβίου Πολυτεχνείου-Αρχαιολογικού Μουσείου. Το σημαντικότερο μουσείο της χώρας δέχτηκε πρόσφατα ένα «lifting» εσωτερικής ανάπλασης, συγκρατημένης και δειλής: κάθε σύγκριση με το σφρίγος και τη ροπή προς το μέλλον του νέου Μουσείου Ακρόπολης το σπρώχνει στη θέση του φτωχού συγγενούς. Έγιναν, άραγε, όλα όσα θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες του υπαίθριου χώρου και μόνο; Είδαμε έναν αρχιτεκτονικό

διαγωνισμό για την αναβάθμιση του περιβάλλοντος του Μουσείου, με στόχο την προσέλκυση του κοινού και την αβίαστη όσμωση του μέσα και του έξω; Με κριτήρια μουσειολογικά και οικονομικά, ώστε να μπορέσουν να αυτοχρηματοδοτηθούν τα έργα μέσω νέων δραστηριοτήτων υψηλής ποιότητας;

Μας έχει απασχολήσει, άραγε, με τρόπο ευφάνταστο και δημιουργικό, η γειτνίαση Μουσείου με Πολυτεχνείο, ως δίπολου εξαιρετικής πολιτιστικής δυναμικής; Υπάρχει όραμα για το μέλλον τόσο από την πλευρά του Μουσείου, όσο και της Σχολής Αρχιτεκτόνων; Και φυσικά δεν εννοώ τα σενάρια περί επέκτασης του Μουσείου στο χώρο του Πολυτεχνείου, αλλά την ουσιαστική επανεξέταση του συνόλου, ώστε τα δύο ιδρύματα να συναπαρτίσουν νευραλγικό πολιτιστικό κόμβο: από τη συλλογή, μελέτη και προβολή του παρελθόντος πολιτισμού στο φυτώριο σχεδιασμού του σύγχρονου αστικού πολιτισμού. Έχουν γίνει σκέψεις προς μια ανοιχτή προς τον κόσμο Σχολή Αρχιτεκτόνων; Μέσω μιας θαρραλέας ανάπλασης που δεν θα ορθώνει γύρω της συμπαγή πολυώροφα τείχη –δεν την προστατεύουν, άλλωστε, απ' τους «γνωστούς αγνώστους»,– ούτε θα γυρίζει την πλάτη στην Τσιτσα και το Μουσείο; Μήπως ο πεζόδρομος αυτός πρέπει να γίνει ο χώρος πολιτισμού, που θα θέσει σε σύγχρονη τροχιά τα εκατέρωθεν μνημεία; Μήπως η γενναία αντικατάσταση του παλαιομοδίτικου κτηριακού φράγματος των ακατάλληλων κτηρίων του ΕΜΠ από σύγχρονα έργα, αντάξια των νεοκλασικών μνημεί-

ων, θα δώσει ένα χώρο πολιτισμού για την κοινωνία του μέλλοντος; Ναι, εννοώ την κατεδάφιση των πρόσφατα κηρυγμένων ως... «διατηρητέων» (!) – για ποιούς λόγους άραγε;

Πολιτιστικό Τοπίο
και περιβάλλον:
προς μια συνδεδεμένη
θεώρηση
για την αειφορία

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΜΑΤΣΙΝΟΣ*

Εισαγωγή

Η ανθρώπινη κοινωνία βρίσκεται σε μια εξελικτική διαδικασία μετάβασης από την έντονη περίοδο βιομηχανικής άνθησης στη μετα-βιομηχανική παγκόσμια περίοδο της πληροφορίας και των τεχνολογιών της. Οι μεγάλες προκλήσεις αυτών των συχνά έντονων δυναμικών κοινωνικοπολιτικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών αλλαγών έχουν παρουσιαστεί με σαφήνεια και ευρύτητα από τον Erwin Laszlo (1994), τον παγκόσμιας αναγνώρισης φιλόσοφο συστημικής, και έμπειρο σε παγκόσμιες τάσεις. Ισχυρίζεται ότι βιώνουμε μια περίοδο έντονης εξέλιξης στον πολιτισμό στην οποία η επιβίωση σε παγκόσμιο επίπεδο

* *Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος
Περιβάλλοντος Πανεπιστημίου Αιγαίου.*

θα κριθεί σε μεγάλο βαθμό μεταξύ δύο επιλογών: της εξαφάνισης ή της μετεξέλιξης μετά από προσαρμογή. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα βρίσκονται στις μέρες μας στην πιο υψηλή προτεραιότητα στις διεθνείς συναντήσεις. Δύο κομβικής σημασίας συμβάντα έχουν οδηγήσει σε μια παγκόσμια επιτομή. Πρόκειται για την αναφορά της World Commission το 1983 για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη και την Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στο Ρίο το 1992. Η ευαισθητοποίηση για τη σημασία του φυσικού περιβάλλοντος έχει αυξηθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό κατά τα τελευταία 50 έτη, γεγονός που στηρίχθηκε και στα επιστημονικά ευρήματα για τη σύνδεση μεταξύ περιβάλλοντος και πολιτισμού. Σε αυτή τη νέα πραγματικότητα σημεία συνάντησης των δύο αυτών κόσμων αποτέλεσαν τα πολιτιστικά τοπία (*cultural landscapes*) αλλά και τα σύγχρονα μουσεία. Η ανάγκη για τη μεγαλύτερη εκλαΐκευση και προώθηση μέσω εκπαίδευσης των βιολογικών επιστημών βρήκε στα μουσεία νέες μεθόδους και εργαλεία εκπαίδευσης που συνδέθηκαν αρμονικά με τις πολιτιστικές ενότητες. Ένα παράδειγμα ολοκληρωμένης σύνδεσης περιβάλλοντος και πολιτισμού είναι και το μουσείο της Λυόν *Musée des Confluences*.

Ζωγραφική Αβοριγίνων Αυστραλία
Musée des Confluences, Lyon, France

Συμπερασματικά με το μέλλον του πλανητικού μας οικοσυστήματος τα τοπία συνδέονται πολύ με αυτές τις πολιτιστικά εξελικτικές τάσεις, και κάποια από τα προφανέστερα συμπτώματα αυτού του κινδύνου είναι τα αυξανόμενα ποσοστά της βιολογικής και πολιτιστικής υποβάθμισής τους καθώς και η οικολογική αποσταθεροποίηση τους. Οι πιο συνήθεις αιτίες είναι οι ολοένα αυξανόμενες ανθρωπογενείς πιέσεις στο ανοικτό τοπίο, απόρροια από την εκθετική αύξηση πληθυσμών και η ανεξέλεγκτη αγροβιομηχανική και αστική βιομηχανική επέκταση.

Η συντήρηση και η αποκατάσταση της βιολογικής και πολιτιστικής ποικιλομορφίας, η αφθονία των φυσικών και πολιτιστικών μας τοπίων, και η οικολογική ακεραιότητα και η υγεία τους θα είναι μεταξύ των πιο σχετικών εκφράσεων αυτή της συμβιωτικής συνεργασίας. Θα μπορούσαν επομένως να παίξουν ζωτικής σημασίας ρόλο σε αυτή την πολιτιστική εξελικτική διαδικασία.

Η διαχρονική σύνδεση περιβάλλοντος-πολιτισμού

Η συνδιάσκεψη για την παγκόσμια κληρονομιά World Heritage Convention (1972) διαμόρφωσε ένα μοναδικής σημασίας θεσμικό πλαίσιο για την προστασία από κοινού των φυσικών-οικολογικών και των πολιτιστικών περιοχών ξεχωριστής διεθνούς σημασίας.

Συνδέει την προστασία της τρέχουσας αλλά και της μελλοντικής κληρονομιάς σε φυσικές αλλά και σε κατοικημένες περιοχές. Η αντίλη-

ψη και θεώρηση της παγκόσμιας κληρονομιάς έχει εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό κατά τα τελευταία 40 έτη. Η παγκόσμια κληρονομιά δεν εξαντλείται αποκλειστικά στην προστασία της φύσης και στα μνημεία του πολιτισμού. Η ποικιλότητα των ζώντων πολιτιστικών προορισμών, οι ιεροί φυσικοί τόποι και τα πολιτιστικά τοπία περιλαμβάνονται στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς.

Η ιστορική απόφαση το 1992 να περιληφθούν τα πολιτιστικά ιστορικά τοπία έχει τονίσει την αναγνώριση της σύνδεσης μεταξύ της φύσης και του πολιτισμού, των ανθρώπων και των τοπίων. Έχει επίσης δώσει μια νέα οπτική στη διαχείριση της κοινής πια οικολογικής και πολιτιστικής ποικιλότητας συγκλίνοντας στην αειφορική διαχείριση των πόρων.

Είναι γνωστό ότι ένας από τους στόχους της Ανάπτυξης Χιλιετίας (Millennium Development) των Ηνωμένων Εθνών είναι να εξασφαλισθεί η περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Είναι απαραίτητο να αναπτυχθούν και να υλοποιηθούν νέες δράσεις προκειμένου να αναστραφεί η απώλεια της βιοποικιλότητας που υποθάλπει το οικοσύστημα της γης. Στις 19 Μαΐου 2005 η αναφορά του Millennium Ecosystem Assessment προειδοποιούσε ότι : μελλοντικές γενιές θα βρεθούν σε κίνδυνο αν οι τωρινές τάσεις απώλειας βιοποικιλότητας συνεχισθούν. Η αναφορά καταλήγει στο ότι κατά τα τελευταία 50 έτη οι ανθρώπινες δραστηριότητες άλλαξαν τα οικοσυστήματα περισσότερο από κάθε άλλη φορά στην Ιστορία. Παρότι αυτό έχει βοηθήσει πολλούς ανθρώπους να ξεφύγουν από την ανέχεια, έχει επίσης

οδηγήσει μέσω μιας αλόγιστης χρήσης πόρων σε μια μη βιώσιμη διαχείριση με τη βιοποικιλότητα να υφίσταται τις τραγικές συνέπειες. Η αρχική ιδέα στη διαχείριση της βιοποικιλότητας και η συχνότερα εμφανιζόμενη αφορά στη δημιουργία ενός μεγάλου αριθμού προστατευόμενων περιοχών για τα αντιπροσωπευτικά και απειλούμενα είδη. Πολλοί βιότοποι με υψηλή αξία βιοποικιλότητας έχουν με αυτό τον τρόπο χαρακτηριστεί περιοχές προστασίας με σκοπό τον περιορισμό της ανθρώπινης δραστηριότητας. Το συνολικό ποσοστό σε παγκόσμιο επίπεδο παραμένει μικρό λαμβάνοντας υπόψη και το ότι οι περιοχές με σχετικά υψηλή βιοποικιλότητα συνήθως βρίσκονται σε αναπτυσσόμενες χώρες, όπου και η πληθυσμιακή αύξηση είναι σχετικά μεγάλη. Η ανάγκη για πρωτογενείς οικονομικές δραστηριότητες με εκτατική φύση όπως η γεωργία δεν μπορούν παρά να συγκρούονται με την προστασία της φύσης εμποδίζοντας την οικονομική ανάπτυξη. Από την άλλη, το μεγαλύτερο ποσοστό της παγκόσμιας βιοποικιλότητας βρίσκεται εκτός των συμβατικών περιοχών προστασίας και διαχειρίζεται από τοπικούς πληθυσμούς και κοινότητες. Πολύ πριν τη δημιουργία των περιοχών προστασίας πολλοί τοπικοί πολιτισμοί είχαν ήδη θεωρήσει ως «ιερές» τοποθεσίες, πολλές από τις οποίες είχαν υψηλή βιοποικιλότητα.

Προς μια βιώσιμη σύνδεση περιβάλλοντος-πολιτισμού

Σε χώρες με μακραίωνη ανθρώπινη παρουσία και Ιστορία όπως η Ελλάδα, το φυσικό

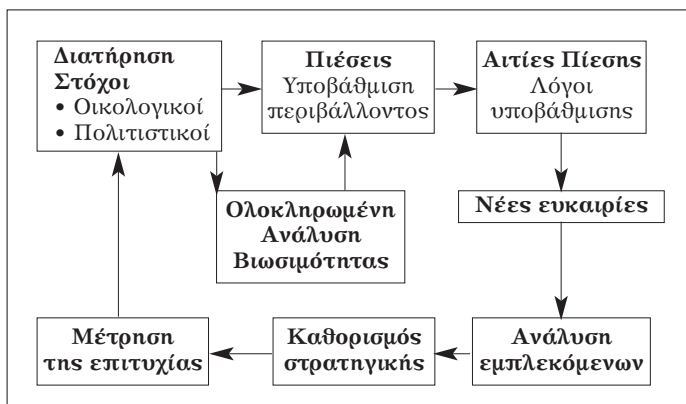
περιβάλλον είναι στενά δεμένο με το αρχιτεκτονικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Δεν είναι τυχαίο, λοιπόν, ότι τόσο στο ελληνικό Σύνταγμα, όσο και στις σχετικές διεθνείς συμβάσεις, οι έννοιες του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος αντιμετωπίζονται από κοινού. Στη χώρα μας είναι πάρα πολλές οι περιπτώσεις όπου το φυσικό περιβάλλον και ο πολιτισμός συνυπάρχουν και η προσπάθεια για τη διαχείριση του ενός κεφαλαίου είναι ομόροση προς αυτήν της διαχείρισης του άλλου. Στο βαθμό αυτό στη χώρα μας όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη εφαρμόζεται η κοινοτική νομοθεσία για τις περιοχές του δικτύου «Φύση 2000», περιοχές προστασίας οικολογικού ενδιαφέροντος που στα όρια πολλών από αυτές υπάρχουν πολύτιμα πολιτιστικά μνημεία.

Θα πρέπει να αναφέρουμε κάποιες ενδεικτικές περιπτώσεις αυτής της μοναδικής συνύπαρξης:

- Το νησί της Πάτμου με τη μοναδική του ιστορική, θρησκευτική και πολιτιστική παράδοση, που παράλληλα είναι συνολικά χαρακτηρισμένο περιοχή Natura 2000.
- Η Χερσόνησος του Άθω με το Άγιο Όρος, περιοχή δηλωμένη ως παγκόσμια κληρονομιά και περιοχή στο δίκτυο Natura 2000.
- Ο εθνικός δρυμός Παρνασσού και η αρχαιολογική περιοχή και το Μουσείο των Δελφών, περιοχή παγκόσμιας κληρονομιάς.

Η προσπάθεια διαχείρισης των τοπίων που προαναφέραμε προκειμένου να καταστεί βιώσιμη θα πρέπει να βασίζεται σε ολοκληρωμένη θεώρηση του συστήματος λαμβάνοντας υπόψη

τόσο το βιολογικό και πολιτιστικό κεφάλαιο, αλλά και το γενικότερο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο στην ολότητά του. Πιο συγκεκριμένα η όποια διαχειριστική προσπάθεια οφείλει να ενσωματώνει το τοπικό στοιχείο και το ανθρώπινο κεφάλαιο με έναν τρόπο που θα οδηγήσει το σύστημα σε βιώσιμη ανάπτυξη. Και επειδή η βιωσιμότητα δεν αποτελεί ως όρος μονοπώλιο του περιβάλλοντος αλλά έχει και καθαρή οικονομική χροιά είναι σημαντικό να εξασφαλίσει το όποιο σχέδιο διαχείρισης την οικονομική του βιωσιμότητα μέσω της αύξησης της απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο σε τομείς που κρίνονται υποστηρικτικοί της κοινής προσπάθειας ανάδειξης περιβαλλοντικού και πολιτιστικού αποθέματος, όπως σε υπηρεσίες ήπιας τουριστικής υποδομής, μεταποίησης με έμφαση προς τα τοπικά προϊόντα, και ανάδειξης της σπανιότητας και της αξίας του κοινού τόπου περιβαλλοντικής και πολιτιστικής συνύπαρξης.

Σχήμα 1. Συνολικό μοντέλο ανάλυσης, σχεδιασμού και διαχείρισης κοινού περιβαλλοντικού και πολιτιστικού πλαισίου για το ενιαίο τοπίο.

Στη συνολική προσπάθεια σχεδιασμού και ανάλυσης οι ακόλουθες δράσεις, βήματα και έννοιες εφαρμόζονται:

Σύστημα

Εδώ ορίζονται οι στόχοι της προστασίας και της διαχείρισης της βιοποικιλότητας, που περιλαμβάνουν τα οικολογικά μας συστήματα, τις βιοκοινότητες, και τα βιολογικά είδη ή τις συλλογές ειδών προς διατήρηση. Περιλαμβάνονται επίσης και στοιχεία πολιτιστικής καταγραφής που είτε βρίσκονται πλήρως καταγεγραμμένα είτε σε διαδικασία π.χ. ανασκαφικής ανάδειξης.

Ανάλυση Βιωσιμότητας

Είναι μια επιστημονική προσπάθεια μέτρησης της τρωτότητας των στόχων μας προκειμένου να εξασφαλισθεί η μακρόχρονη προσπάθεια διατήρησης. Τα οικολογικά χαρακτηριστικά που αναφέρονται είναι κυρίως πληθυσμιακά μεγέθη, κατάσταση και φύση του τοπίου.

Πιέσεις

Αναφέρεται στις οικολογικές και πολιτιστικές πιέσεις που ασκούνται κύρια από τον ανθρώπινο παράγοντα. Οι πιέσεις είναι κυρίως δράσεις που οδηγούν στον κατακερματισμό του τοπίου, στην ερημοποίηση και στην υποβάθμιση βασικών οικολογικών χαρακτηριστικών του. Σε ό,τι αφορά στο πολιτιστικό κεφάλαιο γίνεται ιδιαίτερη προσπάθεια μέτρησης της τρωτότητάς του από συγκεκριμένες ανθρώπινες δραστηριότητες (π.χ. αέρια ρύπανση).

Πηγές πιέσεων

Αναφέρεται στις αιτίες που οδηγούν στην εμφάνιση πιέσεων και στην υποβάθμιση της βιοποικιλότητας.

Νέες ευκαιρίες

Ο βαθμός της τεχνολογικής κυρίως διείσδυσης στην προστασία του περιβάλλοντος και του πολιτιστικού αποθέματος είναι στις μέρες μας μεγάλος. Νέες μέθοδοι, νέα υλικά και αυτοματοποιημένες μέθοδοι για την προστασία και την ανάδειξη διαμορφώνουν σαφώς καλύτερο και αποτελεσματικότερο πλαίσιο προστασίας.

Εμπλεκόμενοι

Ο ρόλος των εμπλεκομένων στον προς σχεδιασμό κοινό τόπο πολιτισμού και περιβάλλοντος είναι από τα πιο καθοριστικά στοιχεία μιας πιθανής επιτυχίας του σχεδιασμού. Θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη το τοπικό στοιχείο και τις δεξιότητες των εμπλεκομένων προκειμένου να εξασφαλίζεται η βιωσιμότητα.

Στρατηγικές

Είναι το σύνολο των δράσεων που θα οδηγήσουν στην αναστροφή των επιπτώσεων των πιο κρίσιμων πιέσεων στο σύστημα.

Επιτυχίες

Αναφερόμαστε κυρίως στην επιλογή δεικτών που θα είναι οι πιο αποτελεσματικοί στη μέτρηση της επιτυχίας (ή όχι) των προσπαθειών μας για τη διατήρηση, αναφερόμενοι στην

πορεία προόδου των στρατηγικών μας και την κατάσταση των στόχων μας μέσα σε ένα χρονικό ορίζοντα από την εφαρμογή της.

Συμπεράσματα

Υπάρχει μια σημαντική σύνδεση και σχέση ανάμεσα στη βιολογική και πολιτιστική ποικιλότητα με κοινό στοιχείο την τρωτότητα και των δύο στο περιβαλλοντικά και πολιτιστικά μεταβαλλόμενο παγκόσμιο σύστημα. Η σύγχρονη επιστημονική θεώρηση προτείνει δράσεις συνδιαχείρισης, εστιασμένης και στο τοπικό ανθρώπινο κεφάλαιο που μπορεί να οδηγήσει τα συστήματα σε βιωσιμότητα. Η θεώρηση εγγυάται ότι τα συστήματα που στηρίζονται και στις δύο όψεις του κεφαλαίου θα μπορέσουν να διατηρηθούν στο χρόνο και να αποδώσουν οφέλη στις τοπικές κοινωνίες που τα στηρίζουν και θα τα στηρίζουν στο μέλλον.

Βιβλιογραφία

- Laszlo, E. 1994. *The choice: evolution or extinction. A thinking person's guide to global issues*. C.P. Putnam & Sons, New York.
- Oviedo, G., Maffi, L. and Bille Larsen, P. 2000. *Indigenous and Traditional Peoples of the World and Ecoregion Conservation: An Integrated Approach to Conserving the World's Biological and Cultural Diversity*. WWF International and Terralinga.
- UNESCO. 1996. *Biosphere Reserves: The Seville Strategy and the Statutory Framework of the World Network*. Paris, UNESCO.

ΓΙΩΡΓΟΣ Ν. ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ*

Η ΟΥΝΕΣΚΟ και η Ελλάδα

« Όσο οι πόλεμοι ξεκινούν στις σκέψεις των ανθρώπων, είναι στις σκέψεις των ανθρώπων που η άμυνα της ειρήνης πρέπει να οικοδομηθεί».

Ο συλλογισμός δεν διατυπώνεται σε έκθεση, δοκίμιο ή θεατρικό διάλογο, αλλά στο Σύνταγμα του Οργανισμού Εκπαιδεύσεως, Επιστήμης και Πολιτισμού των Ηνωμ. Εθνών. Γράφηκε λίγον καιρό μετά τον τερματισμό των φρικαλεοτήτων του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και αποτυπώνει το πνεύμα της μακρινής πια για μας εκείνης εποχής, όταν δημιουργήθηκε η ΟΥΝΕΣΚΟ, με την Ελλάδα ανάμεσα στα πρώτα ιδρυτικά της κράτη-μέλη.

** Πρέσβης, Μόνιμος Αντιπρόσωπος της Ελλάδας στην ΟΥΝΕΣΚΟ.*

Κι ήταν η περίοδος που ο ιδεαλισμός μπορούσε να εμπνεύσει τη σύσταση ενός Οργανισμού με το σκοπό να συμβάλει στην ειρήνη και την ασφάλεια προάγοντας τη συνεργασία ανάμεσα στα Έθνη μέσω της εκπαίδευσης, της επιστήμης και του πολιτισμού.

Προσεγγίζοντας κριτικά τη λειτουργία της ΟΥΝΕΣΚΟ 61 χρόνια αργότερα, δεν μπορεί να συγκρατήσει κανένας κάποιο αίσθημα απογοητεύσεως, αν επιχειρήσει να εκτιμήσει τα επιτεύγματα του Οργανισμού. Θετικά στοιχεία, ασφαλώς, υπάρχουν, αλλά το ερώτημα πόσο γενικά απέχουν από τις μεγάλες φιλοδοξίες των ιδρυτών του είναι δύσκολο να μνησθεί. Και είναι ακόμη δυσκολότερο να υποστηριχθεί, ότι η ΟΥΝΕΣΚΟ αποτέλεσε μιάν εξαίρεση στη γενικότερη κρίση, ότι οι περισσότεροι παγκόσμιοι οργανισμοί δεν απέδωσαν στο διάστημα αυτό ικανοποιητικά.

Στα 61 αυτά χρόνια της ιστορίας της, η ΟΥΝΕΣΚΟ πέρασε από διάφορες φάσεις, γνώρισε ζωνρές διαμάχες και δεν απέφυγε τις μεγάλες κρίσεις, όταν οι ισχυρές τριτοκοσμικές επιρροές επιχείρησαν να χαράζουν τις κατευθύνσεις του Οργανισμού. Η αποχώρηση των Ηνωμ. Πολιτειών και της Μεγ. Βρετανίας στις αρχές της δεκαετίας του '80, μετά το εκρηκτικό σχέδιο για την επιβολή μιας παγκόσμιας τάξεως στην πληροφόρηση, έθεσε σε δοκιμασία ακόμη και την ίδια την ύπαρξη του Οργανισμού. Αλλ' η ΟΥΝΕΣΚΟ επέζησε, έστω και περιορίζοντας τις δραστηριότητές της, και η επιστροφή των Αμερικανών πριν από τέσσερα χρόνια συνδέθηκε με μιά καινούργια περίοδο,

κατά την οποία ξαναζωντάνευσε ο Οργανισμός.

Η μάχη που δόθηκε στους κόλπους του, για τη διαμόρφωση μιας νέας διεθνούς συμβάσεως για την προστασία της πολιτιστικής διαφορετικότητας, τα τελευταία αυτά χρόνια ήταν εκείνη που, περισσότερο ίσως από κάθε άλλη, χαρακτήρισε τη νέα φάση. Σπάνια είχε δοθεί, άλλοτε, τόσο σκληρός αγώνας για την έγκριση μιας καινούργιας συμβάσεως, για την οποία υποστηρίχθηκε ότι αποτελεί μian απ' τις μεγάλες προκλήσεις της εποχής μας. Ο παλιός καλός παραδοσιακός κανόνας του «consensus», που διέκρινε επί πολλά χρόνια τη λειτουργία της ΟΥΝΕΣΚΟ και δεν διευκόλυνε πάντοτε τη δραστηριοποίησή της σε όλα τα ζητήματα της αρμοδιότητάς της, χρειάσθηκε, πάντως, να παραμερισθεί και η νέα σύμβαση υιοθετήθηκε τελικά στη γενική διάσκεψη της ΟΥΝΕΣΚΟ με συντριπτική πλειοψηφία: 148 ψήφοι υπέρ, δύο μονάχα κατά (Ηνωμ. Πολιτείες και Ισραήλ) και τέσσερεις αποχές.

Η επικύρωση του πολυσυζητημένου αυτού κειμένου ακολούθησε με ασυνήθιστη ταχύτητα, ώστε μέχρι το τέλος του 2006 να έχουν συγκεντρωθεί οι απαραίτητες 30 επικυρώσεις των κρατών-μελών και η πρώτη διάσκεψη των αντιπροσωπιών τους να προγραμματίζεται ήδη για το Μάιο του 2007. Σε αντίθεση με τις γενικότερες δυσκολίες, που αντιμετωπίζει αυτή την περίοδο (με το γαλλικό και τον ολλανδικό λαό να αρνούνται, σε δημοψηφίσματά τους, την επικύρωση του σχεδίου του ευρωπαϊκού Συντάγματος), η Ευρωπαϊκή Ένωση έδωσε στο πλαίσιο της ΟΥΝΕΣΚΟ σκληρή

μάχη για τη διαμόρφωση της συμβάσεως με συντονισμό που εξέπληξε πολλούς, ακόμη και κατά τη διάρκεια της βρετανικής Προεδρίας, στην πιο κρίσιμη για την έγκριση του κειμένου φάση. Και χρειάζεται ακόμη να σημειωθεί, ότι η Μόνιμη Αντιπροσωπία της Ελλάδας στην ΟΥΝΕΣΚΟ διαδραμάτισε στο πλαίσιο αυτό σημαντικό ρόλο, που αναγνωρίσθηκε γενικότερα και ενίσχυσε πολύ το κύρος της μέσα στον Οργανισμό.

Η Ελλάδα επικύρωσε, άλλωστε, ταχύτατα τη σύμβαση για την προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας ή διαφορετικότητας τις πρώτες ημέρες του Ιανουαρίου. Και επικύρωσε συγχρόνως τη σύμβαση της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς (για την οποία είχε αρχικά ορισμένες επιφυλάξεις, που αποφάσισε να άρει την άνοιξη του 2006, με πρωτοβουλία της Μόνιμης Αντιπροσωπίας της στην ΟΥΝΕΣΚΟ), όπως επικύρωσε προηγουμένως και τη νέα διεθνή σύμβαση της ΟΥΝΕΣΚΟ για τον αγώνα κατά της φαρμακοδιεγέρσεως («αντι-ντόπινγκ»), στην κατάρτιση της οποίας ο Υφυπουργός Αθλητισμού κ. Γ. Ορφανός συνέβαλε επίσης θετικά.

Ενώ έτσι οι συμβάσεις για την προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς ολοκληρώνονται (1972 σύμβαση για την προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς, 2003 σύμβαση για την άυλη κληρονομιά, 2005 σύμβαση για την προστασία της πολιτιστικής πολυμορφίας ή διαφορετικότητας), είναι ανάγκη να επισημανθεί η ιδιαίτερη σημασία της συμβάσεως για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως, με την αρχική διάσκεψη των 41 κρατών-μελών, που

πρώτα την υιοθέτησαν, να έχει συγκληθεί στις αρχές Φεβρουαρίου του 2007. Το κείμενο της συμφωνίας αυτής προβλέπει ότι την ευθύνη για την καταπολέμηση της φαρμακοδιεγέρσεως θα αναλάβουν, εκτός απ' το διεθνές αθλητικό κίνημα και οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών. Κι αν οι κυβερνήσεις ασχοληθούν σοβαρά με την εφαρμογή της συμφωνίας, υπάρχει, πραγματικά, η ελπίδα να αντιμετωπισθεί πιο αποτελεσματικά η σύγχρονη αυτή μάστιγα, με την οποία παραβιάζονται όλοι οι κανόνες της ευγενούς άμιλλας στον αθλητισμό και τίθεται σε κίνδυνο και η υγεία των ίδιων των αθλητών.

Οι ελπίδες αυτές διαγράφονται, όμως, για το μέλλον, ενώ δεν θα 'πρεπε να αγνοηθούν και οι δυσκολίες ως προς την εφαρμογή της συμβάσεως για την προστασία της πολιτιστικής διαφορετικότητας, στην οποία πολλοί έχουν επενδύσει πολλά. Από τα μέχρι σήμερα επιτεύγματα της ΟΥΝΕΣΚΟ, αυτό που δεν μπορεί, όμως, να αμφισβητηθεί ανάγεται στην προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς. Με την εγγραφή τους στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς και τους κανόνες που έχουν θεσπισθεί σχετικά, τα μνημεία προστατεύθηκαν σε βαθμό που δύσκολα μπορούσε κανένας να φαντασθεί, όταν πριν από 35 χρόνια υπογραφόταν η σχετική διεθνής σύμβαση. 830 τοπία, πολιτιστικά, μικτά ή φυσικά, περιλαμβάνονται μέχρι τώρα στον κατάλογο (ανάμεσα στα οποία και 16 ελληνικά).

Η προσθήκη τους στον κατάλογο αυτόν έχει προσλάβει τόσο κύρος και συνδέεται με τόσα οφέλη (διεθνής αναγνώριση, επενδύσεις, πολι-

τιστικός τουρισμός κ.λπ.), ώστε τα τελευταία χρόνια να έχουν αναπτυχθεί «πληθωριστικές» πολιτικές και άλλες πιέσεις για την εγγραφή και νέων τοπίων. Ξεπερνάνε, άλλωστε, τα 1.500 τα τοπία, που έχουν περιληφθεί στους ενδεικτικούς εθνικούς καταλόγους και περιμένουν κι αυτά τη σειρά τους για να διεκδικήσουν θέσεις στον παγκόσμιο κατάλογο. Ο κίνδυνος της απαξίωσης του καταλόγου, αν συνεχίσουμε να προσθέτουμε μνημεία με τον ίδιο ως τώρα ρυθμό και φθάσουν να αριθμούν τις χιλιάδες, έχει ήδη διαγραφεί. Και στην τελευταία διάσκεψη των αντιπροσωπιών των κρατών-μελών (που έχουν επικυρώσει τη σύμβαση του 1972), ο υπογράφων αισθάνθηκε υποχρεωμένος να απευθύνει ισχυρή προειδοποίηση για το μεγάλο αυτό κίνδυνο, ζητώντας να καταστούν αυστηρά τα κριτήρια για τις καινούργιες εγγραφές.

Η εκπαίδευση για όλους, που περιλαμβάνεται απ' το 1945 στους κύριους σκοπούς της ΟΥΝΕΣΚΟ, έχει τα τελευταία χρόνια προβληθεί ως βασικός της στόχος, αλλά και ως στόχος γενικότερα των Ηνωμ. Εθνών για τη χιλιετία. Όταν 850 περίπου εκατομμύρια συνάνθρωποί μας παραμένουν αναλφάβητοι και όταν χρειάζονται ακόμη 18 εκατομ. δάσκαλοι και επενδύσεις 12 περίπου δισεκ. δολ. το χρόνο για να προσεγγίσουμε αυτό το στόχο, συνειδητοποιούμε χωρίς δυσκολία την τεράστια σημασία του και την έκταση της προσπάθειας που χρειάζεται να καταβληθεί. Η ΟΥΝΕΣΚΟ μοχθεί, πραγματικά, προς την κατεύθυνση αυτή, που απασχόλησε πέρυσι και τη διάσκεψη των οκτώ

πιο ανεπτυγμένων χωρών του κόσμου (G8) στην Αγία Πετρούπολη, αλλά τα αποτελέσματα των κινήσεών της δεν μπορεί να θεωρηθούν ακόμη ικανοποιητικά, σε σχέση με τις διαστάσεις του προβλήματος. Υποτίθεται ότι έχει ηγετικό ρόλο στην αντιμετώπισή του, αλλά οι άλλοι οργανισμοί που επίσης εμπλέκονται (Παγκόσμια Τράπεζα, Ταμείο Αναπτύξεως των Ηνωμ. Εθνών κλπ.) είναι πολύ δύσκολο να συντονισθούν.

Το πρόβλημα των αρμοδιοτήτων είναι απ' τα σημαντικότερα που αντιμετωπίζει η ΟΥΝΕΣΚΟ στο χώρο των Ηνωμ. Εθνών και των ειδικευμένων οργανισμών τους. Αλλά δεν είναι και το μόνο. Το ίδιο ή περισσότερο σημαντικό είναι το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ένας οργανισμός, που με ετήσιο προϋπολογισμό 300 εκατ. δολ. και ανάλογα περιορισμένο προσωπικό καλείται να καλύψει πλειάδα τομέων: την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την επιστήμη, τα γράμματα και τις τέχνες, την επικοινωνία, τη βιοηθική, τον αθλητισμό, τη φιλοσοφία κλπ. Υπάρχουν, φυσικά, και συνεισφορές των κρατών-μελών, εκτός του προϋπολογισμού, που διπλασιάζουν αυτό το ποσό, αλλά δεν λύνουν το πρόβλημα. Γιατί κατευθύνονται σε τομείς που επιλέγουν οι δωρητές και όχι η ΟΥΝΕΣΚΟ και δεν διευκολύνουν την εφαρμογή συντονισμένου προγράμματος.

Αν σταθεί κανένας για λίγο στους προϋπολογισμούς των Ηνωμ. Εθνών και των ειδικευμένων οργανισμών τους για τη διετία 2006-2007, άνετα θα διαπιστώσει ότι η ΟΥΝΕΣΚΟ είναι ο «φτωχός συγγενής». Σύμφωνα με το

σχετικό πίνακα, τα Ηνωμ. Έθνη εμφανίζονται με 3.401 εκατ. δολ., η Γιουνισέφ με 1.838, το Ταμείο Αναπτύξεως των Ηνωμ. Εθνών με 1.905, ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας με 594,3, ο Διεθνής Οργανισμός Τροφίμων με 765,7, η Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας με 915,3 και η ΟΥΝΕΣΚΟ μόλις με 610 εκατ. δολ.

Η σύγκριση δείχνει πόσο η ΟΥΝΕΣΚΟ απέτυχε να προβληθεί όλα αυτά τα 61 χρόνια και να ενισχύσει στην παγκόσμια Κοινή Γνώμη την εντύπωση, ότι έχει συνδεθεί με σοβαρά επιτεύγματα. Υπήρξαν, βεβαίως, οι διαμάχες και οι κρίσεις, αλλά και οι αποχωρήσεις, που δεν έπληξαν άλλους οργανισμούς, ενώ η ΟΥΝΕΣΚΟ δεν μπόρεσε να ταυτισθεί με στοιχείο που γενικότερα να συγκινεί, όπως η Γιουνισέφ με τα παιδιά. Αλλά, με την εξαίρεση του καταλόγου για την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, που γνώρισε αρκετή δημοσιότητα, τα όποια άλλα επιτεύγματα της ΟΥΝΕΣΚΟ στους άλλους τομείς δεν έγιναν ευρύτερα γνωστά. Και δημιουργήθηκε η αίσθηση, ότι η ΟΥΝΕΣΚΟ παλεύει αρκετά σε πολλούς τομείς (που το ευρύτερο κοινό γενικά αγνοεί και ως προς τους οποίους ευρίσκεται σε σύγχυση), αλλά με περιορισμένα εντυπωσιακά αποτελέσματα. Πώς να πεισθούν έτσι οι κυβερνήσεις απ' την Κοινή τους Γνώμη και να αυξήσουν τη συμβολή τους στον προϋπολογισμό του Οργανισμού;

Προβαίνοντας σε κριτικό απολογισμό της 60ετίας της λειτουργίας της ΟΥΝΕΣΚΟ, η Μόνιμη Αντιπροσωπία της Ελλάδας δεν παρέλειψε να συναγάγει τα συμπεράσματά της.

Έκρινε, ότι ο Οργανισμός θα έπρεπε να αποφασίσει τις προτεραιότητές του και να συγκεντρωθεί μονάχα στους σχετικούς τομείς, για να μπορεί να αποδώσει μελλοντικά πολύ περισσότερο. Τα επιχειρήματά της έπεισαν και τους άλλους μας εταίρους στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η θέση αυτή προβλήθηκε ως κοινοτική απ' την τότε βρετανική Προεδρία στη Γενική Διάσκεψη της ΟΥΝΕΣΚΟ του Οκτωβρίου 2005. Ήταν μία θέση με ευρύτερη αποδοχή που, ανεξάρτητα απ' τις οποιεσδήποτε προσπάθειες αναδιοργάνωσης της ΟΥΝΕΣΚΟ – και αυτή την περίοδο καταβάλλεται κάποια προσπάθεια, σε συνδυασμό και με την αναδιοργάνωση του Οργανισμού Ηνωμ. Εθνών, που συζητείται – προσκρούει στον χωρίς σχεδόν εξαιρέσεις κανόνα, ότι οι διεθνείς οργανισμοί έχουν την τάση να μην εγκαταλείπουν τους τομείς στους οποίους έχουν επεκταθεί...

Η Μόνιμη Αντιπροσωπία της Ελλάδας στην ΟΥΝΕΣΚΟ ανέλαβε και μian άλλη πρωτοβουλία, γενικότερης φύσεως, για τη βελτίωση των μεθόδων λειτουργίας του Κέντρου, της Επιτροπής Παγκόσμιας Κληρονομιάς και των γνωμοδοτικών τους οργανισμών – για τις οποίες έχει προκληθεί ευρύτερη συζήτηση. Η ελληνική κίνηση οδήγησε στην αποστολή 28 ταυτόσημων επιστολών, απ' τα μέλη και υποψήφια μέλη της Ευρωπαϊκής Ενώσεως (εκτός της Μάλτας), στον Ιάπωνα γενικό διευθυντή της ΟΥΝΕΣΚΟ κ. Κοϊχίρο Ματσούουρα, με αυτό το μήνυμα. Κάποιες βελτιώσεις ακολούθησαν, χωρίς να ικανοποιήσουν τα μέλη της Ε.Ε., και το πρόβλημα εξακολουθεί να τα απασχολεί.

Στο άλλο μεγάλο θέμα της επιστροφής των συληθέντων πολιτιστικών αγαθών στις χώρες προελεύσεώς τους (στο οποίο η ΟΥΝΕΣΚΟ μεσολάβησε για να υπάρξουν συνομιλίες ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βρετανία –που δεν οδήγησαν μέχρι τώρα πουθενά– για το ζήτημα της επιστροφής των γλυπτών του Παρθενώνα, που τόσο συγκινεί την ελληνική πλευρά), δεν υπήρξε ουσιαστικά τα τελευταία χρόνια πρόοδος, παρά τις ελληνικές προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση. Η σημαντικότερη εξέλιξη σημειώθηκε έξω απ' το χώρο της ΟΥΝΕΣΚΟ, με την υπογραφή της ιταλο-αμερικανικής συμφωνίας του Φεβρουαρίου 2006 για την απόδοση απ' το Μητροπολιτικό Μουσείο της Ν. Υόρκης στις ιταλικές αρχές 20 αρχαιολογικών θησαυρών που είχαν ανευρεθεί στη Σικελία. Ο υπογράφων χαρακτήρισε τη συμφωνία αυτή ιστορική, γιατί, για πρώτη φορά, Μουσείο και μάλιστα απ' τα σημαντικότερα στον κόσμο, δεχόταν να αποδώσει συληθέντες θησαυρούς. Και συνέστησε στο Υπουργείο Πολιτισμού, σε συνεργασία με την ιταλική πλευρά, έντονα να κινηθεί στον ίδιο δρόμο, με αποτέλεσμα να επιτευχθούν γρήγορα τα πρώτα αποτελέσματα, που μπορεί να θεωρηθούν ικανοποιητικά.

Η κυβέρνηση Κώστα Καραμανλή διακήρυξε ότι αποδίδει προτεραιότητα στην πολιτιστική της πολιτική. Επάνω σ' αυτή τη βάση κινήθηκε τα τελευταία χρόνια η Μόνιμη Αντιπροσωπία της Ελλάδας στην ΟΥΝΕΣΚΟ. Με θέσεις ριζοσπαστικές στα πολιτιστικά προβλήματα που απασχολούν τον κόσμο και με πρωτοβουλίες που ενίσχυσαν σημαντικά το κύρος της χώρας.

Το χρίσμα, που ο υπογράφων εξασφάλισε για την Προεδρία της προσεχούς Γενικής Διασκέψεως της ΟΥΝΕΣΚΟ (το δεύτερο σημαντικότερο αξίωμα του Οργανισμού, που Έλληνας εκπρόσωπος δεν έχει κατακτήσει επί 61 χρόνια), απέδειξε πόσο εκτιμήθηκε η ελληνική δραστηριότητα. Και πόσο ευρύτερα έγινε δεκτή η απόφαση του Μόνιμου Έλληνα αντιπροσώπου να μην περιορίζεται να υπενθυμίζει, με την παρουσία του, το γεγονός ότι εκπροσωπεί μια χώρα, που συνδέθηκε άλλοτε μ' έναν απ' τους μεγάλους παγκόσμιους πολιτισμούς.

Η αναγνώριση αυτή και η εξασφάλιση της απονομής του μεγάλου διεθνούς Βραβείου Μουσικής στο Μίκη Θεοδωράκη το 2005 (ύστερα από πέντε αποτυχημένες προσπάθειες της προηγούμενης δεκαετίας), δεν επηρεάζουν, φυσικά, το γενικότερο προβληματισμό για την εξέλιξη μιας ΟΥΝΕΣΚΟ, που έχει αρκετά αδικηθεί και παρεξηγηθεί τα τελευταία χρόνια. Μια εξέλιξη, που συνδέεται και με την κρίση των αξιών, σε περίοδο πολιτισμού της παρακμής, με την παγκοσμιοποίηση και την ανάπτυξη των τεχνολογιών, που έχουν προσδώσει στις παλιές αξίες μιά μεγάλη σχετικότητα. Μήπως θα έπρεπε να συνειδητοποιήσουμε ότι χρειάζεται να εκτιμούμε τις αξίες με μια πιο περιορισμένη πίστη, που διακρίνει τον άνθρωπο-μάζα του μετασύγχρονου πολιτισμού; Ή, να αρκεσθούμε να επαναλάβουμε το Νίτσε, που επέμενε, ότι: «πρέπει να συνεχίσουμε να ονειρευόμαστε, γνωρίζοντας ότι ονειρευόμαστε»...

Διαπολιτισμικές
σχέσεις.
Σταυροδρόμια
πολιτισμού σε μια
γη αποδεδειγμένα
στρογγυλή

ΜΑΡΙΑ ΤΣΑΤΣΑΝΟΓΛΟΥ*

Οι λεγόμενες «διαπολιτισμικές σχέσεις» είναι αντικείμενο διεπιστημονικής μελέτης και εφαρμογής στο χώρο των κοινωνικών επιστημών. Παρακλάδι της κοινωνικής ανθρωπολογίας, χρησιμοποιείται από τους ψυχολόγους και τους παιδαγωγούς για την αποτροπή ή την καταπολέμηση ζητημάτων ξενοφοβίας, από τους διεθνολόγους και τους διπλωμάτες για την άμβλυση εθνοτικών ή θρησκευτικών εντάσεων, από τους επικοινωνιολόγους για τη χρήση κοινών κωδίκων επικοινωνίας, από τους εθνογράφους για την έρευνα της προέλευσης και την ερμηνεία εθίμων που συναντιούνται σε γεωγραφικές περιοχές ευρύτερες των εθνικών, από τους μελετητές των τεχνών για την

* Διευθύντρια του Κρατικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης, Θεσσαλονίκη.

κατανόηση ευρέως διαδεδομένων καλλιτεχνικών μοτίβων, εικαστικών, μουσικών, χορευτικών, με κοινή αφετηρία αλλά διαφορετική εξέλιξη.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, όταν όλος ο δυτικός κόσμος εισήλθε στην ξέφρενη τροχιά των μοντέρνων καιρών, η ερμηνεία της τέχνης άρχισε ολοένα και συχνότερα να γίνεται με άξονα τη διαπολιτισμική πραγματέυση εννοιών και συμφραζομένων. Ιδιαίτερα όταν οι συμβατικοί τρόποι αναπαράστασης καταργούνται και η φόρμα αποκτά ρόλο πρωτεύοντα σε σχέση με το περιεχόμενο, όταν τα ιστορικά θέματα κρίνονται παρωχημένα σε μια εποχή που η τεχνολογία καλπάζει και η τέχνη επιδιώκει να την προλάβει, ίσως και να την ξεπεράσει, αυτό που προέχει είναι η χρήση μιας κοινής γλώσσας για την τέχνη, πιο αμιγούς από τις λέξεις που προκύπτουν από γλωσσικά δάνεια, πιο κατανοητής από τις ερμηνείες των λεξικών ξένων γλωσσών, πιο αυτονόητης από τις τυποποιημένες κινήσεις του σώματος.

Οι διαπολιτισμικές σχέσεις δεν στοχεύουν στην επικράτηση πολιτισμών. Ωστόσο, στη διάρκεια της νεότερης ιστορίας εντοπίζουμε πολλές περιπτώσεις όπου η εξουσία χειρίζεται το ζήτημα των εθνοτήτων (περιπτώσεις αποικιοκρατίας, πολεμικής κυριαρχίας ή μειονοτήτων) επικαλούμενη πολιτιστικές σχέσεις που συνήθως είναι άνισες και προβάλλουν στην καλύτερη περίπτωση το φαινόμενο του πολιτισμικού προστατευτισμού, στη χειρότερη της πολιτισμικής φίμωσης. Τρία, διαφορετικά μεταξύ τους, παραδείγματα ακολουθούν:

Μετά την ανακάλυψη της Αμερικής και με

την πάροδο των χρόνων, οι Ευρωπαίοι άποικοι δημιούργησαν, τελικά, ένα κράτος υπεράνω εθνικών ταυτοτήτων και εθνικών πολιτισμών. Προσπαθώντας να αποτρέψουν την ισχυρή πιθανότητα εθνοτικών αντιπαραθέσεων, ιδίως μετά από τον πόλεμο με τους Γάλλους, απαρνούμενοι την αγγλική επικυριαρχία οι αξιωματούχοι εκπρόσωποι υπέγραψαν ομόφωνα τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής στο όνομα της Ζωής, της Ελευθερίας και της αναζήτησης της Ευτυχίας. Για πολλά χρόνια οι αυτόχθονες Αμερικανοί θα ήταν οι «ανελέπτοι άγριοι» της Διακήρυξης, αυτοί που λόγω της ισχυρής πολιτισμικής διαφορετικότητάς τους θα έμεναν, μετά την ξεκάθαρη επιβολή της κυριαρχίας, οι μόνοι άνισοι κάτοικοι της Αμερικής. Από την αποικιακή περίοδο ως και τον εμφύλιο δεν διαμορφώνεται καμία ισχυρή εθνική σχολή στις τέχνες των ΗΠΑ. Οι τοπιογραφίες, τα πορτρέτα και οι αναπαραστάσεις γεγονότων από την αμερικανική ιστορία δεν προσφέρονται για διακρίσεις. Οι τεχνοτροπίες είναι δανεικές από την Ευρώπη. Και μόνο η μουσική των μαύρων δούλων, αυτή που μετά τον αμερικανικό εμφύλιο διαδόθηκε ευρέως και δημιούργησε τα ποικίλα σχήματα της jazz και των blues, έγινε, τελικά, η πρώτη μορφή αμερικανικής τέχνης που επηρέασε την Ευρώπη, εξελίχτηκε κι ακόμα εξελίσσεται. Ενώ η μουσική των μαύρων διαδίδεται με τρόπο φυσικό και ομαλό στην Ευρώπη αποτελώντας ένα πολύ ωραίο παράδειγμα αβίαστων διαπολιτισμικών σχέσεων, την ίδια εποχή η Κοινωνία

των Εθνών δεν κατορθώνει να αποτρέψει τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το 1934 ο Στάλιν χαρακτήρισε επικίνδυνους και αντεπαναστατικούς τους πειραματισμούς στις τέχνες και επέβαλε τη ρήση για μια τέχνη «εθνική στη φόρμα και σοσιαλιστική στο περιεχόμενο». Η Σοβιετική Ένωση ήταν μια χώρα που, αντίθετα με τις ΗΠΑ, αποτελούνταν από αυτόχθονες εθνότητες με ιστορικές καταβολές, παραδόσεις και πολιτισμούς που ανέτρεχαν στα βάθη της ανθρώπινης ιστορίας. Μόνο η περιοχή του Καυκάσου απαρτιζόταν από εκατό και πλέον εθνότητες, εκατό και πλέον γλώσσες. Στη μακρόχρονη διάρκεια του σοσιαλιστικού ρεαλισμού, βλέπουμε έργα τέχνης που παρουσιάζουν σοβιετικούς εργάτες/-τριες και αγρότες/-ισσες με ευδιάκριτα τα φυλετικά χαρακτηριστικά τους αλλά ενιαίο το στόχο τους που (έπρεπε να) ήταν η οικοδόμηση ενός σοβιετικού υπερεθνικού μοντέλου. Μπορεί τα φυλετικά χαρακτηριστικά να έμεναν αναλλοίωτα στα έργα τέχνης της σταλινικής περιόδου, τα εθνοτικά χαρακτηριστικά, όμως, σταθερά εξαφανίζονται και ο σοβιετικός άνθρωπος αρχίζει να ταυτίζεται με τον Ρώσο. Ασφαλώς δεν μπορούμε να μιλούμε για διαπολιτισμικές σχέσεις σε μια εποχή που ο «κοσμοπολιτισμός» ήταν μια κατηγορία που άγγιζε τα όρια της εθνικής μειοδοσίας και δεν στρεφόταν μόνο κατά των δυτικών επιρροών αλλά και κατά της μελέτης και διάδοσης των εθνικών παραδόσεων των λαών της ίδιας της Σοβιετικής Ένωσης. Το 1951, λ.χ., με κεντρική εντολή, απαγορεύτηκε η έκδοση των λαϊκών

επών του Αζερμπαϊτζάν «Κορκούτ», του Ουζμπεκιστάν «Αλπαμίσ», του Καζαχστάν «Ερ Σαΐν», του Κιργκιστάν «Μανάς», καθώς και η τήρηση των παραδόσεων των λαών του Καυκάσου. Μόνο το 1974 η σταλινική ρήση αντικαταστάθηκε με την μπρεζνιεφική ρήση για μια τέχνη «σοσιαλιστική στο περιεχόμενο αλλά διεθνή στη φόρμα, στο πνεύμα, στο χαρακτήρα». Η νέα αυτή ιδεολογική φόρμουλα, αν μη τι άλλο, αναγνώριζε ότι η πολιτισμική επικοινωνία μπορεί να υφίσταται μόνο στη βάση ισότιμων πολιτισμικών σχέσεων.

Το 1966, ο Μάο Τσετούγκ στα δεκαέξι σημεία της Διακήρυξης της Πολιτιστικής Επανάστασης ζήτησε την απαλλαγή του πληθυσμού από τις παλιές ιδέες και συνήθειες που έχουν εδραιωθεί στο νου κι έχουν σκλαβώσει τη σκέψη. Το γνωστό σύνθημα της Πολιτιστικής Επανάστασης –«ας αφήσουμε εκατό λουλούδια ν' ανθίσουν κι εκατό πουλιά να κελαϊδήσουν»– θα μπορούσε να είναι σήμερα το σλόγκαν των υγιών διαπολιτισμικών σχέσεων εάν δεν αυτοαναιρούνταν από τα ίδια τα αποτελέσματα της Διακήρυξης, που επέβαλαν ομοιομορφία στην όψη και ομοφωνία στην εκπαίδευση και τις τέχνες, ακυρώνοντας, ουσιαστικά, το ίδιο το σύνθημα.

Η πιο ξενοφοβική αντίληψη για τις διαπολιτισμικές σχέσεις είναι αυτή που επικαλείται κίνδυνο πολιτισμικής αφομοίωσης. Ο κίνδυνος αυτός, όμως, περιφρουρείται από τον ίδιο το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τις περισσότερες φορές οι διαπολιτισμικές σχέσεις συμβαίνουν φυσιολογικά μέσα στον ρου

της ανθρώπινης ιστορίας, χωρίς να τις επιδιώκουμε και χωρίς να τις αντιλαμβανόμαστε. Ούτως ή άλλως, τα μόνα ηθικώς αποδεκτά «λάφυρα» πολέμων που κατά καιρούς έγιναν για γεωπολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, για την κυριαρχία ενός τόπου, για το δουλεμπόριο ή την αναζήτηση χαμένων θησαυρών, είναι τα μπαχαρικά, τα αρώματα, τα υφάσματα, η εύρεση νέων αγαθών που θα μπορούσαν να ενσαρκώσουν έναν παράδεισο στη γη, ένα νέο κόσμο αισθήσεων.

Η διαφορά που έχουν οι πολιτιστικές σχέσεις από τις διαπολιτισμικές σχέσεις είναι ότι στην πρώτη περίπτωση εννοούμε τη διερεύνηση με συγκριτικό τρόπο μεμονωμένων χαρακτηριστικών και φαινομένων εθνικών πολιτισμών ενώ στη δεύτερη περίπτωση εννοούμε τη λειτουργική αλληλεπίδραση μεταξύ δύο ή περισσότερων πολιτισμών. Στην αγγλική γλώσσα υπάρχει και η διάκριση ανάμεσα στους όρους «intercultural» και «transcultural». Η πρώτη λέξη χρησιμοποιείται κυρίως για να περιγράψει την αναγνώριση και την ύπαρξη διαπολιτισμικών σχέσεων, είναι στάσιμος όρος, ενώ η δεύτερη λέξη περιγράφει ακριβώς τη διαδραστική κινητικότητα των σχέσεων αυτών, είναι δυναμικός όρος.

Σε κάθε περίπτωση, πάντως, βασική προϋπόθεση για την εδραίωση υγιών διαπολιτισμικών σχέσεων είναι ο σεβασμός και η προστασία της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, δικής μας και των άλλων. Όταν η εθνική πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί κοινή συνείδηση, έχει ιστορικότητα, δεν είναι προϊόν πολιτικής

σκοπιμότητας και στη σύγχρονη εποχή μεταδίδει αρχές που βασίζονται στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τότε ο κίνδυνος της αφομοίωσης ή της πολιτικής εκμετάλλευσης είναι εξαιρετικά περιορισμένος.

Σε κοινωνίες που τείνουν προς την ομογενοποίηση της καθημερινής ζωής, με ολοένα περισσότερες απλοποιήσεις στο χώρο της επικοινωνίας (ψηφιακή τεχνολογία, διαδίκτυο), η κατανόηση της διαφορετικότητας πρέπει να ενθαρρύνεται και να αποδίδεται μέσα από την κοινή γλώσσα της τέχνης.

Το πολιτιστικό υπόβαθρο διαμορφώνεται από την παιδεία, τα εξωτερικά ερεθίσματα, το σεβασμό της παράδοσης ή –ενίοτε– και τη ρήξη με την παράδοση. Για το λόγο αυτό, όσο ακραίο κι αν ακούγεται, οι διαπολιτισμικές σχέσεις μπορεί να αποτελούν επικοινωνιακή αναγκαιότητα ακόμα και μέσα στην ίδια την οικογένεια, ανάμεσα σε ανθρώπους διαφορετικών ηλικιών και μορφωτικού επιπέδου.

Η Δύση είναι αυτή που έχει χαράξει το δρόμο από την αποικιοκρατία στην παγκοσμιοποίηση, όπως εξάλλου και οι ίδιες οι διαπολιτισμικές σχέσεις αποτελούν αντίληψη που έχει αποκτήσει θεωρητική υπόσταση στις δυτικές κοινωνίες. Ο κίνδυνος να μετατραπεί ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας σε πόλεμο πολιτισμών μπορεί να αποφευχθεί με τη διασφάλιση ισότιμου διαλόγου πολιτισμών σε μια γη αναμφισβήτητη στρογγυλή, όπου το μόνο αποδεδειγμένο κέντρο είναι αυτό που επικαλείται ο Ιούλιος Βερν στο «Ταξίδι στο κέντρο της γης».

Όπως και να 'χει, οι διαπολιτισμικές σχέ-

σεις επιβάλλονται από το γενικότερο χώρο στον οποίο ανήκουν και ο οποίος στη σφαίρα της ηθικής, του ουμανισμού, ακόμη και της επιστημονικής φαντασίας, ονομάζεται ανθρωπίνος πολιτισμός.

Επιλεγμένη βιβλιογραφία

Aihwa Ong, *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*, Duke University Press, Durham, NC 1999.

Paul Crowther, *The Language of Twentieth-Century Art, A conceptual History*, Yale University Press, 1997.

Campbell, D. T. (1969). "Ethnocentrism of disciplines and the fish-scale model of omniscience", στο M. Sherif & C. W. Sherif (εκδ.), *Interdisciplinary relationships in the social sciences*, Aldine Publishing, Chicago 1969.

Intercultural Communication (A reader), εκδ. Larry A. Samovar, Richard E. Porter, Wadsworth, 2005.

International Journal of Intercultural Relations, 6 τεύχνη το χρόνο, Elsevier Publisher, Amsterdam.

J. Blomart, B. Krewer, *Perspectives de l'interculturel*, L'Harmattan, Paris 1994.

Η πολυπολιτισμικότητα και το δυτικό σύστημα αξιών

ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΜΠΑΣΑΝΤΗΣ *

Οι θεωρίες της πολυπολιτισμικότητας ξεπήδησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1960 στα δυτικά πανεπιστήμια ως αντίδραση στις κατά καιρούς υπερβολές των δυτικών κοινωνιών έναντι άλλων κοινωνιών και πολιτισμών. Όσοι υιοθέτησαν αυτές τις θεωρίες αποδέχτηκαν εξ αρχής το αξίωμα, πως όλοι οι πολιτισμοί είναι ισάξιοι και συνεισφέρουν εξίσου στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Θεώρησαν πως όλοι οι πολιτισμοί μπορούν να συνυπάρχουν αρμονικά και για το λόγο αυτό θεώρησαν μη «πολιτικώς ορθή» την κριτική τους.

Οι απόψεις αυτές αναπτύχθηκαν κυρίως στις μεταναστευτικές κοινωνίες της Δύσης

* *Επικοινωνιολόγος (Ph.D.), συγγραφέας και δημοσιογράφος. Αντιπρόεδρος στο Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.*

(ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία) και στόχευαν στη διατήρηση της κουλτούρας και στη διασφάλιση της διαφορετικότητας των μεταναστών. Στόχος τους να ξεπεραστεί η μέχρι τότε επικρατούσα πολιτική του «χωνευτηριού» («melting pot»). Μια πολιτική που είχε εφαρμοστεί για πάρα πολλές δεκαετίες και είχε καταφέρει την ανάμιξη των διαφορετικών πολιτισμικών παραδόσεων και την ενσωμάτωση των μεταναστών στη φιλοξενούσα χώρα.

Η πολυπολιτισμικότητα με το διαχωρισμό και την προώθηση της διαφορετικότητας των εθνικών, κοινωνικών, πολιτιστικών μειονοτήτων, πρακτικά οδηγούσε στον κατακερματισμό της κοινωνίας. Κάθε μειονότητα λειτουργούσε με το δικό της πολιτισμό και τις δικές της αρχές παράλληλα ή ξεχωριστά από το κοινωνικό σύνολο. Η αντίληψη αυτή έτεινε να παραγνωρίζει ή και να αγνοεί πως στις δημοκρατίες σημείο αναφοράς και νομιμοποιητική βάση είναι το δημόσιο συμφέρον. Τα δικαιώματα των μειονοτήτων, ατομικά και συλλογικά, πρέπει να ενσωματώνονται στο δημόσιο συμφέρον.

Η πολυπολιτισμικότητα έχοντας στόχο την αναπαραγωγή της διαφορετικότητας εμπόδιζε αυτή την ενσωμάτωση. Κι αυτό προκαλούσε δυσλειτουργία: Οι μειονότητες, ως διαφορετικές, ορίζονταν πλέον όλο και περισσότερο εκτός δημόσιου συμφέροντος. Η λειτουργικότητα της δημοκρατίας και η διαφορετικότητα των μειονοτήτων έφταναν σε οριακό σημείο, καθώς ό,τι ίσχυε για όλους δεν ίσχυε για κάποιες μειονότητες. Πρόσφατο παράδειγμα οι

αντιδράσεις για τα σκίτσα του Μωάμεθ ή για τις απόψεις του Πάπα στη Δύση. Όλοι στις δυτικές κοινωνίες μπορούν να σχολιάζουν αρνητικά το Χριστιανισμό ή κάποιες άλλες θρησκείες. Αλλά δεν τους επιτρέπεται να σχολιάζουν αρνητικά το Ισλάμ!

Όσοι στρατεύθηκαν στην πολυπολιτισμικότητα εστίασαν κυρίως στα διαχρονικά αρνητικά του δυτικού πολιτισμού, όπως η δουλεία, ο σεξισμός, η πατριαρχία, ο ρατσισμός, η αποικιοκρατία, ο ιμπεριαλισμός. Λησμόνησαν πως τα παραπάνω αρνητικά στοιχεία δεν είναι αμαρτίες μόνο των Δυτικών, αλλά όλης της ανθρωπότητας και όλων των πολιτισμών. Λησμόνησαν πως εκείνο που ξεχώρισε τόσο τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό όσο και το δυτικό πολιτισμό που στήθηκε πάνω του, δεν ήταν οι αμαρτίες του, αλλά οι αξίες του. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν οι Victor Davis Hanson και John Heath ήταν και είναι η πολυφυλετικότητα, η ισονομία, η επιστημονική έρευνα, η εκλογή των αρχόντων, ο διαχωρισμός πολιτείας και θρησκείας, η ανάδειξη των μεσαίων τάξεων και του πολίτη, το δικαίωμα στην περιουσία¹.

Επιπλέον, λησμόνησαν πως ο κλασικός δυτικός πολιτισμός ήταν ο μόνος που αποδεχόταν το διάλογο, την αμφισβήτηση, την κριτική και την αυτοκριτική. Στη Δύση συχνά συναντάμε την πιο σκληρή κριτική των δυτικών κοινωνιών. Και δεν είναι τυχαίο πως οι πιο σκληροί αντιδυτικοί (ή και οι «πολυπολιτισμικοί») θεωρητικοί, ασκούν την κριτική τους εναντίον της Δύσης από κάποιο δυτικό πανε-

πιστήμιο με την ασφάλεια, τη χρηματοδότηση και την ανεξαρτησία που τους παρέχουν οι δυτικοί θεσμοί. Ή, όπως σημειώνουν οι Victor Davis Hanson και John Heath: «γράφουν συνήθως σε ένα καλόγουστο και γεμάτο ηλεκτρονικά βοηθήματα γραφείο στο Πάλο Άλτο, στο Κέμπριτζ ή στο Νιού Χέιβεν... και όχι στην Τεχεράνη, στη Βαγδάτη ή στην Αβάνα...»².

Τέλος, οι «σταυροφόροι» του πολυπολιτισμού τείνουν να αγνοούν το ρόλο της κουλτούρας τόσο στην οικονομία όσο και στην πολιτική αποφεύγοντας τα όποια ερωτήματα ως μη «πολιτικώς ορθά». Κι όμως, η διασύνδεση αυτή είναι τόσο προφανής που μοιάζει «με ελέφαντα σε ένα δωμάτιο για τον οποίο όλοι αποφεύγουν να μιλήσουν»³. Άλλωστε, όπως έδειξε με συστηματικότητα ο ιστορικός της τεχνολογίας Ντέιβιντ Λάντες στο σημαντικό έργο του «Ο Πλούτος και η Φτώχεια των Εθνών», συχνά πίσω από τις μεγάλες επιτυχίες ή αποτυχίες των εθνών ήταν και είναι η κουλτούρα που κυριαρχεί σε αυτά είτε σε μια δεδομένη ιστορική συγκυρία είτε διαχρονικά⁴.

Η ανιστόρητη πολυπολιτισμικότητα

Ιστορικά οι θεωρίες της πολυπολιτισμικότητας ξεκίνησαν στον Καναδά στη δεκαετία του 1960. Θεωρήθηκαν τότε «φάρμακο» στις εθνοτικές συγκρούσεις των γαλλόφωνων εθνικιστών του Κεμπέκ με τους αγγλόφωνους και όλους τους άλλους που ζούσαν στον Καναδά. Προωθήθηκαν, και η καναδική κυβέρνηση έφτασε μάλιστα στο σημείο το 1977 να ψηφίσει νόμο που έδινε κατ' εξαίρεση δικαιώματα

στους Γαλλόφωνους που δεν είχαν ή δεν δικαιούνταν οι Αγγλόφωνοι του Καναδά⁵!

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 οι θεωρίες αυτές πέρασαν και στα μεγάλα αστικά μεταναστευτικά κέντρα των ΗΠΑ μιας και θεωρήθηκαν «νέες» και «πολιτικώς ορθές», έναντι της κλασικής πολιτικής του «χωνευτηριού» (melting pot), που είχε ακολουθηθεί με επιτυχία μέχρι τότε στις Ηνωμένες Πολιτείες, η οποία θεωρήθηκε «ρατσιστική».

Οι πρώτες παρενέργειες και οι διαλυτικές κοινωνικές τάσεις αυτών των απόψεων έγιναν αντιληπτές όταν οι Αμερικανοί, στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του 1990, διαπίστωσαν πως, αντί για συνύπαρξη των διαφορετικών μεταναστευτικών εθνοτήτων είχαν φτάσει στην πλήρη γκετοποίηση. Και φυσικά ο διαχωρισμός και η γκετοποίηση οδήγησε τόσο σε φαινόμενα ακραίας επιθετικότητας μεταξύ των διαφορετικών πολιτισμικών γκέτο όσο και σε καθημερινές πρακτικές ολωσδιόλου ξένες στη Δύση.

Έτσι, στην Καλιφόρνια ξέσπασαν μεγάλες συγκρούσεις μεταξύ των πολιτισμικών γκέτο. Στο Λος Άντζελες οι συγκρούσεις Ισπανοφώνων και Ασιατών διέλυσαν μέρος της πόλης και είχαν ως αποτέλεσμα πλήθος νεκρών τα πρώτα χρόνια της δεκαετίας του 1990. Την ίδια περίπου εποχή στην πολιτεία του Ιλλινόις οι αμερικανικές αρχές ανακάλυπταν τυχαία πως υπό την ομπρέλα της προστασίας διαφορετικών πολιτισμικών παραδόσεων διατηρούνταν στα γκέτο πρακτικές εντελώς απαράδεκτες για κάθε δυτική κοινωνία από τις κλειστές μου-

σουλμανικές κοινότητες (κλειτοριδεκτομή κοριτσιών, καταπίεση γυναικών κλπ.).

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η πολυπολιτισμικότητα αρχίζει να εγκαταλείπεται σιωπηλώς στις Ηνωμένες Πολιτείες και επανέρχεται σταδιακά η πολιτική του «χωνευτηρίου». Ο πολυπολιτισμός ως πολιτική εγκαταλείπεται επισήμως στις ΗΠΑ μετά την 11η Σεπτεμβρίου 2001. Όμως, πια, οι θεωρίες αυτές έχουν περάσει τον Ατλαντικό.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Ευρώπη επιχειρούσε τη δική της καθυστερημένη νομισματική φιλελευθεροποίηση (μείωση πληθωρισμού και ελλειμμάτων, αρχή της νομισματικής ενοποίησης κλπ.). Για να πετύχουν τα ευρωπαϊκά κράτη τους στόχους αυτούς και συγχρόνως να αποφύγουν τις αναγκαίες πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις ανέχτηκαν ένα ανεξέλεγκτο μεταναστευτικό ρεύμα, το οποίο πρόσφερε στις κοινωνίες τους φθηνή εργατική δύναμη. Με τη φθηνή εργασία των μεταναστών οι Ευρωπαίοι συγκράτησαν προσωρινά το κόστος παραγωγής και απέφυγαν το πολιτικό κόστος των διαρθρωτικών οικονομικών αλλαγών.

Συγχρόνως, για να γίνουν ανεκτά στις φιλοξενούσες ευρωπαϊκές κοινωνίες τα εκατομμύρια ξένων κακοαμοιβομένων και λαθροβιούντων μεταναστών οι ευρωπαίοι πολιτικοί κατέφυγαν στην εισαγωγή των αμερικάνικων θεωριών περί πολυπολιτισμού. Πίστεψαν πως οι θεωρίες αυτές θα συνέβαλαν ώστε να μειωθούν οι κοινωνικές τριβές από την ανεξέλεγκτη μετανάστευση που ανέχονταν ή ενθάρρυναν και η οποία από ένα σημείο και μετά οδη-

γούσε στη διάλυση του κοινωνικού ιστού.

Την κοινωνική πίεση της λαθρομετανάστευσης δέχονταν τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα στην Ευρώπη. Στις εργατικές γειτονιές των μεγάλων ευρωπαϊκών μεγαλουπόλεων (Μασσαλίας, Παρισιού, Λονδίνου, Βερολίνου κ.λπ.) βρέθηκαν να συμβιούν, να ανταγωνίζονται και συχνά να συγκρούονται άνθρωποι με διαφορετικό ή και εντελώς ασύμβατο κοινωνικό και πολιτιστικό υπόβαθρο. Και τα πράγματα χειροτέρευαν, καθώς μέσω κρατικής χρηματοδότησης ενισχύονταν η πολιτισμική και εθνοτική διαφορετικότητα των μεταναστών και βάθαινε ο διαχωρισμός τους με τη δημιουργία δικών τους ξεχωριστών κοινωνικών δομών (διδασκαλία γλώσσας καταγωγής, ίδρυση ξένων κέντρων πολιτισμού, χρηματοδότηση ξένων εθίμων κ.λπ.). Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες ενίσχυαν πρακτικές που ανέκοπταν την αφομοίωση των μεταναστών και την ένταξή τους στις χώρες που ζούσαν. Έτσι, ενισχύθηκαν τα γκέτο και δημιουργήθηκαν περιοχές αδιάβατες (“no go areas”) για τους γηγενείς. Το γεγονός αυτό έφερε σταδιακά στα επόμενα χρόνια στην Ευρώπη την άνοδο της ξενοφοβίας, του ρατσισμού και της εγκληματικότητας.

Κατάληξη αυτών οι μεγάλες εθνοτικές συγκρούσεις και κοινωνικές αναταραχές που συντάραξαν τις ευρωπαϊκές κοινωνίες στα μέσα της δεκαετίας του 2000, καθώς και η μεγάλη άνοδος της ξενοφοβικής Άκρας Δεξιάς στα λαϊκά στρώματα ορισμένων χωρών την ίδια περίοδο.

Όπως διαπίστωνε το 2004 ο φιλελεύθερος

αμερικάνος πολιτικός αναλυτής Γουίλιαμ Πφαφ: «Η ζημιά που έγινε από τις θεωρίες της “πολιτικής ορθότητας” στην Ευρώπη τώρα μόλις αρχίζει να γίνεται αισθητή... Σε μια σειρά χώρες υιοθετήθηκε μια πολιτική απεριόριστης ανεκτικότητας στις διαφορετικές κουλτούρες, γιατί κάποιοι θεώρησαν πως ήταν ρατσιστικό να ζητάμε την αφομοίωσή τους... Κανείς όμως εξ αυτών δεν φαντάστηκε πως μια τέτοια πολιτική θα οδηγούσε σε μια εκατέρωθεν έκρηξη μίσους και βίας»⁶. Κι όμως ήταν εύκολο να προβλεφθούν οι αρνητικές κοινωνικές εξελίξεις μιας και ποτέ ο πολιτισμός δεν υπήρξε ουδέτερος.

Εύκολα κανείς βλέπει πως πολύ συχνά οι διαφορετικές και ετερόκλητες κουλτούρες, που αρθρώνονται γύρω από τη θρησκεία, τη γλώσσα, την κοινωνική παράδοση, αποτέλεσαν και αποτελούν συχνά πεδία αναφοράς ή σύγκρουσης των διαφόρων κοινωνιών. Και είναι εύκολο να καταλάβουμε και τη σημασία που έχουν τα μεγέθη. Για παράδειγμα είναι άλλο 1 ή 2 εκατομμύρια μετανάστες και άλλο 20 ή 30 εκατομμύρια μετανάστες στην Ευρώπη.

Όμως, για να γίνουν κατανοητά τα παραπάνω χρειαζόταν λιγότερος δογματισμός και μεγαλύτερη γνώση της Ιστορίας. Όπως σημειώνει και ο Φράνσις Φουκογιάμα οι κυβερνήσεις ελίτ της Ευρώπης θεώρησαν την πολυπολιτισμικότητα κάτι σαν «παιχνίδι στο τέλος της Ιστορίας»⁷. Πίστεψαν πως με τον πολυπολιτισμό η Ιστορία ολοκληρωνόταν! Και στη βιασύνη τους να διεθνοποιήσουν τις κοινωνίες τους παρέβλεψαν πως οι εθνικές ταυτότητες

εξακολουθούν να υπάρχουν. Προώθησαν με τρόπο εγκεφαλικό την ευρωπαϊκή ταυτότητα συχνά και σε αντιπαράθεση με τις αντίστοιχες εθνικές. Παρέβλεψαν πως μια εθνική ή συλλογική ταυτότητα είναι ένα δημιουργήμα κυρίως συναισθηματικό και κοινωνικό. Η έννοια του «ανήκειν» έχει βαθιές ρίζες και βιωματική διάσταση που προκύπτει μακροχρόνια μέσα από κοινωνικές διεργασίες.

Επιπλέον, όσοι θέλησαν να επιβάλουν την πολυπολιτισμικότητα δεν κατάλαβαν ποτέ πως πολλές συγκρούσεις είχαν ξεφύγει από τα πολιτισμικά όρια και είχαν πάρει πολιτικό χαρακτήρα. Για παράδειγμα, το ριζοσπαστικό Ισλάμ δεν αναδείχθηκε στο όνομα της κουλτούρας, αλλά ως αναζήτηση μιας διαφορετικής πολιτικής ταυτότητας. Η αναζήτηση της διαφορετικότητας είχε πια λάβει πολιτικές διαστάσεις ιδίως ανάμεσα στους νέους, δεύτερης και τρίτης γενιάς, μουσουλμάνους μετανάστες, οι οποίοι ένιωθαν αποκομμένοι τόσο από την παραδοσιακή κουλτούρα των γονιών τους όσο και από τις κουλτούρες των δυτικών κοινωνιών στις οποίες ζούσαν⁸.

Πολύ φυσικό μετά να φτάσουμε και στα φαινόμενα μιας γενικότερης πολιτικής κρίσης και σύγκρουσης στην Ευρώπη. Ενδεικτικώς αναφέρουμε τη βίαιη εξέγερση των δεύτερης γενιάς Γάλλων μουσουλμάνων στις πόλεις της Γαλλίας το 2006, τις πολιτικές δολοφονίες από φανατικούς στην ανεκτική και φιλελεύθερη Ολλανδία το 2004, την αύξηση των κοινωνικών εντάσεων στο Βέλγιο το 2005, τις αντιδράσεις εξτρεμιστών εναντίον εφημερίδας που

δημοσίευσε σκίτσα του Μωάμεθ στη Δανία το 2006, τις διαδηλώσεις υπέρ της μουσουλμανικής μαντίλας στη Γαλλία και τις προσφυγές από μουσουλμάνους εναντίον των χριστιανικών συμβόλων στη Γερμανία και στην Ιταλία, τις τρομοκρατικές επιθέσεις από μετανάστες στη Μαδρίτη και στο Λονδίνο το 2005.

Καθόλου τυχαίο πως μετά το 2005 η μια ευρωπαϊκή χώρα μετά την άλλη συνειδητοποιήσαν το πρόβλημα και άλλαξαν ρότα. Βρετανία, Δανία, Βέλγιο, Γερμανία, Γαλλία, Σουηδία, σταμάτησαν τη χρηματοδότηση ξένων μειονοτικών σχολείων, γλωσσών, πολιτιστικών κέντρων και επανέφεραν επισήμως την πολιτική του «χωρευτηρίου» επιζητώντας την κοινωνική ενσωμάτωση των ξένων στις εθνικές κοινωνίες τους μέσα από τη χρήση της κατά χώρας εθνικής γλώσσας και της αποδοχής από τους μετανάστες του δυτικού συστήματος αξιών.

Η περιπλανώμενη Αριστερά

Η πολυπολιτισμικότητα, παρά τις πολλές και κραυγαλέες κοινωνικές αποτυχίες της, άντεξε για τόσο μεγάλο διάστημα. Αυτό συνέβη γιατί την εγκολπώθηκε και την προώθησε η ευρωπαϊκή Αριστερά και όλοι οι ιδεολογικοί μηχανισμοί που αυτή επηρέαζε.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Αριστερά είχε αποτύχει σε όλα τα θεωρητικά και πρακτικά της μοντέλα. Στο σημείο εκείνο διαχωρίστηκε. Ένα μέρος της αναζήτησε διέξοδο με επιστροφή στο σταλινισμό. Ακόμα μια φορά η κοινωνική θεωρία μεταλλάχθηκε σε πίστη και η πολιτική σε δόγμα. Αυτή η Αρι-

στερά έφτασε στην ακινησία και βρέθηκε στο πολιτικό περιθώριο. Ένα άλλο μέρος μεταλλάχθηκε σε «νέα» Αριστερά υιοθετώντας στοιχεία και από το φιλελευθερισμό. Επιπλέον υιοθέτησε και τα όποια ιδεολογικά σπαράγματα κοινωνικών θεωριών κυκλοφορούσαν τότε στη διεθνή αγορά των ιδεών. Έτσι, υιοθέτησε τις θεωρίες περί «πολιτικώς ορθού» και «πολυπολιτισμικότητας». Αυτή η περιπλανώμενη Αριστερά χάθηκε σε απίστευτες ιδεολογικές απραπούς και δαιδαλώδεις λαβυρίνθους.

Η «νέα Αριστερά» αποτέλεσε τον κορμό της αναδυόμενης Κεντροαριστεράς, η οποία σε αρκετές περιπτώσεις κέρδισε το εκλογικό παιχνίδι αναδεικνυόμενη σε ηγεμονική δύναμη στην Ευρώπη. Ως κυβέρνηση προώθησε τις νέες αντιφατικές θεωρίες της για να αποφύγει τις αλλαγές. Σε μια εποχή, που όλες οι μεγάλες αναπτυσσόμενες χώρες (Κίνα, Ινδία, Βραζιλία, Ρωσία) επανεντάσσονταν και ανταγωνίζονταν οικονομικά και πολιτικά στο διεθνή χώρο, η Ευρώπη βρέθηκε να προασπίζει τα παρελθόντα κεκτημένα του «κοινωνικού κράτους». Σε μια εποχή που η τεχνολογία διεύρυνε τους πολιτικούς ορίζοντες και το εμπόριο η Ευρώπη προάσπιζε τα μοντέλα που είχαν ξεπεραστεί και επιχειρούσε να αντιμετωπίσει τον αυξανόμενο διεθνή ανταγωνισμό με την επίκληση του παρελθόντος και τη βοήθεια της λαθρομετανάστευσης.

Από την άλλη, η «νικήτρια» του ψυχρού πολέμου Κεντροδεξιά απέδειξε μια ακόμα φορά πως ιδεολογικά ήταν στάσιμη. Αν και είχε κερδίσει τον ψυχρό πόλεμο είχε χάσει τη

μάχη της ιδεολογίας. Επέτρεψε στην περιπλανώμενη Κεντροαριστερά να επιβάλει τη δική της θεώρηση προωθώντας σαν «προοδευτικές» λύσεις τα φληναφήματα του «πολιτικώς ορθού» και την ανιστόρητη πολυπολιτισμικότητα. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις καθόλου παράξενο που οι ευρωπαϊκές κοινωνίες οδηγήθηκαν μέσα σε λίγα χρόνια σε μια κρίση, που πολιτικά εκφράστηκε με την άνοδο της Άκρας Δεξιάς.

Οι ηγέτες της Κεντροαριστεράς δεν υποψιάστηκαν πως οι ακραίοι προέκυψαν γιατί οι «μετριοπαθείς» και οι «προοδευτικοί» είχαν οδηγήσει τις κοινωνίες τους σε ακραίες κοινωνικές καταστάσεις. Και αντί ως κυβερνήσεις να οργανώσουν τη μετανάστευση και να προωθήσουν την ενσωμάτωση των εκατομμυρίων λαθρομεταναστών αυτοί πρότειναν σαν λύση τη «διαφορετικότητα» και τον «πολυπολιτισμό» ανοίγοντας το δρόμο στην Άκρα Δεξιά.

Τις λάθος επιλογές αρκετά συχνά βρέθηκαν αριστεροί στοχαστές που τις επισήμαναν. Για παράδειγμα, όπως σημειώνουν οι Γουλιάμος και Ανσέλμι, ο πολυπολιτισμός «συγκρότησε ένα δεσμευτικό μηχανισμό κοινωνικού ελέγχου-αποκλεισμού...», ο οποίος οδήγησε στη δημιουργία εθνικών και κοινωνικών «γκέτο». Και οι δύο αριστεροί καθηγητές προειδοποίησαν πως η πολυπολιτισμικότητα, που είχε υιοθετηθεί από την Αριστερά, επέτεινε την «απομόνωση και το διαχωρισμό και εκκόλαπτε –άλλοτε ανοικτά κι άλλοτε υπόγεια – φαινόμενα ρατσισμού, εθνικισμού και ξενοφοβίας»⁹. Το πρόβλημα ήταν πως οι κριτικές

αυτές παρέμεναν περιθωριακές στους χώρους της Αριστεράς.

Τα πράγματα έγιναν χειρότερα στα μέσα της δεκαετίας του 2000 όταν μεγάλο μέρος της κυβερνώσας Κεντροαριστεράς συνεπικουρούμενο και από μια αποϊδεολογικοποιημένη Κεντροδεξιά επιχείρησε να προωθήσει την πολιτική ενότητα της Ευρώπης με το Ευρωσύνταγμα. Ένα μακροσκελέστατο και αντιφατικό κείμενο που απέκλεισε κάθε αναφορά στον πολιτισμό, στην πολιτισμική ενότητα της Ευρώπης και στην υπό εκκόλαψη ευρωπαϊκή ταυτότητα (αναφορές στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία, στο ρωμαϊκό δίκαιο και στο Χριστιανισμό).

Λίγες μέρες πριν τα δημοψηφίσματα, βλέποντας να αποτυγχάνουν στο εγχείρημά τους οι υποστηρίζοντες την πολυπολιτισμικότητα κατέφυγαν στην πολιτική κινδυνολογία και καταστροφολογία. Όμως οι αντίπαλοί τους από την Άκρα Δεξιά και την Άκρα Αριστερά ήταν πολύ πιο εύκολο να εκφοβίσουν αυτοί περισσότερο τα λαϊκά στρώματα, τα οποία δέχονταν και την πίεση από την ανυπαρξία ρεαλιστικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Ήταν ειρωνεία της Ιστορίας το ότι η ευρωπαϊκή πολιτική ελίτ διέγραψε στο Ευρωσύνταγμα κάθε αναφορά στον ευρωπαϊκό πολιτισμό ως πεδίο σύγκλισης των Ευρωπαίων, ενώ την ίδια στιγμή επεδίωκε τη δημιουργία ευρωπαϊκής ταυτότητας. Ήταν ειρωνεία της Ιστορίας το ότι αναζητούσε την κοινότητα της Ευρώπης στο... «ελεύθερο εμπόριο», ενώ προωθούσε τον πολιτισμικό κατακερματισμό δια-

λύοντας κάθε πεδίο συνεννόησης.

Όπως έλεγε και ο διεθνώς καταξιωμένος Έλληνας μετανάστης συγγραφέας Θοδωρής Καλιφατίδης: «Είναι απίθανο να ξεχωρίσουμε και μετά να προσαρμόσουμε δέκα διαφορετικούς ανθρώπους μεταξύ τους. Αντιθέτως αν τους ζητήσουμε να προσαρμοστούν με μια συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων που επικρατεί (πληθυσμιακά, πολιτιστικά, κλπ.) σ' ένα χώρο είναι πιο λογικό. Αυτή η επικρατούσα ομάδα ανθρώπων στη Σουηδία είναι οι Σουηδοί, στην Ελλάδα είναι οι Έλληνες κλπ. Ο καθένας μπορεί να προσαρμοστεί με τον τρόπο του, με τον τρόπο που τον βολεύει και του επιτρέπει να εκφράσει τις ανησυχίες του, τα ενδιαφέροντά του, τη γνώμη του, σε μια συγκροτημένη κοινωνία. Και βεβαίως με τον τρόπο αυτό φτάνουμε και σε νέες μορφές μικτών συνειδήσεων. Όμως, για να συνεννοηθούμε πρέπει όλοι να έχουμε μια κοινή βάση αναφοράς. Διαφορετικά δεν υπάρχει περίπτωση να συνεννοηθούμε...»¹⁰.

Έτσι, το 2005 η ευρωπαϊκή Κεντροαριστερά ακόμα μια φορά αποτύγχανε ιδεολογικά. Καθόλου τυχαίο. Η Αριστερά, που κάποτε στη δεκαετία του 1980 κέρδισε την εξουσία συγκροτώντας μεγάλες πολιτικές πλειοψηφίες, στη δεκαετία του 2000 κατακερμάτιζε την κοινωνία προβάλλοντας τις «διαφορετικότητες» (εθνικές, πολιτισμικές, σεξουαλικές κλπ.). Η Αριστερά, που στη δεκαετία του 1980 βρέθηκε στην πρωτοπορία ενός αγώνα για την ενσωμάτωση των ομάδων του περιθωρίου στην κοινωνία, το 2005 υπερασπιζόταν αξίες και αντιλήψεις του περιθωρίου έναντι της κοινω-

νίας. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις το περίεργο δεν είναι ότι απορρίφθηκε τελικά το Ευρωσύγταγμα. Το περίεργο θα ήταν αν είχε εγκριθεί...

Η Κεντροαριστερά είχε αγνοήσει το γεγονός πως ποτέ το κοινωνικό περιθώριο δεν συγκρότησε κάποια συνολική πρόταση για την κοινωνία. Αγνόησε ότι καμία περιθωριακή ομάδα δεν ηγήθηκε πολιτικά μιας κοινωνίας με δημοκρατικές διαδικασίες. Αγνόησε τις μεσαίες τάξεις. Καθόλου τυχαία, λοιπόν, η δραματική άνοδος της Άκρας Δεξιάς σε Ολλανδία, Φλάνδρα, Γερμανία, Γαλλία. Καθόλου τυχαίο ότι τα πολιτικά προπύργια της Αριστεράς στη Μασσαλία και στο Παρίσι στη δεκαετία του 1980 αναδείχθηκαν στη δεκαετία του 2000 σε προπύργια της Άκρας Δεξιάς. Καθόλου τυχαία και η εκλογική κατάρρευση των Γάλλων Σοσιαλιστών και Κομμουνιστών από το 26% και το 20%, στο 15% και στο 1% αντιστοίχως μέσα σε 15 χρόνια. Την ίδια περίοδο η Γαλλική Άκρα Δεξιά σκαρφάλωνε από το 1,5% στο 18%!!!

Η νέα οικουμενικότητα

Σήμερα το πρόβλημα στις σύγχρονες κοινωνίες είναι να κατανοήσουμε τη νέα οικουμενικότητα και να εγγυηθούμε τις ελευθερίες και τα δικαιώματα όλων, εντάσσοντας τα σε ένα ενιαίο πλαίσιο, στο οποίο και θα διασφαλίζονται. Και αυτό το πλαίσιο για την ώρα είναι το κράτος και το έθνος. Μέσα από αυτό το σχήμα μπορεί κανείς να εγγυηθεί και τους κανόνες του δημοκρατικού παιχνιδιού και να έχουν όλοι ισότιμη συμμετοχή στο δημόσιο συμφέρον.

Σήμερα το ζητούμενο είναι η σύγκλιση και

συμβίωση διαφορετικών ανθρώπων μέσα σε δομημένες κοινωνίες. Είναι προφανές, πως μια πολιτική σύγκλησης αντιτίθεται στους όποιους διαχωρισμούς και στοχεύει στην ενσωμάτωση και στη συνοχή. Μέσα από τη δημιουργική αφομοίωση εκτονώνονται ή αποφεύγονται οι συγκρούσεις, οι εχθρότητες και η εθνοτική βία. Και αυτό μπορεί να γίνει μόνο με την πρόωθηση των κλασικών δυτικών αξιών, οι οποίες ήταν και είναι κοινό σημείο αναφοράς ολόενα και περισσότερων ανθρώπων σε όλο τον κόσμο που καθημερινά τις υιοθετούν. Πάνω σε αυτές τις αξίες στήριξε, μέχρι σήμερα, τις καλύτερες στιγμές της η Δύση.

Σημειώσεις

1. Victor Davis Hanson & John Heath, *Ποιος σκότωσε τον Όμηρο; Ο θάνατος της κλασικής παιδείας και η αποκατάσταση της ελληνικής σοφίας*, Κάκτος, Αθήνα 1999.
2. Victor Davis Hanson & John Heath, ό.π., σελ. 187-188.
3. Thomas L. Friedman, *The World is Flat - A Brief History of the Twenty-First Century*, Farrar, Straus and Giroux, New York 2005, σελ. 324.
4. David S. Landes, *Ο Πλούτος και η Φτώχεια των Εθνών*, εκδ. Λιβάνης, Αθήνα 2005.
5. Francis Fukuyama, "Identity and Migration", *Prospect Magazine*, issue 131, February 2007, σελ. 2.
6. William Pfaff, *International Herald Tribune*, 25/11/2004.

7. Francis Fukuyamma, ό,π., σελ. 3.
8. Francis Fukuyamma, ό,π., σελ. 7.
9. Gouliamos & Anselmi, *Elusive Margins - consuming media, culture and ethnicity*, Toronto, Buffalo, Lancaster, 1998, Guernica, σελ. 41-42.
10. Θεodorής Καλλιφατίδης, «Συζήτηση με τον Δ. Μπασαντή», *Απογευματινή*, 4/1/2004.

Απόδημος Ελληνισμός και σύγχρονη Ελληνική Ταυτότητα

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Π. ΤΑΜΒΑΚΗΣ*

Ο Απόδημος Ελληνισμός είναι μία οντότητα με μακρά ιστορία και μέλλον. Οι Έλληνες τη Διασποράς, οι απανταχού Έλληνες, μετανάστευσαν στις νέες τους πατρίδες, εντάχθηκαν στον κοινωνικό τους ιστό, ακολούθησαν, επιχειρηματικά, κοινωνικά και πολιτικά ανοδική πορεία. Η πορεία μας αυτή δεν ήταν πάντοτε εύκολη, αλλά ένας καθημερινός δύσκολος αγώνας, στην αρχή για επιβίωση, αργότερα για ανάπτυξη. Παράλληλα, ο Απανταχού Ελληνισμός οργανώθηκε, δημιούργησε Κοινότητες, Ομοσπονδίες, έχοντας αρωγό την Εκκλησία, την παιδεία του και τον πολιτισμό του. Έναν ελληνικό πολιτισμό για τον οποίο είμαστε ιδιαίτερα περήφανοι.

* Πρόεδρος Συμβουλίου Απόδημου Ελληνισμού.

Από την εποχή των πρώτων μεταναστών, μέχρι τους Έλληνες τρίτης και τέταρτης γενιάς, σημαντικός παράγοντας των οργανωμένων Ελλήνων του Εξωτερικού ήταν η διαφύλαξη και μεταλαμπάδευση της ελληνικής ταυτότητας σε εμάς και τα παιδιά μας. Αν και ενταγμένοι στις νέες μας πατρίδες, αγωνιούμε για την πατρίδα, είμαστε περήφανοι για την καταγωγή μας και αποτελούμε πρεσβευτή της χώρας μας.

Σε αυτό το πλαίσιο ο κάθε Απόδημος Έλληνας ξεχωριστά και οι Οργανωμένες μας Κοινότητες δίνουνμε ιδιαίτερη σημασία στη διαμόρφωση της ελληνικής μας ταυτότητας, ατομικά και συλλογικά. Τόσο ο Απόδημος όμως, όσο και ο Έλληνας και Ελληνίδα που διαμένουν στην πατρίδα, δεν παύουμε να είμαστε κοινωνικές ομάδες που εξελίσσονται, αναπτύσσονται, διαμορφώνονται εν τέλει από τις ιδιαίτερες συνθήκες στον τόπο διαμονής και τις γενικότερες αλλαγές και επιρροές που φέρνει η Ιστορία σε ολόκληρο τον πλανήτη. Προσφέρουμε και συμβάλλουμε στην ανάπτυξη των νέων μας πατρίδων, ποτέ δεν αφομοιώνομαστε όμως και πάντα αναζητάμε την ιδιαίτερη σχέση με την Ελλάδα και τους ανθρώπους μας, παρόν και παρελθόν μας.

Ίσως μέχρι πριν μερικές δεκαετίες, το βάρος του ενδιαφέροντος των Αποδήμων, της Εκκλησίας και της Ελλάδας, ήταν η διατήρηση της ταυτότητας των Αποδήμων. Διατήρηση σε σχέση με μία σε γενικές γραμμές προκαθορισμένη ελληνική ταυτότητα. Η σχέση και ανάπτυξη αυτής της ταυτότητας δίνονταν με ταξίδια στην ιδιαίτερη

πατρίδα, διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, παραδοσιακών χορών, τη μεταφορά από μάνα σε κόρη της τέχνης της ελληνικής κουζίνας και άλλα αναρίθμητα παραδείγματα.

Σήμερα όμως, στον 21ο αιώνα, παρατηρούμε ότι όπως και στις χώρες υποδοχής έτσι και στην Ελλάδα, η κοινωνία, ο πολιτισμός, τα ενδιαφέροντα, οι στόχοι, ατομικοί, συλλογικοί και εθνικοί αποκτούν μία διαφορετική σύγχρονη χροιά.

Η οικονομική ανάπτυξη, η εγκαθίδρυση της χώρας μας στον κεντρικό πυρήνα της Ε.Ε., το Ευρώ, η μεταστροφή της Ελλάδας από χώρα εξαγωγής σε χώρα εισαγωγής μεταναστών, η ανάπτυξη των ελλαδικών μέσων ενημέρωσης, αποτελούν αποδείξεις των διαφορετικών συνθηκών στις οποίες διαμορφώνεται η σύγχρονη ελληνική ταυτότητα.

Το ΣΑΕ, με την ιδιότητα του συμβουλευτικού του ρόλου προς την Ελληνική Πολιτεία σε θέματα Απόδημου Ελληνισμού και με την αξίωσή του, να συμπεριλάβει και να εκπροσωπήσει τη συνισταμένη όλων των Απανταχού Ελλήνων, οργανωμένων και μη, προσδίδει ιδιαίτερη σημασία στην καταγραφή και ανάλυση της σχέσης του Απόδημου Ελληνισμού με τη σύγχρονη ελληνική ταυτότητα.

Η διαμόρφωση πολιτιστικής ταυτότητας υπό τις σημερινές συνθήκες αποτελεί μία ποικιλόμορφη διαδικασία, και σε σύγκριση με το παρελθόν εξελίσσεται κάτω από περισσότερους του ενός παράγοντες, διαμορφωτές της οποίας μπορούν να είναι θεσμικά όργανα,

ιδρύματα, οι τάσεις της τοπικής/εθνικής αγοράς, οι διεθνείς συνθήκες, η τεχνολογική εξέλιξη, οι διεθνείς τάσεις.

Χρήσιμο θα είναι λοιπόν να επισημάνουμε μία σειρά παραγόντων, οι οποίοι μπορούν να αποτελέσουν τους φορείς αμφίδρομης επικοινωνίας ανάμεσα στον Απόδημο και τη σύγχρονη ελληνική ταυτότητα.

Πολιτιστική κληρονομιά και διαχείρισή της από τον Απόδημο

Η Ελλάδα λειτουργεί τη διαχείριση και προβολή της πολιτιστικής της κληρονομιάς με σύγχρονα μέσα, θεσμούς, μέσω κρατικών, ιδιωτικών και κοινωφελών οργανισμών και ιδρυμάτων. Πολιτιστικές ανταλλαγές, εκθέσεις, σύγχρονοι εκθεσιακοί χώροι παγκόσμιας εμβέλειας, σύγχρονες ελληνικές κινηματογραφικές επιτυχίες και χορογραφίες διεθνούς εμβέλειας συνηγορούν προς αυτή την κατεύθυνση. Η πολιτιστική κληρονομιά παραμένει σε μεγάλο βαθμό η ίδια. Ωστόσο, η επιλογή των θεμάτων που προβάλλονται και σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό ο τρόπος έχουν πλέον αλλάξει. Κρίνεται καίριο λοιπόν αυτή η έκφραση της σύγχρονης ελληνικής ταυτότητας και δημιουργίας να κωδικοποιηθεί και να μεταφερθεί στον Απόδημο. Ακόμα περισσότερο, με συντονισμένο και μεθοδικό τρόπο να γίνει η επιλογή τού ή των οργάνων που θα εξυπηρετήσουν αυτή τη διαδικασία.

Η θέση της Απόδημης Νεολαίας

Ίσως ο κρισιμότερος παράγοντας σχετικώς και με τον Απόδημο Ελληνισμό και τη σύγχρονη ελληνική ταυτότητα είναι αυτός της νεολαίας. Οι νέες και νέοι του Απανταχού Ελληνισμού αποτελούν το ίδιο μας το μέλλον. Εμείς ως Απόδημοι το γνωρίζουμε. Ο προγραμματισμός και οι ενέργειές μας επιβάλλεται να έχουν την παράμετρο της νεολαίας ενταγμένη, καθώς η νέα γενιά θα αποτελέσει και τους άξιους συνεχιστές μας. Σε αυτό το πλαίσιο έχουμε και την προστιθέμενη αξία του συνεχώς προσαρμοζόμενου κόσμου μας με τις εναλλαγές και τις καινοτομίες του. Η Απόδημη Νεολαία, πλήρως ενταγμένη στις νέες πατρίδες, παρακολουθεί τις καινούργιες τάσεις και είναι γνώστης των εργαλείων/μέσων που χρησιμοποιούνται στη διαμόρφωση πολιτισμού, την επικοινωνία, τις νέες πρωτοπόρες ιδέες. Η νεολαία των αποδήμων φοιτά στα πανεπιστήμια του Κόσμου, σταδιοδρομεί στην έρευνα και τεχνολογία, τις υπηρεσίες, την επιχειρηματική δράση, την πολιτιστική παραγωγή. Ένα σημαντικό κομμάτι της εμπλέκεται ενεργά στα κοινά του ομογενειακού Ελληνισμού ενώ σύσσωμη είναι περήφανη για την καταγωγή της και έτοιμη να προσφέρει κατά περίπτωση στην ομογένεια και την Ελλάδα. Αυτή η Απόδημη Νεολαία βρίσκεται ίσως πιο κοντά απ' όλους μας με τη σύγχρονη ελληνική ταυτότητα.

Θέληση όλων μας πρέπει να είναι η υποστήριξη των νέων του εξωτερικού στην ήδη διαμορφούμενη δική τους σύγχρονη ταυτότητα του Απόδημου Έλληνα. Αυτό μπορεί να συμ-

βεί με τη διάχυση σύγχρονων ελληνικών και ξένων πολιτιστικών τάσεων, τις νέες τεχνολογίες και τον ψηφιακό πολιτισμό και βεβαίως με τη στήριξη της αυτοδιοργάνωσής της.

Εν κατακλείδι, η σύγχρονη ελληνική ταυτότητα και η ταυτότητα του Αποδήμου βρίσκονται σε μια συνεχή αμφίδρομη ζωντανή σχέση. Είναι σημαντικό να επισημάνουμε την ευκαιρία που έχουμε ως ΣΑΕ αυτή η σχέση να υποβοηθηθεί θεσμικά, κυρίως από πλευράς συντονισμού με τη βάση της Ελληνικής Διασποράς και σε συνεργασία με την Ελληνική Πολιτεία και Κοινοφελή Ιδρύματα.

Τρόποι και μορφές προαγωγής και προβολής του Ελληνικού Πολιτισμού

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΚΙΩΝΗΣ*

Ευπρόσδεκτη η πρόσκληση του υπουργού Πολιτισμού για μια παρουσία στην παρούσα περιοδική έκδοση, μια και ο σκοπός μας είναι κοινός – από διαφορετικά έστω μετερίζια.

Το Υπουργείο Πολιτισμού είναι και παραμένει από γεννησιμιού του ένα πολύπαθο υπουργείο. Το οποίο, εκτός από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, εμφανίζεται το σπουδαιότερο – «ο καθρέπτης του τόπου μας», «το μεγαλύτερο κεφάλαιο» και άλλα κενολόγα– οικονομικά ευνοείται λιγότερο από κάθε άλλο, αφού το ποσοστό που του αναλογεί από τον κρατικό ισολογισμό, δεν φτάνει καν τη μία μονάδα.

Σ' έναν τόπο με την ιστορία και τα μνημεία

* Προϊστάμενος πολιτιστικού τμήματος «Ελευθεροτυπίας».

του δικού μας ενώ θα έπρεπε να είναι από τα πρώτα υπουργεία, παραμένει ουραγός.

Είναι γνωστό ότι δημιουργήθηκε επί χούφτας, με προφανή σκοπό να καταδειχθεί ότι το καταπιεστικό καθεστώς ευνοούσε το πνεύμα και τις τέχνες, τότε ακριβώς που τα εδίωκε. «Συναρμολογήθηκε» από τρία κομμάτια που αποσπάστηκαν αντίστοιχα από τα Υπουργεία Παιδείας, Προεδρίας και Βιομηχανίας (εκεί υπαγόταν ο κινηματογράφος).

Οι λεγόμενοι «άνθρωποι των γραμμών και των τεχνών», ακόμα και όταν δεν αντιμετωπίζονται σαν «βλαβερά ζιζάνια», θεωρούνται απ' το κράτος κάτι ανάμεσα στο «αναγκαίο κακό» και στο (νόστιμο ή άνοστο) «καρύκευμα». Ποτέ, όμως (ή πολύ σπάνια), σαν απαραίτητο και οργανικό στοιχείο της κοινωνίας και της πολιτείας... σαν παράγοντες ουσιαστικής Παιδείας... σαν εκφραστές της βαθύτερης συνείδησης ενός τόπου», έχει γράψει ο Μάριος Πλωρίτης (από το βιβλίο του «Τέχνη, γλώσσα και εξουσία», εκδ. Καστανιώτη, 1988).

Κατά καιρούς, τα τελευταία χρόνια, είχε εκφραστεί η άποψη ότι από τη στιγμή που το ΥΠ.ΠΟ. δεν επιτελεί το σκοπό του, πρέπει να καταργηθεί (το είχε ζητήσει και ο Μάνος Χατζηδάκης). Το σωστότερο θα ήταν να υποστηριχθεί, ότι δεν έχει λόγο ύπαρξης, αν δεν ενισχυθεί οικονομικά και θεσμικά.

Κι ερχόμαστε στο αντικείμενο του σημειώματος αυτού, που είναι η προαγωγή και η προβολή του ημέτερου πολιτισμού:

Ο υπογράφων, παρά την πολύχρονη θητεία

του ως πολιτιστικός συντάκτης, δεν έχει να προτείνει συνταγές. Θα αρκεστεί κυρίως στην επισήμανση ορισμένων συμπεριφορών.

Όσον αφορά το εσωτερικό: Έχουν γίνει στο παρελθόν και γίνονται προσπάθειες τόνωσης της ντόπιας θεατρικής, κινηματογραφικής, λογοτεχνικής, μουσικής, χορευτικής και εικαστικής παραγωγής με θεσμούς και οικονομικές ενισχύσεις, οι οποίες όμως δεν είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις υπάρχουσες ανάγκες, ενώ έχει διατυπωθεί και η άποψη-απειλή περί του τέλους των κρατικοδίαιτων.

Στα προαναφερθέντα να προστεθεί η αρχαία και νεότερη πολιτιστική μας κληρονομιά, η οποία αντιμετωπίζεται το ίδιο από την πολιτεία, ενώ έχει διατυπωθεί η συζητήσιμη άποψη ότι θα έπρεπε να υπάγεται σε ξεχωριστό υπουργείο. Πλήθος οι αναξιόπιστοι αρχαιολογικοί χώροι, τα μνημεία, οι καταχωμένοι και καταχωνιασμένοι σε υπόγεια κακοσυντηρημένων μουσείων θησαυροί. Και αυτή τη στιγμή που διεκδικούμε από ξένους σφετεριστές και αρχαιοκάπηλους ακόμα και κάποια κομματάκια. Με συνέπεια τον ισχυρισμό του ότι δεν είμαστε σε θέση να τα συντηρήσουμε και, άρα, σωστά τα κατακρατούν.

Να προστεθεί και η ανύπαρκτη προβολή του πολιτισμού μας από την παντοδύναμη τηλεόραση, η οποία, με εξαίρεση κάποιες ανάσες από την κρατική, εξαντλεί το κεφάλαιο αυτό με το χαβαλέ και το κουτσομπολιό και –άντε– όταν φύγει κάποιος του γούστου της από τη ζωή.

Η προαγωγή και προβολή του ελληνικού

πολιτισμού στο εξωτερικό είναι το άλλο μεγάλο κεφάλαιο. Περιστασιακές οι εξάρσεις μας – συχνά από κάποιους ιδιωτικούς φορείς. Αρκεί να αναφερθεί ότι οι πρεσβείες μας στερούνται πολιτιστικών συμβούλων. Επί Μελίνας Μερκούρη είχαν εκπαιδευτεί με κοινοτικά κονδύλια 25 πολιτιστικοί σύμβουλοι, οι οποίοι δεν διορίστηκαν ποτέ από το αρμόδιο Υπουργείο Εξωτερικών. Οπότε το έργο αυτό αφήνεται στη γνώση, το μεράκι και τον πατριωτισμό μερικών πρεσβευτών, προξένων και υπευθύνων Τύπου.

Οι δύο φορείς, το Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού και ο Οργανισμός Προώθησης Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού (που ξέμεινε από την Ολυμπιάδα), εξαρτημένα και τα δύο (που θα μπορούσε να είναι ένα) οικονομικά από το ΥΠ.ΠΟ., βρίσκονται σε αδυναμία να ανταποκριθούν στο έργο τους – στο βαθμό που το αντιλαμβάνονται.

Παρατηρείται έτσι το φαινόμενο να είναι γνωστά στο εξωτερικό η μυθολογία, η ιστορία (που τα εκμεταλλεύονται –κακοποιώντας τα– αρκούντως κινηματογραφικώς και τηλεοπτικώς), το παρελθόν μας εν ολίγοις. Αλλά να τους είναι άγνωστα τα σύγχρονα πολιτιστικά μας επιτεύγματα.

Η παρούσα ηγεσία του ΥΠ.ΠΟ., θέλοντας να ενισχύσει τις τέχνες και να αναπληρώσει ως ένα βαθμό τη δική μας εθνική αδυναμία, προχώρησε στο νόμο για τις χορηγίες, τα αποτελέσματα του οποίου αναμένονται.

Μ' αυτά και μ' αυτά η πολιτιστική μας εικόνα έσωθεν και έξωθεν απαιτεί γενναιόδωρες,

σε χρήμα και θεσμούς, πρωτοβουλίες για να αποδώσει.

Κι ας κλείσω τη συνεισφορά μου αυτή με λίγα λόγια του Κάρολου Κουν: «Η τέχνη δεν είναι πασατέμπος, ούτε ξεφάντωμα για χώνεψη, αλλά μέσον να εξυπηρετεί τον άνθρωπο, να τον κάνει περισσότερο γνώστη της αλήθειας, να τον κάνει να αναζητά πάντα την αλήθεια και το καλό» (από το βιβλίο «Κάνουμε θέατρο για την ψυχή μας», εκδ. Καστανιώτη, 1987).

Μεγεθύνσεις:
ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ
ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΚΥΛΙΝΔΡΙΚΟ ΒΑΖΟ ΜΕ ΛΟΥΛΟΥΔΙΑ,
έργο του Χρίστου Καρρά

Ο πολιτισμός στη Στρατηγική της Λισσαβόνας

ΕΛΕΝΗ ΛΟΥΡΗ-ΔΕΝΔΡΙΝΟΥ*

Η εφαρμογή της αναθεωρημένης Στρατηγικής της Λισσαβόνας (ΣτΛ) ή της Νέας Στρατηγικής για Ανάπτυξη και Απασχόληση στοχεύει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας στην Ε.Ε., η οποία αποτελεί κοινό στόχο των 25. Οι βασικές επιδιώξεις είναι η ταχύτερη ανάπτυξη και η δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας.

Ειδικότερα έμφαση δίνεται:

- Στη διασφάλιση βιώσιμων δημόσιων οικονομικών.
- Τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

* Καθηγήτρια Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών, Διευθύντρια Οικονομικού Γραφείου Προϋπολογισμού.

- Την προώθηση της Έρευνας και Ανάπτυξης.
- Την αύξηση της απασχόλησης ιδιαίτερα για τις γυναίκες και τους νέους, αλλά παράλληλα και στην κοινωνική διάσταση της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, και συγκεκριμένα:
- Στην κοινωνική συνοχή
- Την παιδεία και τον πολιτισμό
- Την προστασία του περιβάλλοντος.

Όσον αφορά την πρώτη φάση της Στρατηγικής (2000-04), οι στόχοι αποδείχθηκαν υπερβολικά φιλόδοξοι και τα αποτελέσματα δεν ήταν ικανοποιητικά. Στο Εαρινό Συμβούλιο Κορυφής, το Μάρτιο του 2005, η Στρατηγική της Λισσαβόνας έγινε Στρατηγική για την Ανάπτυξη και την Απασχόληση, όπου και αποφασίστηκε:

- Σαφέστερη εστίαση των δράσεων, θέτοντας προτεραιότητες.
- Απλοποίηση και βελτιστοποίηση της διαδικασίας (Ενιαίο Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Δράσης, 25 Εθνικά Προγράμματα Μεταρρυθμίσεων).
- Νέα ευρωπαϊκή συνεργασία με έμφαση στο δημόσιο διάλογο και την ανταλλαγή καλύτερων πρακτικών.
- Μεγαλύτερη κινητοποίηση φορέων (ανάληψη πολιτικής ευθύνης, η ΣτΛ να αποτελεί μέρος του πολιτικού διαλόγου, διορισμός Εθνικού Συντονιστή σε πολιτικό επίπεδο).

Στο Εαρινό Συμβούλιο Κορυφής του Μαρτίου του 2006, τα κράτη-μέλη καλωσόρισαν τη δυναμική που απέκτησε η νέα Συνεργασία για

Ανάπτυξη και Απασχόληση κατά τον πρώτο χρόνο εφαρμογής της. Επίσης, το Συμβούλιο συμφώνησε με την Επιτροπή στην ανάγκη για επιτάχυνση ώστε να ανταποκριθεί η Ευρώπη στις προκλήσεις του 21ου αιώνα. Ακολουθώντας τη διαδικασία που ορίζει η νέα Στρατηγική, το Νοέμβριο του 2006, οι χώρες-μέλη κατέθεσαν στην Επιτροπή τις πρώτες Εκθέσεις Εφαρμογής των Εθνικών Προγραμμάτων Μεταρρυθμίσεων (ΕΠΜ) αποδεικνύοντας στην πράξη την ουσιαστική επίσπευση των μεταρρυθμίσεων.

Όσον αφορά τον πολιτισμό και την παιδεία, η ΣτΛ επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την οικονομία της γνώσης, την έρευνα και ανάπτυξη, την ίδρυση Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου Τεχνολογίας, την ψηφιακή επανάσταση. Όμως, παράλληλα αναγνωρίζει ότι ο τομέας του πολιτισμού συμβάλλει, σε μεγάλο βαθμό, στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, καθώς:

- Αποτελεί ένα ραγδαία αναπτυσσόμενο κλάδο.
- Συμβάλλει σημαντικά στο Ευρωπαϊκό ΑΕΠ.
- Δημιουργεί θέσεις εργασίας κυρίως υψηλής κατάρτισης.
- Συμβάλλει στην ανάπτυξη άλλων τομέων της οικονομίας.
- Προωθεί την ευρωπαϊκή συνοχή συνθέτοντας τα διαφορετικά στοιχεία των λαών της σε έναν ενιαίο ευρωπαϊκό πολιτισμό.

Με βάση την πρόσφατη μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής "The Economy of Culture in Europe", DG Education and Culture, η οποία

δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2006, το 2003 ο οικονομικός ρόλος του πολιτισμού ήταν πολύ σημαντικός. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει εύκολα αν λάβουμε υπόψη μας ότι, οι συνολικές πωλήσεις στον τομέα του πολιτισμού το 2003 ήταν €654 δις, ενώ στην αυτοκινητοβιομηχανία ήταν €271 δις και στον τομέα των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας (ICT) €541 δις. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ποσοστιαία συμβολή του τομέα του πολιτισμού στο Ευρωπαϊκό ΑΕΠ, η οποία έφτασε το 2,6%, ενώ αντίστοιχα ο τομέας των τροφίμων, ποτών και καπνού το 1,9% του ΑΕΠ, ο τομέας της υφαντουργίας το 0,5% του ΑΕΠ και ο τομέας των χημικών και πλαστικών το 2,3% του ΑΕΠ.

Ο τομέας του πολιτισμού χαρακτηρίζεται και από ταχείς ρυθμούς ανάπτυξης, καθώς η συνολική ανάπτυξή του έφτασε το 19,7% την περίοδο 1999-2003, ξεπερνώντας κατά 12,3% την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας. Ταυτόχρονα, συμβάλλει και στην αύξηση της απασχόλησης. Ενδεικτικά, το 2004, 5,8 εκ. εργαζόμενοι απασχολήθηκαν στον τομέα του πολιτισμού, οι οποίοι αποτελούν το 3,1% του εργατικού δυναμικού της Ε.Ε., ενώ η συνολική απασχόληση στον κλάδο την περίοδο 2002-2004 αυξήθηκε 1,85%, όταν στην Ε.Ε.-25 η απασχόληση αυξήθηκε μόλις 0,5%.

Η συμβολή του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα στις εθνικές οικονομίες και στην απασχόληση παρατίθεται στους Πίνακες 1 και 2:

Πίνακας 1: Συμβολή του πολιτιστικού και δημιουργικού τομέα στις εθνικές οικονομίες

	Πωλήσεις 2003 Συμβολή στο (εκ ευρώ)	Εθνικό ΑΕΠ	
1	Ηνωμένο Βασίλειο	132.682	3.00%
2	Γερμανία	126.060	2.50%
3	Ιταλία	84.359	2.30%
4	Γαλλία	79.424	3.40%
5	Ισπανία	61.333	2.30%
6	Ολλανδία	33.372	2.70%
7	Βέλγιο	22.174	2.60%
8	Σουηδία	18.155	2.40%
9	Αυστρία	14.603	1.80%
10	Φινλανδία	10.677	3.10%
11	Δανία	10.111	3.10%
12	Ιρλανδία	6.922	1.70%
13	Ελλάδα	6.875	1.00%
14	Πορτογαλία	6.358	1.40%
15	Πολωνία	6.235	1.20%

Πηγή: "The Economy of Culture in Europe", DG Education and Culture, October 2006, σελ. 66.

Πίνακας 2: Απασχόληση στον τομέα του πολιτισμού και πολιτιστικού τουρισμού (χιλ. Εργ/νοι)

	Πολιτισμός & Τουρισμός	Ποσοστό της συνολικής απασχόλησης	Πολιτισμός	Τριτοβάθμια εκπ/ση %	
1	Γερμανία	1138.2	3.2%	957.0	46.6%
2	Η.Β	1065.7	3.8%	883.3	45.3%
3	Ιταλία	622.9	2.8%	466.9	39.0%
4	Γαλλία	618.3	2.5%	496.3	50.7%
5	Ισπανία	558.9	3.1%	379.0	60.4%
6	Ολλανδία	343.1	4.2%	296.4	45.6%
7	Πολωνία	264.7	1.9%	230.8	51.1%
8	Σουηδία	155.2	3.6%	135.5	39.7%

9	Ελλάδα	139.4	3.2%	97.4	44.5%
10	Τσεχία	116.1	2.5%	89.4	33.6%
11	Πορτογαλία	115.8	2.3%	76.2	31.9%
12	Βέλγιο	112.7	2.7%	93.5	58.3%
13	Αυστρία	110.9	3.0%	79.1	33.7%
14	Ουγγαρία	103.0	2.6%	80.6	55.2%
15	Δανία	89.6	3.3%	80.6	51.5%

Πηγή: "The Economy of Culture in Europe", DG Education and Culture, October 2006, σελ. 80,81,82,87.

Εκτός από την άμεση συμβολή του πολιτισμού στους στόχους της Λισσαβόνας μέσω της αύξησης του παραγόμενου προϊόντος, της απασχόλησης και της παραγωγικότητας της οικονομίας, πρέπει να υπολογίσουμε τις έμμεσες συνέπειες:

- Οι τέχνες και ο πολιτισμός δίνουν περιεχόμενο στην ψηφιακή επανάσταση: Ο τομέας των ICTs αποτελεί σήμερα το 5,3% του Ευρωπαϊκού ΑΕΠ και το 3,4% της συνολικής απασχόλησης. Ωστόσο η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας των επικοινωνιών με τη δημιουργικότητα και τον πολιτισμό αποτελούν δύο όψεις του ίδιου νομίσματος.
- Ο πολιτισμός ενισχύει την περιφερειακή ανάπτυξη: Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, όπου οι πόλεις και περιοχές ανταγωνίζονται για την προσέλκυση επενδύσεων και ανθρώπινου κεφαλαίου, η επένδυση στον πολιτισμό και η ανάδειξη ενός ποιοτικού τρόπου ζωής ενισχύει την ελκυστικότητά τους.
- Ο πολιτισμός ως μοχλός ανάπτυξης του τουρισμού: Ο τομέας του τουρισμού εκπροσω-

πεί το 5,5% του Ευρωπαϊκού ΑΕΠ και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί βασικό κριτήριο για την επιλεξιμότητα περιοχών ως τουριστικών προορισμών.

Για να επιστρέψουμε στη Στρατηγική της Λισσαβόνας, η εφαρμογή της πραγματοποιείται μέσω των 25 ΕΠΜ (συν ένα κοινοτικό). Το Ελληνικό ΕΠΜ :

- Καταρτίστηκε με τη συνεργασία Υπουργείων, Περιφερειών, Κοινωνικών Εταίρων, ΜΚΟ και συζητήθηκε στις αρμόδιες Επιτροπές της Βουλής.
- Παρουσιάστηκε το Νοέμβριο 2005 στην Economic Policy Committee και απέσπασε θετικά σχόλια. Χαρακτηρίστηκε ως ένα περιεκτικό και συγκροτημένο πρόγραμμα, με ξεκάθαρη στοχοθέτηση και ικανοποιητική κάλυψη στους τομείς ενδιαφέροντος. Οι προτεραιότητες που καταγράφονται σ' αυτό είναι:
 - Δημοσιονομική σταθεροποίηση και μακροχρόνια βιωσιμότητα των Δημόσιων Οικονομικών.
 - Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.
 - Αύξηση της απασχόλησης και της παραγωγικότητας.

Όπως αναφέρεται και στην ετήσια Έκθεση Εφαρμογής του ΕΠΜ, το 2007 προτεραιότητα θα δοθεί:

- Στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης.
- Σε δράσεις του προγράμματος «Παιδεία-

Πολιτισμός»: Κινηματογράφος στα σχολεία, Μικρή μαθητική βιβλιοθήκη - εμπλουτισμός σχολικών βιβλιοθηκών, Διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων για εκπαιδευτικούς, Πολιτιστικές υποδομές σε εκπαιδευτικούς χώρους.

- Στην προώθηση νέων θεσμών διεθνούς εμβέλειας: Ευρωπαϊκά Βραβεία Θεάτρου, Βαλκανικό Φεστιβάλ Θεάτρου, Παγκόσμιος Διαγωνισμός Σκίτσου, Διεθνής Έκθεση Παιδικού Βιβλίου, Biennale Αρχιτεκτονικής, Αρχαιολογία και Τουρισμός.
- Σε δραστηριότητες συντήρησης και ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων και μνημείων.
- Στην ίδρυση και εκσυγχρονισμό μουσείων αλλά και στην προώθηση υποδομών σύγχρονου πολιτισμού.
- Στην αγορά διατηρητέων κτιρίων για πολιτιστικές χρήσεις.

Ιδιαίτερο ρόλο στην ποιοτική βελτίωση του τουριστικού προϊόντος της χώρας μας διαδραματίζει το Υπουργείο Πολιτισμού μέσα από μια σειρά έργων αναβάθμισης των υποδομών και υπηρεσιών των αρχαιολογικών χώρων και των μουσείων. Συγκεκριμένα:

- Μέσα στο 2006 ο αριθμός των σχετικών έργων έφθασε στα 332 και αναμένεται περαιτέρω αύξησή τους.
- Ήδη, σε αρκετές περιοχές τα έργα έχουν αποδοθεί σε χρήση με αξιόλογη αύξηση της επισκεψιμότητας (π.χ. Ολυμπία, ενοποίηση αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας, Δελφοί, κλπ.).

- Ο τομέας των μουσείων - μνημείων (τόσο στο Ε.Π. Πολιτισμός όσο και στα ΠΕΠ) παρουσιάζει απορρόφηση σχεδόν 60%.

Με το νέο νόμο για τις χορηγίες που ψηφίστηκε το 2006, είναι η πρώτη φορά που η Ελλάδα αποκτά ολοκληρωμένο πλαίσιο για τις χορηγίες στον πολιτισμό. Στόχος είναι να ενισχυθούν οι δομές (Γραφείο Χορηγιών, Συμβούλιο Χορηγιών) και να αυξηθούν οι πόροι που στηρίζουν τον πολιτισμό, τόσο από το δημόσιο (1% του ποσού της κάθε χορηγίας αποδίδεται στον Οργανισμό Προώθησης Ελληνικού Πολιτισμού) όσο και από τον ιδιωτικό τομέα. Επίσης:

- Ενισχύεται η αξιοπιστία του θεσμού.
- Θέτονται σαφείς και γνωστοί εκ των προτέρων κανόνες.
- Ενισχύεται η διαφάνεια.
- Επεκτείνονται οι χορηγίες στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Ενισχύεται η συνεργασία του κράτους με την κοινωνία των πολιτών.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι:

- Ο πολιτισμός αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης, που παραμένει ένα από τα σημαντικότερα πολιτιστικά κέντρα παγκοσμίως.
- Η ΣτΛ αναγνωρίζει τη σημασία αυτή και ενισχύει τον πολιτισμό (σε συνδυασμό με τα μέσα και τους πόρους του ΕΣΠΑ -Δ΄ ΚΠΣ-) μέσα από επιμέρους δράσεις για την ανάπτυξη, τις νέες τεχνολογίες, την απασχόληση

- ση, την κοινωνική και περιφερειακή συνοχή.
- Σύμφωνα με δημοσκοπήσεις, σήμερα οι Ευρωπαίοι ανησυχούν ιδιαίτερα για την ταχύτητα της τεχνολογικής και οικονομικής εξέλιξης και για τις συνέπειες της παγκοσμιοποίησης. Σε αυτό το πλαίσιο οι τέχνες και ο πολιτισμός έχουν ένα σημαντικό ρόλο να παίξουν στη διατήρηση και την ενίσχυση της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας και τρόπου ζωής.
 - Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έχει ήδη ξεκινήσει έναν ευρύ διάλογο για τη σημασία του πολιτισμού στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, ο οποίος αναμένεται να οριοθετήσει μέσα στο 2007 τις προτεραιότητες, αλλά και την καθιέρωση μιας ευρωπαϊκής ατζέντας για τον πολιτισμό.

Επαναξιολόγηση του πολιτιστικού κεφαλαίου ως μέσου ανάπτυξης

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΥΡΙΑΖΙΔΗΣ*

Εισαγωγή

Η παραδοσιακή προσέγγιση του πολιτισμού παρουσιάζει σημαντικές ανεπάρκειες στη νέα εποχή της τεχνολογίας, όσον αφορά τη σημασία του πολιτισμού καθώς και του καθορισμού των ορίων του πολιτιστικού ζητήματος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Η τεχνολογία της πληροφορίας ανέδειξε τη σοβαρότητα του ζητήματος και κατέστησε την πολιτική του πολιτισμού καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξη μίας δημιουργικής και καινοτόμου κοινωνίας. Το πολιτιστικό ζήτημα μίας μοντέρνας κοινωνίας πρέπει να κατανοηθεί σε όρους πολιτικής που διέπουν την παραγωγή, τη διανομή και την εκμετάλλευση

* Προϊστάμενος Μελετών Ταμείου Εγγύησης Καταθέσεων.

της έκφρασης, μια προσέγγιση που έχει σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις.

Στο παραδοσιακό οικονομικό μοντέλο, η βιομηχανική οικονομία αποτελεί το θεμέλιο του μοντέρνου πολιτισμού, ενώ ο ίδιος ο πολιτισμός καθίσταται ένα βιομηχανικό προϊόν. Σύμφωνα με τα κλασικά οικονομικά, τα χαρακτηριστικά των δημιουργικών ιδεών και των πολιτιστικών προϊόντων που επικρατούν σε μια δεδομένη χρονική στιγμή σε μια συγκεκριμένη αγορά μπορούν να εξεξηγηθούν από τους κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης χωρίς να απαιτείται η υιοθέτηση νέων οικονομικών μοντέλων. Ωστόσο τα παραδοσιακά οικονομικά εργαλεία και οι υποθέσεις των κλασικών οικονομικών κρίνονται ανεπαρκή για να εκτιμήσουν τον τρόπο που η παραγωγή και η διάδοση των δημιουργικών ιδεών και των πολιτιστικών προϊόντων παρουσιάζει σημαντική ποιοτική διαφοροποίηση από την παραγωγή των βιομηχανικών προϊόντων. Η βιομηχανική προσέγγιση όσον αφορά τον πολιτισμό εξηγεί και διευκολύνει τη διάδοση και τυποποίηση των εθνικών πολιτιστικών προϊόντων, είναι ωστόσο ανεπαρκής να αντιμετωπίσει τις απαιτήσεις και τις προκλήσεις της νέας οικονομίας και κοινωνίας.

Οι λόγοι επαναπροσέγγισης του πολιτισμού

Υπάρχουν σημαντικοί λόγοι που οδηγούν σε μεταβολή της συμβατής κατανόησης και προσέγγισης του πολιτισμού κυρίως λόγω των μοναδικών χαρακτηριστικών των πολιτιστικών

προϊόντων. Τα χαρακτηριστικά αυτά πρέπει να ληφθούν υπόψη στην άσκηση της δημόσιας πολιτικής.

Τα πολιτιστικά προϊόντα διαφοροποιούνται σημαντικά από τα υπόλοιπα προϊόντα. Σε αντίθεση με τα βιομηχανικά προϊόντα τα πολιτιστικά προϊόντα δεν καταναλώνονται ανά μονάδα σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, αλλά κάθε μονάδα σχεδιάζεται για να χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα από αρκετούς καταναλωτές με αποτέλεσμα να αποκτούν μεγαλύτερη αξία με τη χρήση τους. Ενώ η αξία των βιομηχανικών προϊόντων μειώνεται με τη χρήση τους το ακριβώς αντίθετο συμβαίνει με τα πολιτιστικά προϊόντα. Παραδείγματος χάριν, η αξία ενός έργου ή ενός βιβλίου αυξάνεται εκθετικά με τη χρήση του. Η εισαγωγή των υποδομών και των δικτύων που διευκολύνουν τη διάχυση των ιδεών μετέβαλε ουσιαστικά το οικονομικό περιβάλλον. Η οικονομική αξία της προσωπικής δημιουργικής έκφρασης μπορεί πλέον να αυξηθεί εκθετικά, διότι η ανάδειξη και διάδοση των ιδεών επιτρέπει την ενίσχυση της ζήτησης των ιδεών αυτών και της εφαρμογής τους.

Η παραδοσιακή θεώρηση του πολιτισμού τείνει να καθορίζει τον πολιτισμό ως ένα αποδεχτό, κληρονομημένο σωρευμένο σώμα τέχνης, αισθητικής μορφής, συμβολικών εννοιών, πρακτικών και θεσμών. Με βάση τον καθορισμό αυτό η προσέγγιση του πολιτισμού μπορεί να είναι:

1. αισθητική, δηλαδή, να αφορά τα πολιτιστικά ευρήματα που διέπουν την ιστορία της τέχνης,

2. ανθρωπολογική, δηλαδή να αφορά την ουσιαστική ποιότητα των πολιτιστικών πρακτικών,
3. εμπορική, δηλαδή να αφορά το μέγεθος των αγορών για μαζική παραγωγή πολιτιστικών προϊόντων.

Ωστόσο οι προσεγγίσεις αυτές είναι ανεπαρκείς δεδομένου ότι το σημαντικότερο θέμα που αφορά τον πολιτισμό δεν είναι η κληροδότηση του παρελθόντος αλλά οι εφευρετικές και δημιουργικές δυνατότητες του παρόντος.

Το σπουδαιότερο ζήτημα και η πρόκληση στη σημερινή κοινωνία δεν είναι η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς του παρελθόντος αλλά η δυνατότητα που παρέχεται στα μέλη της κοινωνίας να συμμετάσχουν στη δημιουργία νέων μορφών πολιτισμού στο παρόν και στο μέλλον. Συνεπώς, η πραγματική αξιολόγηση της ποιότητας και της βαρύτητας του πολιτισμού σε μια κοινωνία είναι η δυναμική του – δηλαδή το περιβάλλον εκείνο που προάγει την πρωτοτυπία, τη σύνθεση, αλλά και το εύρος της κοινωνικής συμμετοχής στη δημιουργία νέων ιδεών.

Στη σημερινή κοινωνία της πληροφορίας καθίσταται ιδιαίτερης σημασίας η προαγωγή ενός περιβάλλοντος κατάλληλου για δημιουργική ανάπτυξη μέσω της κοινωνίας και της οικονομίας.

Στις παραδοσιακές προσεγγίσεις του πολιτισμού, οι εργασίες της τέχνης υπολήπτονται και οι πολιτιστικές παραδόσεις διαφυλάσσονται και προστατεύονται. Στις προσεγγίσεις

αυτές ο πολιτιστικός πλούτος ορίζεται με όρους κληροδότησης και βιομηχανοποίησης που περιλαμβάνονται στην κοινή αντίληψη ως κάτι σταθερό, κληρονομούμενο και μαζικά διανεμημένο, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η δυνατότητα παραγωγής ιδεών και γνώσης που διαχέεται σε μια κοινωνία. Ωστόσο όταν η προσέγγιση αυτή καθίσταται το καθοριστικό μέτρο των πολιτιστικών πηγών, όταν επικρατεί η αντίληψη ότι η κληρονομιά αποτελεί το μοναδικό τροφοδοτή του δημιουργικού πνεύματος, τελικά η ανάπτυξη του πνεύματος αυτού περιορίζεται. Όταν το κύριο πολιτιστικό ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ή της βιομηχανικής της βάσης, τα πολιτιστικά μνημεία και τα τεχνουργήματα παραμένουν αλλά η δημιουργικότητα χάνεται.

Τα παραπάνω δεν πρέπει να οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η πολιτιστική κληρονομιά του παρελθόντος είναι άνευ ουσιαστικής σημασίας. Το ουσιαστικό επιχείρημα είναι ότι η στατική προσέγγιση του πολιτισμού –δηλαδή η υιοθέτηση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς ως αποκλειστικός σκοπός της πολιτικής πολιτισμού– οδηγεί σε στασιμότητα της δημιουργίας. Ο πολιτισμός διατηρείται διαχρονικά μόνο στο βαθμό που είναι εφευρετικός, δημιουργικός και εξελικτικός με τρόπο που προάγει την παραγωγή των ιδεών δια μέσου όλων των κοινωνικών ομάδων και τάξεων. Δηλαδή όταν μεταλαμπαδεύεται στην παραγωγή γνώσης και ιδεών και όχι όταν απλώς κληροδοτείται στα πολιτιστικά μνη-

μεία. Μόνο σε μια δυναμική προσέγγιση του πολιτισμού, η κληροδότηση και παράδοση έχουν πραγματική σημασία. Το κύριο πολιτιστικό ενδιαφέρον οφείλει να επικεντρωθεί στη διαμόρφωση του κατάλληλου περιβάλλοντος (θεσμικού, νομικού, εκπαιδευτικού, υποδομής, πρόσβασης κλπ.) που θα συνεισφέρει και θα προάγει αυτή τη δυναμική.

Η πρόκληση πλέον της πολιτικής πολιτισμού είναι το πώς θα δημιουργήσει ένα περιβάλλον που θα προάγει τη δημιουργία και καινοτομία στους τομείς των τεχνών και των επιστημών και όχι απλά το πώς θα καθορίσει ένα περιβάλλον προστασίας για ένα παραλαμβανόμενο σώμα τεχνουργημάτων και παραδόσεων. Τα κράτη που θα αποτύχουν να αντιμετωπίσουν την πρόκληση αυτή θα γίνουν απλά παθητικοί καταναλωτές ιδεών, που θα προέρχονται από κοινωνίες που είναι δημιουργικά –και συνεπώς και πολιτιστικά– δυναμικές.

Περαιτέρω, οι ιδιαιτερότητες της τεχνολογίας και της διάχυσης της πληροφόρησης καθιστούν τη συμβατική οικονομική θεωρία ανεπαρκή να εξηγήσει τους νέους όρους του μονοπωλίου που δημιουργούνται. Οι κανόνες ανταγωνισμού, των οποίων οι βάσεις προέρχονται από την παραδοσιακή οικονομική προσέγγιση της προσφοράς και της ζήτησης καθώς και του ελέγχου των συντελεστών παραγωγής, δεν μπορούν πλέον να ερμηνεύσουν τη μονοπώληση της γνώσης και των ιδεών. Καθώς ο έλεγχος των ιδεών ενισχύεται μέσω των δικτύων της πληροφόρησης, περιορίζεται η δυνατότητα επεξεργασίας της υπάρχουσας γνώσης και

ιδεών για τη δημιουργία νέων καινοτόμων μορφών γνώσης. Συνεπώς η έλλειψη της πληροφόρησης συνυπάρχει μέσα σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από διευρυμένη πρόσβαση στην τεχνολογία της πληροφορίας.

*Πολιτιστικό κεφάλαιο:
η νέα βάση του πλούτου*

Οι τεχνολογικές εξελίξεις μεταβάλλουν διαχρονικά το είδος της βάσης του πλούτου στην οικονομία. Στην παραδοσιακή φεουδαρχική αγροτική οικονομία, τη βάση του πλούτου αποτελούσαν η γη, τα αγροτικά προϊόντα και οι φυσικοί πόροι, όπως ο χρυσός.

Μεταγενέστερα, στη βιομηχανική εποχή, η βάση του πλούτου μεταφέρθηκε στη δημιουργία κεφαλαίου, στο βιομηχανικό εξοπλισμό και στα μαζικά παραγόμενα προϊόντα. Από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης η βάση της οικονομικής δύναμης στηριζόταν στα μέσα της μαζικής παραγωγής προϊόντων και της διάθεσής τους σε μεγαλύτερες αγορές.

Ωστόσο, η τεχνολογία έχει δημιουργήσει νέα δεδομένα στη διεθνή παγκοσμιοποιημένη πλέον αγορά.

Στη νέα εποχή ο μηχανισμός δημιουργίας του πλούτου δεν βρίσκεται πλέον τόσο στο βιομηχανικό εξοπλισμό και στην υποδομή, που αναμφισβήτητα παίζουν και αυτά σημαντικό ρόλο, αλλά στη δυνατότητα ενός κράτους να δημιουργεί συνεχώς νέα είδη ευρέως διαδεδομένης έκφρασης και ιδεών. Η πηγή της οικονομικής δύναμης και του πλούτου βρίσκεται σε ένα διαφορετικό είδος κεφαλαίου, ενός κεφα-

λαίου πνεύματος και δημιουργικών ιδεών που διαχέεται με διαφορετικές μορφές μέσω των πληροφοριακών δικτύων.

Η τύχη της οικονομίας και της κοινωνίας εξαρτάται από τους πολιτιστικούς πόρους και τη δυνατότητα να συνεισφέρουν στη δημιουργία πρωτότυπων μορφών έκφρασης. Ένα κράτος που στερείται το κεφάλαιο του πνεύματος και των δημιουργικών ιδεών θα εξαρτάται από ιδέες που παράγονται αλλού. Η χαμηλή παραγωγικότητα δημιουργίας σε ορισμένες χώρες δεν προέρχεται από χαμηλά επίπεδα δημιουργικών ταλέντων ή ποιοτικών χαρακτηριστικών, αλλά από τον τρόπο που οι διαφορετικές πολιτιστικές μορφές και σχήματα διανέμονται και καταναλώνονται. Πιο συγκεκριμένα, η παραγωγικότητα δημιουργίας επηρεάζεται από τη δυνατότητα διανομής των πολιτιστικών μορφών μέσω της διαφήμισης, του μάρκετινγκ και των πολλαπλών δικτύων επικοινωνιών.

Συνεπώς, η ανάπτυξη του τομέα του πολιτισμού οφείλει να βασίζεται στην ανάπτυξη ενός τομέα γνώσης και δημιουργίας, ενός τομέα περιεχομένου όπως αποκαλείται και αποτελείται από μια δυναμική και διαφοροποιημένη οπτικοακουστική βιομηχανία, εκδοτική βιομηχανία και μια δυναμική κοινωνία τέχνης και διανοής. Η ανάπτυξη των εταιρειών περιεχομένου είναι ουσιαστικής σημασίας για την πολιτιστική επιβίωση και πολιτιστική ανεξαρτησία και αυτό όχι γιατί διακυβεύεται η πολιτιστική κληρονομιά, αλλά η δυνατότητα επινόησης και δημιουργίας νέων μορφών πολιτισμού.

Για τη δημιουργία και ανάπτυξη του κεφαλαίου πνεύματος είναι απαραίτητη η επένδυση σε δημιουργικό ανθρώπινο κεφάλαιο και όχι απλά σε υποδομές. Υπό το πρίσμα αυτό τα κράτη πρέπει να αποδίδουν πλέον στις εταιρείες περιεχομένου –περιλαμβανομένης και της δημιουργικής εργατικής δύναμης– την ίδια σημασία που απέδιδαν στα πολύτιμα μέταλλα, στη βαριά βιομηχανία και στη γεωργία.

Η θεώρηση των δημιουργικών ιδεών σαν κεφάλαιο οδήγησε σε επαναξιολόγηση της σημασίας του πολιτισμού για την οικονομία και την κοινωνία. Αρκετές χώρες που στο παρελθόν ήταν προσκείμενες στο στατικό δόγμα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν υιοθετήσει πλέον τη δυναμική προσέγγιση του πολιτιστικού ζητήματος. Οι χώρες αυτές προσπαθούν να αναπτύξουν μέσα και μηχανισμούς που θα αναζωογονήσουν τους τομείς του κινηματογράφου, των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών καθώς και των εκδόσεων ενώ παράλληλα προωθούν την ανάπτυξη νέων τομέων περιεχομένου, όπως το λογισμικό και οι υπηρεσίες πληροφόρησης.

Τα παραδείγματα προώθησης της πολιτιστικής αναζωογόνησης είναι αρκετά: Στη Γερμανία επιδοτούνται οι μικρές εκδοτικές εταιρείες. Στο Ηνωμένο βασίλειο εισήχθησαν συστήματα κληρώσεων για να επιδοτηθούν κινηματογραφικές παραγωγές. Στη Γαλλία, την Αυστραλία, τον Καναδά έχουν υιοθετηθεί κίνητρα με τη μορφή επιχορηγήσεων ή/και φοροαπαλλαγών για την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων.

Ο νέος ρόλος της δημόσιας πολιτικής

Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της καινοτομίας προϋποθέτει τη θεώρηση του πολιτισμού με όρους οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών που διέπουν την παραγωγή και διανομή της έκφρασης. Η αλλαγή στη σκέψη όσον αφορά την υπόσταση του πολιτισμού και τη σημασία της έκφρασης για την προώθηση της δημιουργικότητας και της καινοτομίας, επανακαθορίζει το ρόλο της δημόσιας πολιτικής. Η πολιτική αυτή οφείλει να εστιάζεται περισσότερο στις δομικές συνθήκες που καθορίζουν την παραγωγή, την κατοχή, την πρόσβαση, τη χρήση και τη διανομή των διαφορετικών μορφών της έκφρασης. Τα κράτη με εσφαλμένη εκτίμηση όσον αφορά τον ορισμό και τη σημασία του πολιτισμού θα ξεπεραστούν σε δυνατότητες για καινοτομίες και θα υποχρεωθούν να αναλώσουν σημαντικούς πόρους για να καλύψουν την υστέρησή τους

Οι πολιτιστικές και οικονομικές προκλήσεις της νέας οικονομίας μπορούν να αντιμετωπιστούν με προτάσεις που θα εστιάζονται στην ενίσχυση της παραγωγής και διανομής της έκφρασης σε όλους τους τομείς των τεχνών και των επιστημών. Η εξάλειψη των εμποδίων στη δημιουργική συμμετοχή στην παραγωγή και διανομή ιδεών προάγει την καινοτομία σε όλα τα κοινωνικά στρώματα και σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Τα κράτη θα καταβάλουν βαρύ τίμημα, εάν περιορίσουν την καινοτομία με την αποτυχία τους να διασφαλίσουν μέσω καταλλήλων πολιτικών τις βάσεις για μια δημιουργική οικονομία και μια κοινωνία γνώ-

σης. Τα εμπόδια στην πρόσβαση, στη γνώση και στη συμμετοχή πρέπει να καταρρεύσουν.

Όταν η προσέγγιση στο θέμα του πολιτισμού βασίζεται στη έκφραση, οι πολιτικές για τον πολιτισμό αφορούν:

1. το πλαίσιο των πνευματικών δικαιωμάτων,
2. το πλαίσιο των δικαιωμάτων της ελεύθερης έκφρασης,
3. την πρόσβαση στα δίκτυα διάχυσης της πληροφορίας,
4. την πολιτική ανταγωνισμού,
5. την προστασία των δεδομένων,
6. τους κανόνες περιεχομένου για τα συμβατικά και τα νέα μέσα επικοινωνίας,
7. την πολιτική τεχνολογίας που προωθεί συγκεκριμένα είδη τεχνολογικής ανάπτυξης και εκμετάλλευσης πχ. το ηλεκτρονικό εμπόριο.

Οι πολιτικές αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέθοδοι που:

- παραχωρούν ορισμένα προνόμια σε συγκεκριμένα ήδη έκφρασης,
- ενισχύουν συγκεκριμένα ήδη παραγωγής περιεχομένου σε σχέση με άλλα,
- δημιουργούν συγκεκριμένα κίνητρα και αντικίνητρα σε όλο το εύρος της διαφοροποίησης της έκφρασης,
- παγιώνουν κοινωνικές δομές που αναδεικνύουν έναν τύπο έκφρασης έναντι ενός άλλου, και
- προωθούν την κοινωνική και οικονομική εφαρμογή της έκφρασης έναντι κάποιων άλλων αναγκών.

Σε ένα ιδιαίτερα ανταγωνιστικό περιβάλλον, ζητούμενο είναι όχι μόνο η διατήρηση των σημερινών ρυθμών ανάπτυξης αλλά και η δημιουργία των προϋποθέσεων για τη μελλοντική τους δυναμική. Αν στο κοντινό παρελθόν η έμφαση δόθηκε στη βελτίωση των υποδομών και στα μεγάλα έργα, ήλθε η ώρα για επενδύσεις στον τομέα του πολιτισμού με τη διευρυμένη σημασία του. Η αγωνία των δεικτών της οικονομίας πρέπει να αντικατασταθεί με την εστίαση στις επιδόσεις των δεικτών του πολιτισμού και της γνώσης. Ο ρόλος της δημόσιας πολιτικής οφείλει να είναι η υιοθέτηση ενός πλαισίου κινήτρων και πολιτικών που προωθούν δυναμικές καινοτομίες στις τέχνες και τις επιστήμες, οδηγούν σε ευρηματικές ιδέες και τις ενοποιούν με το πληροφοριακό δίκτυο.

Οι κατευθυντήριες γραμμές της δημόσιας πολιτικής για την προώθηση μιας δημιουργικής οικονομίας

Εκπαιδευτικό σύστημα που βασίζεται στη δημιουργική ελευθερία και προωθεί την ανεξάρτητη σκέψη.

Η μοντέρνα κοινωνία οφείλει να εκπαιδεύει τα μέλη της όχι πλέον με στόχο τη δημιουργία μιας τυποποιημένης εργατικής δύναμης, όπως γινόταν στη βιομηχανική εποχή, αλλά μιας εργατικής δύναμης υψηλής γνώσης προετοιμασμένη για την οικονομία της καινοτομίας και δημιουργίας. Η μιμητική μάθηση είναι τελείως ανεπαρκής για τις απαιτήσεις μιας δημιουργικής και καινοτόμου οικονομίας. Η εκπαίδευση πρέπει να βασίζεται στην ανάπτυξη

ξη προηγμένης διανοητικής και δημιουργικής επιδεξιότητας και να προωθεί την ανεξάρτητη σκέψη ακόμη και στα αρχικά στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η εκπαίδευση αυτή –περισσότερο ποιοτική– συνεισφέρει άμεσα στην ανάπτυξη μιας οικονομίας που βασίζεται σε δημιουργικό κεφάλαιο για την παραγωγή νέας γνώσης. Η ανάπτυξη της ποιοτικής εκπαίδευσης κρίνεται καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη υψηλού επιπέδου γνώσης και δημιουργικότητας.

Διεύρυνση της πρόσβασης των δημιουργικών εταιρειών σε κεφάλαια.

Η χρηματοδοτική βάση των δημιουργικών εταιρειών όπως οι χρηματαγορές πρέπει να αλλάξει ριζικά μορφή ευνοώντας περισσότερο τη διαφοροποίηση και την απο-συστηματοποίηση. Τα μικρο-δάνεια για επιχειρηματικές επενδύσεις σε ιδέες ενέχουν χαμηλότερους κινδύνους για τους δανειστές και δανειζόμενους και επιτρέπουν την ευρύτερη συμμετοχή στη δημιουργική οικονομία καθώς παρέχονται σε πολλούς –και όχι σε λίγους– δίνοντάς τους μερίδιο στην παραγωγή ιδεών και έκφρασης στη δημιουργική οικονομία.

Περιορισμός των μονοπωλιακών καταστάσεων στην πληροφόρηση.

Η ύπαρξη μονοπωλίων στην πληροφόρηση –και συνεπώς στην παραγωγή και διακίνηση της έκφρασης– παρεμποδίζει τη συμμετοχή στη γνώση και τη δημιουργική οικονομία και περιορίζει το δικαίωμα έκφρασης στην οικο-

νομία της πληροφορίας. Η πολιτική που αποθαρρύνει τη δημιουργία μονοπωλίων πληροφορόρησης αποτελεί σημαντικό εργαλείο ανάπτυξης ιδεών και καινοτομίας δεδομένου ότι διευρύνει τις ευκαιρίες για πραγματική πολιτιστική και δημιουργική συμμετοχή. Η μονοπώληση των ιδεών παρουσιάζει σημαντικές ιδιαιτερότητες σε σχέση με τη μονοπώληση των υλικών πόρων. Η κοινωνία της πληροφορίας ενισχύει από τη φύση της τις μονοπωλιακές καταστάσεις στην πληροφόρηση λόγω της δυνατότητας των δικτύων να επιτρέπουν στους κατόχους τους να ασκούν τεράστια επιρροή στην οικονομία και στην κοινωνία. Η μονοπωλιακή κυριαρχία στην παραγωγή και διακίνηση της έκφρασης πρέπει να αποφεύγεται μέσω συγκεκριμένης δημόσιας πολιτικής, που εμποδίζει δημόσιες και ιδιωτικές εταιρείες να ελέγχουν συγκεντρωτικά τη βιομηχανία περιεχομένου και τα μέσα διάχυσης της πληροφόρησης.

Εξασφάλιση μιας εύλογης, αλλά όχι και υπερβολικής προστασίας πνευματικών δικαιωμάτων στις καινοτομίες, ιδέες, τεχνολογία και επιστήμες.

Η πολιτική πολιτισμού οφείλει να βασίζεται σε ένα σύστημα προστασίας δικαιωμάτων της πληροφόρησης και της καινοτομίας το οποίο να είναι αρκετά ισορροπημένο, έτσι ώστε αφενός μεν οι δημιουργοί να ανταμείβονται για την παραγωγή των ιδεών, αφετέρου δε να διασφαλίζεται η απρόσκοπτη κοινωνική συμμετοχή στην παραγωγή και διάχυση των ιδεών και συνεπώς να διευρύνεται ο εμπλουτισμός του κοινού σε ιδέες. Συνεπώς η πολιτι-

κή που μπορεί να ισορροπήσει ακριβώς τη δίκαια χρήση στην έκφραση με τα πνευματικά δικαιώματα στην έκφραση θα οδηγήσει σε μια άνευ προηγουμένου ανάπτυξη των δημιουργικών ιδεών και θα εξασφαλίσει την επιτυχία στη δημιουργική οικονομία.

Διεύρυνση των δικαιωμάτων των πολιτών στη λήψη και διάδοση πληροφοριών και γνώσης.

Ενώ περιοριστικοί κανονισμοί στον τομέα του περιεχομένου (όπως η λογοκρισία) είναι κατακριτέοι, η δημόσια πολιτική οφείλει να υιοθετήσει επεκτατικούς θετικούς κανονισμούς που θα προωθούν περισσότερες φωνές, διαφοροποίηση στην έκφραση και πρόσβαση σε συγκεκριμένα μέσα διανομής της έκφρασης. Σκοπός των κανονισμών αυτών είναι η ενίσχυση της γνώσης που διαχέεται σε μια κοινωνία. Η προώθηση της δημιουργικής διαφοροποίησης στην πολιτιστική έκφραση απαιτεί μεγαλύτερη έμφαση στην ανάπτυξη του τομέα περιεχομένου με βάση τόσο τα συμβατικά όσο και τα νέα μέσα. Η δημόσια πολιτική πρέπει να επιβάλει θετικές επεκτατικές (και όχι περιοριστικές) υποχρεώσεις δημοσίου συμφέροντος σε εταιρείες πληροφόρησης, να παράγουν και να διανέμουν περισσότερες κατηγορίες πληροφορίας και έκφρασης που ικανοποιούν εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες όπως επίσης και τις ανάγκες πληροφόρησης των παιδιών και των μειονοτήτων.

Αύξηση των επιπέδων αποδόσεων και μείωση των επιπέδων κινδύνων στην ανάπτυξη νέων ιδεών και καινοτομιών.

Η δημόσια πολιτική οφείλει να αναγνωρίζει τις πολιτιστικές, δημιουργικές, αναπτυξιακές και δημοκρατικές λειτουργίες της έκφρασης και των δικτύων πληροφόρησης. Η αύξηση των επιπέδων αποδόσεων και μείωση των επιπέδων κινδύνων στην ανάπτυξη νέων ιδεών και καινοτομιών μπορεί να επιτευχθεί με:

- Κανονιστικά κίνητρα που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη δημιουργικών εταιρειών των οποίων οι ιδέες είναι τα προϊόντα τους.
- Μείωση της φορολόγησης στη δημιουργική ανάληψη κινδύνων σε καινοτομίες.

Συμπέρασμα

Η εκμετάλλευση όλων των πλεονεκτημάτων της κοινωνίας της γνώσης, περιλαμβανομένων και των νέων μορφών δημιουργίας πλούτου, απαιτεί μια οικονομία στην οποία η πολιτιστική εφευρετικότητα και καινοτομία σε όλες τις μορφές της έκφρασης αναδεικνύεται ως ένας από τους κεντρικούς στόχους της πολιτικής για τον πολιτισμό. Η προώθηση του στρατηγικού στόχου υψηλών επιπέδων δημιουργικής παραγωγής απαιτεί τη διεύρυνση και τον εμπλουτισμό των αντιλήψεων και της πληροφόρησης του κοινού μέσω της εύκολης πρόσβασης στην έκφραση. Ο εμπλουτισμός αυτός επιτρέπει στη γνώση να δημιουργεί περισσότερη γνώση και οδηγεί στην προώθηση καινοτομιών. Αντίθετα, εάν ο εμπλουτισμός αυτός περιορίζεται, ο ρυθμός δημιουργίας ιδεών και

καινοτομιών επιβραδύνεται. Συνεπώς, οι ευκαιρίες για πραγματική πολιτιστιστική και δημιουργική συμμετοχή καθώς και το δικαίωμα έκφρασης στην οικονομία της πληροφορίας πρέπει να διευρυνθούν.

Όταν η προσέγγιση στο θέμα του πολιτισμού βασίζεται στη έκφραση, οι πολιτικές που αφορούν τον πολιτισμό πρέπει να λάβουν σοβαρά υπόψη τους το κεντρικό δημιουργικό και καινοτόμο πρόβλημα της νέας οικονομίας της πληροφορίας και να εστιαστούν στις συνθήκες που διέπουν την παραγωγή και τη διανομή της έκφρασης. Οι πολιτικές αυτές αποσκοπούν στην προώθηση των δημιουργικών ελευθεριών της κοινωνίας της πληροφορίας και χρησιμοποιούνται ως μέθοδοι που ενισχύουν συγκεκριμένα ήδη έκφρασης και συγκεκριμένα ήδη παραγωγής περιεχομένου.

Η ουσιαστική πολιτική πρέπει να αφορά όλους τις διακανονισμούς και διευθετήσεις που διέπουν την ποικιλία και το φάσμα των μορφών της δημιουργικής έκφρασης που διανέμεται μέσω της κοινωνίας της πληροφορίας και το εύρος της κοινωνικής συμμετοχής στην εκμετάλλευση και στα οφέλη αυτών των μορφών. Τα στοιχεία που επηρεάζουν σημαντικά τις συνθήκες της έκφρασης και ειδικότερα εκείνα που προωθούν συγκεκριμένες μορφές έκφρασης είναι το πλαίσιο των πνευματικών δικαιωμάτων, οι κανόνες περιεχομένου για τα συμβατικά και τα νέα μέσα επικοινωνίας, το πλαίσιο των δικαιωμάτων της ελεύθερης έκφρασης, οι γενικές αρχές και κανόνες που καθορίζουν την πρόσβαση στην υποδομή της

πληροφόρησης και στην πληροφόρηση περιεχομένου και η πολιτική τεχνολογίας που προωθεί συγκεκριμένα είδη τεχνολογικής ανάπτυξης και εκμετάλλευσης.

περιεχομένου. Για το λόγο αυτό υλοποιούνται αυτή τη στιγμή προγράμματα ψηφιοποίησης πολιτισμικού υλικού σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες. Σκοπός τους είναι σταδιακά να επιτύχουμε ένα ολοκληρωμένο σύστημα ηλεκτρονικής διάσωσης και πρόσβασης για όλους στην πολιτισμική κληρονομιά της Ευρώπης.

Η ψηφιοποίηση, η προβολή και η διάθεση του πολιτισμικού αποθέματος μέσω του διαδικτύου δίνει θεωρητικά τη δυνατότητα σε πληροφορίες που βρίσκονται σε διαφορετικές πηγές να συνδέονται μεταξύ τους προσφέροντας έτσι νέους τρόπους αξιοποίησης της πληροφορίας. Άρα επιτρέπουν την πρόσβαση σε πολλές διαφορετικές και συνεργαζόμενες κατηγορίες χρηστών σε ένα νέο περιβάλλον χρήσης που ξεφεύγει από την απλή πληροφόρηση και προσφέρει σημαντικά στη μάθηση, έρευνα, λήψη αποφάσεων, δημιουργία νέας γνώσης, και ανάπτυξη νέων υπηρεσιών/δραστηριοτήτων που βασίζονται σε πολιτισμικό περιεχόμενο. Αυτή είναι ακριβώς η προστιθέμενη αξία της ψηφιοποίησης.

Τα ψηφιακά πολιτιστικά αγαθά διέπονται από πρωτοφανή και ενδιαφέροντα χαρακτηριστικά, όπως τη σχεδόν ανέξοδη άπειρη διαιρετότητα, τη μηδενικού κόστους άμεση μεταφορά και τη δυνατότητα μαζικής χρήσης. Στη σύγχρονη οικονομία της γνώσης οι νέες γενιές, εκμεταλλεζόμενες το υψηλό επίπεδο προσβασιμότητας στο διαδίκτυο, έχουν τη δυνατότητα πλέον να αξιοποιήσουν το πολιτισμικό περιεχόμενο πιο δομικά και καθοριστικά στην εκπαίδευση, στις ίσες ευκαιρίες για όλους και

βέβαια στην οικονομική ανάπτυξη, όπου είναι εφικτό.

Η Ελλάδα με το πλούσιο πολιτισμικό περιεχόμενο παγκόσμιας εμβέλειας που διαθέτει, δεν θα πρέπει απλά να ακολουθεί τις εξελίξεις αυτές αλλά να διαμορφώνει δυναμικά το νέο διεθνές περιβάλλον μετεξέλιξης της αξιοποίησής του. Ήδη υλοποιούνται στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας» και άλλων ευρωπαϊκών προγραμμάτων αρκετές πρωτοβουλίες και σύντομα θα έχουν αναπτυχθεί πάνω από 200 ιστοχώροι με ψηφιακό πολιτισμικό περιεχόμενο από δημόσιους φορείς και τον ιδιωτικό τομέα στα πλαίσια των «Προσκλήσεων 65 και 92». Η Ελλάδα μπορεί και πρέπει να αξιοποιήσει τις νέες τεχνολογίες που συνεισφέρουν στην καταγραφή, στην προστασία, στη συντήρηση και στην ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς μας, τόσο στα μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία όσο και στον τομέα του σύγχρονου πολιτισμού.

Οι διαδικασίες ψηφιοποίησης του πολιτισμικού αποθέματος στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχουν σημαντική πρόοδο και υπάρχει ήδη μια μικρή αλλά κρίσιμη μάζα ειδικών και πρωτοποριακών υπηρεσιών. Η ερευνητική και τεχνολογική κοινότητα συμφωνεί πλέον ότι οι παρακάτω τεχνολογικές εξελίξεις επηρεάζουν το όλο εγχείρημα της ψηφιοποίησης:

- Ψηφιοποίηση πολυμεσικού (multimedia) περιεχομένου που αφορά όλες τις μορφές του πολιτισμικού αποθέματος της χώρας.
- Ημι-αυτόματη ανάλυση πολυμεσικού περιε-

χομένου και εξαγωγή περιγραφών του περιεχομένου του που μπορεί να βοηθήσουν στην τεκμηρίωση.

- Σημασιολογική αναπαράσταση, αποθήκευση, καταλογογράφηση, θεματική ενοποίηση και διαχείριση πολυμεσικών βάσεων δεδομένων και αναζήτηση με βάση το περιεχόμενο του πολιτισμικού πολυμεσικού περιεχομένου μέσω του Web.
- Ανθρωποκεντρική και προσωποποιημένη πρόσβαση σε ιστότοπους με ψηφιακό πολιτισμικό περιεχόμενο και παροχή υπηρεσιών.
- Τρισδιάστατη αναπαράσταση αντικειμένων και μνημείων, ψηφιακή περιήγηση, εικονική και επαυξημένη πραγματικότητα.
- Ασφάλεια και προστασία πνευματικών δικαιωμάτων ψηφιακού περιεχομένου.
- Γεωγραφικά πληροφοριακά συστήματα για την κτηματογράφηση και ψηφιοποίηση χαρτών σε αρχαιολογικούς χώρους.
- Μετάδοση πληροφοριών και πολυμεσικού περιεχομένου μέσω του διαδικτύου, δικτύων επικοινωνιών ευρείας ζώνης και δικτύων κινητής τηλεφωνίας.
- Εκπαίδευση στις νέες τεχνολογίες, τηλε-εκπαίδευση και τηλε-εργασία μέσω τηλε/βίντεο-διασκέψεων.
- Έκδοση πολυμεσικών εκδόσεων – πολιτιστικών και τουριστικών οδηγών σε ψηφιακή μορφή.
- Αυτοματοποιημένη κράτηση / έκδοση εισιτηρίων, πρόσβαση σε πολιτιστικούς χώρους και προσφορά σχετικών υπηρεσιών με ευφυείς κάρτες.

- Αυτοματοποιημένη οπτική παρακολούθηση και επίβλεψη χώρων με ιδιαίτερη πολιτιστική αξία (αρχαιολογικών, μουσείων).

Το ζητούμενο βέβαια δεν είναι απλά η ψηφιοποίηση του υπάρχοντος υλικού και μόνο. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, υπάρχουν ενδείξεις ότι τα αποτελέσματα της ψηφιοποίησης βοηθούν στη δημιουργία νέων μορφών καθώς και συνδυασμού περιεχομένου και παρουσίας. Για παράδειγμα, η δημιουργία νέων σχέσεων και διασυνδέσεων μεταξύ των διαφορετικών μορφών πολιτιστικής έκφρασης (τέχνες, πολιτιστική κληρονομιά, μέσα πληροφορικής) αλλά και μεταξύ αυτών των μορφών και της εκπαίδευσης και γενικά της διαχείρισης γνώσης (knowledge management). Βέβαια όλα αυτά σε μια ισόρροπη συνύπαρξη των διαχρονικών αξιών και πρακτικών της πολιτιστικής πραγματικότητας από τη μια πλευρά και των πρωτοποριακών πρωτοβουλιών εξερεύνησης της ψηφιακής επανάστασης από την άλλη.

β. Αναπτυξιακή και Οικονομική Προοπτική

Με την εξέλιξη και την ανάπτυξη των Ευρωπαϊκών ψηφιακών πολιτισμικών πόρων ο όγκος των συνδυασμένων αποθεμάτων αναμένεται να είναι τεράστιος και θα έχει σημαντικό κοινωνικό, πολιτιστικό, αναπτυξιακό και οικονομικό αντίκτυπο. Λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία που δίνει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο θέμα αυτό και τη θετική μέχρι στιγμής ελληνική εμπειρία, είναι αναγκαίο πλέον να εξετάσουμε την αναπτυξιακή και οικονομική

προοπτική του σύνθετου αυτού εγχειρήματος και να παρθούν τα αναγκαία μέτρα για την πλήρη αξιοποίηση της σχετικής εθνικής στρατηγικής.

Με βάση τα μέχρι στιγμής αποτελέσματα των σχετικών πρωτοβουλιών στην Ελλάδα και βέλτιστων πρακτικών και εμπειριών από το εξωτερικό, είναι εφικτή, από πλευράς Υπουργείου Πολιτισμού, η οργάνωση, αξιοποίηση και προβολή/διάδοση του Εθνικού Πολιτισμικού Ιστού της χώρας στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, συνεργαζόμενο με τα Υπουργεία Παιδείας, Τουρισμού και Ανάπτυξης. Η αναβαθμισμένη αυτή πολυ-κυβερνητική προοπτική του πολιτισμού με κύριους άξονες την εκπαίδευση με βάση τον ελληνικό πολιτισμό (σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο), τη διεθνή προώθηση της χώρας με ευέλικτο και πολυμεσικό τρόπο και τη δημιουργία νέων επιχειρηματικών κλάδων στις τεχνολογίες/υπηρεσίες, είναι μια ενδιαφέρουσα πρόκληση εθνικής στρατηγικής για αρκετές δεκαετίες.

Ο επιχειρηματικός κλάδος του ηλεκτρονικού πολιτισμικού περιεχομένου έχει κάνει πλέον τα πρώτα βήματα στη διαχείριση, διάδοση, χρήση και επαναχρησιμοποίηση του ελληνικού ψηφιακού πολιτισμικού αποθέματος και αναπτύσσεται γοργά. Για να μπορέσει όμως να αποφέρει μακροοικονομικά οφέλη και να βοηθήσει στη διεθνή προβολή της Ελλάδας θα πρέπει να γίνουν αναγκαίες θεσμικές παρεμβάσεις που να οριοθετήσουν θέματα όπως: η προστασία πνευματικών δικαιωμάτων ψηφιακού περιεχομένου, η προέ-

λευση και αυθεντικότητα του ψηφιακού περιεχομένου, ο συντονισμός επιχειρηματικών συμφερόντων με τις απαιτήσεις και ανάγκες διατήρησης της ψηφιακής κληρονομιάς, οι βέλτιστες πρακτικές και πρότυπα στη διαδικασία ψηφιοποίησης κλπ.

Η χρηματοδότηση της ψηφιοποίησης του πολιτισμικού περιεχομένου και της δημιουργίας υπηρεσιών είναι μια σοβαρή επένδυση (ποσοτικά και ποιοτικά) όπου σίγουρα το κράτος θα πρέπει να παίξει πρωταρχικό ρόλο. Κυρίως στο πρώτο στάδιο που αφορά στη δημιουργία ή ψηφιοποίηση του υλικού, στη διαδικασία μόνιμης αποθήκευσης και στην εξασφάλιση πρόσβασης των ψηφιακών πόρων, οι υπάρχοντες φορείς (μέσω του επαναπροσδιορισμού των ρόλων τους) θα πρέπει να έχουν τον κύριο λόγο υλοποίησης. Στο δεύτερο στάδιο, στην προσφορά των υπηρεσιών προς τους χρήστες μέσω της επαναχρησιμοποίησης υπαρχόντων ψηφιακών αποθεμάτων και τον εμπλουτισμό τους (πχ. προσθέτοντας δομή ή ανακαλύπτοντας μεταδεδομένα), ο ιδιωτικός τομέας μπορεί να έχει ουσιαστικό ρόλο. Αυτό μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από συνεργασίες outsourcing έργων συγχρηματοδότησης, ειδική προτεραιότητα στον αναπτυξιακό νόμο ή καθαρά εμπορική εκμετάλλευση.

Ένα σημαντικό θέμα στην οικονομική επάρκεια είναι ο περιορισμός του κόστους ψηφιοποίησης και της διαχείρισής του σε βάθος χρόνου. Μέτρα προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να περιλαμβάνουν την ανάπτυξη πολιτιστικών εφαρμογών πληροφορικής ελεύθερης χρήσης

από την κοινότητα λογισμικού ανοιχτού κώδικα (open source), την ουσιαστική εμπλοκή των σχετικών ακαδημαϊκών/ερευνητικών ιδρυμάτων, την αύξηση της παραγωγικότητας των φορέων που κατέχουν και διαχειρίζονται την πολιτισμική κληρονομιά με την αναγκαία τεχνογνωσία, την αναβάθμιση/εκπαίδευση των εργαζομένων στον κλάδο του πολιτισμού, την ύπαρξη κινήτρων κ.λπ.

Στο νέο αυτό ψηφιακό περιβάλλον είναι αναγκαίος ο επαναπροσδιορισμός των φορέων που διαχειρίζονται και κατέχουν την πολιτισμική κληρονομιά με έμφαση στην:

- Προσφορά προσωποποιημένων υπηρεσιών πρόσβασης στο πολιτισμικό περιεχόμενο με βάση το προφίλ του κάθε χρήστη και με την αρχή της απρόσκοπτης ηλεκτρονικής πρόσβασης στις πληροφορίες ασχέτως χρήστη, τόπου πρόσβασης και επικοινωνιακού μέσου.
- Αντιμετώπιση της ψηφιακής πολιτισμικής πληροφορίας ως ένα ενιαίο περιβάλλον και όχι με τη σημερινή διακριτή μορφή μεμονωμένων αποθεμάτων και αποσπασματικών προσβάσεων.
- Διαχείριση του πολιτισμικού υλικού όχι μόνο για συντήρηση και επίδειξη αλλά αξιοποίηση των ψηφιακών τεκμηρίων και για σύνθεση και για δημιουργία.
- Διάθεση του ηλεκτρονικού περιεχομένου σε κοινό (μεμονωμένοι ή ομάδες χρηστών) από απόσταση και εμπλοκή και συνεργασία με φορείς εκτός του πολιτιστικού χώρου (π.χ. Υπουργείο Τουρισμού).

- Εκπαίδευση του υπάρχοντος προσωπικού στις αναπτυσσόμενες υπηρεσίες και τεχνολογίες και η δημιουργία υβριδικών στελεχών με γνώσεις στο πεδίο του πολιτισμού και στη χρήση και αξιοποίηση των τεχνολογιών καθώς και στην προσφορά των νέων υπηρεσιών.

γ. Εθνική Στρατηγική Υψίστης Σημασίας

Λόγω της εθνικής σημασίας του όλου θέματος το Υπουργείο Πολιτισμού θα πρέπει να καθορίσει άμεσα και να υλοποιήσει σύντομα μια βραχυπρόθεσμη στρατηγική για την ενθάρρυνση, υποστήριξη και συντονισμό των διαφόρων δραστηριοτήτων ψηφιοποίησης που πραγματοποιούνται αυτή τη στιγμή, αλλά και μια μακροπρόθεσμη στρατηγική για τη μεγιστοποίηση της πολλαπλής αξιοποίησης και προβολής του ελληνικού πολιτιστικού πλούτου μέσω των τεχνολογιών αυτών. Μεταξύ των στόχων θα πρέπει να περιλαμβάνονται τα παρακάτω:

- Ενοποίηση και διάδοση των αποτελεσμάτων από τα τεχνολογικά έργα που χρηματοδοτούνται τώρα στον ευρύτερο ελληνικό πολιτιστικό χώρο και καταγραφή βέλτιστων πρακτικών στην ψηφιοποίηση, διατήρηση, διάδοση και αξιοποίηση του ψηφιακού περιεχομένου.
- Προετοιμασία των αναγκαίων υποδομών (ανθρώπινοι, τεχνολογικοί, οργανωσιακοί) ώστε οι φορείς πολιτισμού να έχουν τα αναγκαία εφόδια για ενεργή συμμετοχή στο νέο ψηφιακό περιβάλλον. Για το σκοπό αυτό θεωρείται αναγκαίος ένας Φορέας/Κέντρο

Τεχνολογίας και Ψηφιοποίησης στο Υπουργείο Πολιτισμού για τη δημιουργία των αναγκαίων υποδομών υποστήριξης αλλά και συντονισμού όλων των εμπλεκόμενων.

- Δημιουργία ενός υγιούς περιβάλλοντος ανάπτυξης του επιχειρηματικού κλάδου ηλεκτρονικού πολιτισμικού περιεχομένου με ξεκάθαρους κανόνες συνεργασίας με τους υπάρχοντες φορείς πολιτισμού αλλά και προοπτικές εμπορικής εκμετάλλευσης του περιεχομένου με έμφαση την παγκόσμια αγορά.
- Αναβάθμιση και αξιοποίηση του ψηφιακού πολιτισμικού περιεχομένου ως μια ολοκληρωμένη εθνική στρατηγική υψίστης σημασίας όχι μόνο στον πολιτισμό αλλά και σε τρεις άλλους σημαντικούς κυβερνητικούς τομείς όπως: παιδεία, διεθνής προβολή / τουρισμός και ανάπτυξη στα πλαίσια της αναδυόμενης κοινωνίας της πληροφορίας και γνώσης. Παράλληλα θα πρέπει να εξετασθεί πώς όλα τα παραπάνω εντάσσονται στο συνολικό αναπτυξιακό σχέδιο της ελληνικής περιφέρειας.

Βιβλιογραφία

1. «Ανάπτυξη Ελληνικού Ψηφιακού Περιεχομένου – Δράσεις για την επιτάχυνσή της», E-Business Forum Ομάδα Εργασίας Β4, 2002.
2. «Εφαρμογή νέων τεχνολογιών στον τομέα του Πολιτισμού», E-Business Forum Ομάδα Εργασίας Η4, 2005.
3. «Οι πρωτοβουλίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον τομέα του πολιτισμού», Ε. Βούδα,

Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2003.

4. «Πρότυπο Πλάνο Αξιοποίησης και Προώθησης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς από το Υπουργείο Πολιτισμού στα Πλαίσια του Γ' ΚΠΣ για την Κοινωνία της Πληροφορίας», Εργαστήριο Ηλεκτρονικού Επιχειρείν, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2000.

Ο κοινωνικός ρόλος των επιχειρήσεων και η Πολιτιστική Χορηγία

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ*

Σας ευχαριστώ θερμά για την πρόσκληση που μου απευθύνατε να συμμετάσχω στο στρογγυλό τραπέζι για τα Οικονομικά του Πολιτισμού, που ευελπιστώ να αποτελέσει το πεδίο μιας γόνιμης ανταλλαγής απόψεων των οποίων η διατύπωση είναι αναγκαία, προκειμένου να λειτουργήσουν πιο αποτελεσματικά οι οργανισμοί που εποπτεύει το Υπουργείο Πολιτισμού αφενός και αφετέρου η σύμπραξη κράτους και ιδιωτικής πρωτοβουλίας να οδηγήσει στη βαθμιαία αύξηση των κονδυλίων που διατίθενται για τον πολιτισμό στη χώρα μας.

Προς αυτό το στόχο στρέφεται, μεταξύ άλλων, και η παρουσίαση από τον υπουργό

* Πρόεδρος ΔΣ. Εθνικής Λυρικής Σκηνής.

Πολιτισμού του νέου νόμου, μέσω του οποίου καθορίζεται με σαφήνεια η διαδικασία της χορηγίας και θεσπίζεται ο θεσμός των χορηγικών βραβείων ενώ προβλέπεται η δημιουργία του Γραφείου και του Συμβουλίου Χορηγιών. Όμως το σημαντικότερο για τους εκπροσώπους της επιχειρηματικής κοινότητας είναι ότι με το νόμο αυτό αποκτούν ένα κεφαλαιώδους σημασίας φορολογικό κίνητρο, προκειμένου να επεκτείνουν τις δράσεις τους στα πλαίσια της εταιρικής κοινωνικής τους ευθύνης και στον τομέα της πολιτιστικής χορηγίας. Ο νέος νόμος προβλέπει ότι οι οικειοθελείς προσφορές τους εις είδος ή χρήμα που δεν ξεπερνούν το 30% του φορολογητέου εισοδήματος για φυσικά πρόσωπα και 30% των καθαρών κερδών προ φόρων μιας επιχείρησης θα απαλλάσσονται πλήρως της φορολογίας.

Αυτή είναι, εξάλλου, και η τακτική που ακολουθείται στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Β. Αμερικής, γεγονός που επιτρέπει σε μεγάλους κρατικούς ή μη πολιτιστικούς οργανισμούς παραγωγής πολιτισμικών αγαθών, να ενισχύουν εν μέρει ή συνολικά, χάρη στη χορηγική προσφορά τις δραστηριότητές τους.

Μια μελέτη που έχει διεξαχθεί στην πολιτεία της Νέας Υόρκης το 1997 απέδειξε άλλωστε ότι επί συνολικής κρατικής επιχορήγησης \$197εκατ. στις τέχνες τα φορολογικά έσοδα από τη δραστηριότητα αυτή ήταν \$760εκατ. (380% επιστροφή στην επένδυση) ενώ οι επιπτώσεις στην οικονομία της πολιτείας αυτής και μόνον ήταν \$134δισ! Δεν έχουμε αντίστοι-

χες μετρήσεις για την Ελλάδα αλλά πιστεύω ότι θα άξιζε τον κόπο να αναθέσει το υπουργείο μια τέτοια μελέτη, που νομίζω θα χρυσίμει στο να δικαιολογήσει μεγαλύτερο μέρος από την πίτα του κρατικού προϋπολογισμού.

Η συστράτευση των χορηγικών δυνάμεων –υπό άλλη βεβαίως μορφή– είχε καταγραφεί και στην αρχαία αθηναϊκή πολιτεία, όπου η χορηγία αποτελούσε ύψιστη λειτουργία και μάλιστα «υπούργημα», δηλαδή πολιτικό αξίωμα. Σύμφωνα με τους νόμους της αθηναϊκής δημοκρατίας, η καθεμία από τις φυλές της όριζε χορηγό, ο οποίος θα κατέβαλλε τις δαπάνες για την κατάρτιση του χορού, προκειμένου να παρουσιαστεί κάποιο έργο (σάτιρα, κωμωδία ή τραγωδία), στο πλαίσιο δραματικών αγώνων ή επίσημων εορτών, όπως τα Παναθήναια. Ωστόσο, επειδή τα βάρη ήταν δυσβάσταχτα για έναν και μόνο χορηγό, αποφασίστηκε, το 406 π.Χ., η κάθε φυλή να εκλέγει δύο συγχορηγούς. Πρόκειται για μία τακτική που βρήκε μιμητές και σε μεταγενέστερους χρόνους. Τη ρωμαϊκή περίοδο, οικονομικά εύρωστοι πατρίκιοι υποστήριξαν σθεναρά λαμπρούς λόγιους και καλλιτέχνες, όπως ο Οράτιος, ο Βιργίλιος κ.ά. Η παράδοση αυτή συνεχίστηκε ανά τους αιώνες, με την ένθερμη υποστήριξη των γραμμάτων και των τεχνών, στις προηγμένες κοινωνίες και οικονομίες.

Ασφαλώς χρειάζεται επιβράβευση και αναγνώριση του χορηγού από την πολιτεία. Άλλωστε και στην αρχαιότητα, η αναγνώριση γινόταν με ένα χάλκινο τρίποδα που συχνά έφερε το όνομα του χορηγού. Είναι προφανές ότι,

εκτός από το κίνητρο της φοροαπαλλαγής, ουσιώδη ρόλο παίζει η αναγνώριση του χορηγού από την κοινωνία και το κράτος.

Αυτό συχνά εκφράζεται με τη σύνδεση του ονόματός του με αξιόλογους πολιτιστικούς φορείς, με μνημεία και γεγονότα, με την καταξίωσή του στη συνείδηση της κοινωνίας, στην οποία αυτός ανήκει, ως υπεύθυνου πολίτη. Ιδιαίτερα στο χώρο των επιχειρήσεων, η χορηγία συχνά συνδέεται και με την εξασφάλιση κάποιων, περισσότερο πρακτικής φύσεως, προνομίων, όπως:

- Η κατά προτεραιότητα εξυπηρέτηση των χορηγών σε θέματα συνδρομών, κρατήσεων και αγοράς εισιτηρίων, καθώς και πρόσβασης σε καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ή αθλητικά γεγονότα που χρηματοδοτούνται από αυτούς, καθώς και σε χώρους δοκιμών ή αθλητικής προετοιμασίας, εντός και εκτός συνόρων.
- Η προβολή και προώθησή τους μέσω του επικοινωνιακού και διαφημιστικού προγράμματος (έντυπου και οπτικοακουστικού) του χορηγούμενου.
- Η παροχή φιλοξενίας στις εκδηλώσεις και στους χώρους που ο αποδέκτης της χορηγίας διαθέτει.

Εξετάζοντας την άλλη πλευρά του νομίσματος, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο οι χορηγοί συμβάλλουν με αποτελεσματικό τρόπο στην πρόοδο της πολιτιστικής δημιουργίας, θα μπορούσε κανείς να κωδικοποιήσει, εντελώς ενδεικτικά, τη συμβολή αυτή στα εξής σημεία:

- Η ενίσχυση, εν μέρει ή στο σύνολο, του

κόστους διατήρησης μιας ορχήστρας, π.χ. Καμεράτα και EFG.

- Χρηματοδότηση των παραγωγών.
- Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Διοργάνωση εκθέσεων.
- Κάλυψη δαπανών ηχογραφήσεων, περιοδειών και οπτικοακουστικών παραγωγών.
- Οικονομική ενίσχυση εκπαιδευτικών προγραμμάτων ή προγραμμάτων υποτροφιών και βραβείων.
- Παροχή υποστήριξης στην κατάρτιση και εφαρμογή προγραμμάτων για μειονεκτούντα άτομα ή παιδιά με κινητική ή/και νοητική υστέρηση.

Αξίζει, νομίζω, να θυμηθεί κανείς ότι τέτοιου είδους συμπίρρευση ιδιωτικών επιχειρήσεων και οργανισμών κοινής ωφελείας είχαμε και στην περίπτωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 – ένα εθνικό στοίχημα που στέφθηκε από επιτυχία, σύμφωνα όχι μόνο με τις εκτιμήσεις του διεθνούς Τύπου, αλλά και με τα εγκωμιαστικά σχόλια της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής.

Επιτρέψτε μου να αναφερθώ τώρα πιο συγκεκριμένα στην Όπερα μια και αυτός είναι ο χώρος στον οποίο έχω αφιερωθεί εδώ και ολίγους μήνες. Μελετώντας τα οικονομικά των μεγαλύτερων Λυρικών Θεάτρων είναι προφανές ότι η Ελληνική πολιτεία αφενός δεν έχει διαθέσει τους αναγκαίους πόρους και αφετέρου η ΕΛΣ δεν έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον ιδιωτών και επιχειρήσεων στο βαθμό που το έχουν πετύχει σχεδόν όλοι οι άλλοι ευρωπαϊκοί αντίστοιχοι οργανισμοί.

Πιο συγκεκριμένα, οι μεγάλες όπερες του κόσμου Μετροπόλιταν, Βιέννης, Μιλάνου, Βασιλική Όπερα του Λονδίνου κλπ. έχουν ετήσιους προϋπολογισμούς που ξεπερνούν τα 100 εκατ.€ Σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα είναι οι όπερες του Ντίσελντορφ, της Καρλσρούης, της Γενεύης, του Όσλο, της Λυών, του Άμστερνταμ, που κυμαίνονται μεταξύ 38 εκατ.€ και 29 εκατ.€

Ο προϋπολογισμός που υπεβλήθη από τη Λυρική μας για το 2006-07 είναι μόλις 25,6 εκατ.€ ενώ ο προϋπολογισμός που πρόσφατα ψηφίστηκε αναφέρει δυστυχώς επιδότηση που υπολείπεται σημαντικά από τα ελάχιστα αναγκαία για τη λειτουργία της ΕΛΣ.

Οι περισσότερες όπερες της Ευρώπης επιδοτούνται από το κράτος κατά 70% ενώ 80% του προϋπολογισμού τους είναι έξοδα σταθερά και επαναλαμβανόμενα. Και στην ΕΛΣ 19 εκατ.€ είναι τα σταθερά έξοδα χωρίς το μεταβλητό κόστος των παραγωγών και τις επενδύσεις.

Βεβαίως πρέπει να επιδιώξουμε με πιο αποτελεσματικό τρόπο να βρούμε χορηγούς, προσπάθεια που θα ενταθεί με την ισχύ του νέου νόμου. Παρ' όλα ταύτα πρέπει να αναφέρω ότι η όπερα του Μονάχου, που θεωρείται ότι πέτυχε από τα υψηλότερα επίπεδα επιδότησης μεταξύ των ευρωπαϊκών αντίστοιχων οργανισμών, σήκωσε μόνο 1,9 εκατ.€ και η Βιέννη 2,5 εκατ.€ χωρίς να υπολογίσει κανείς τον ετήσιο Χορό της όπερας, που συγκεντρώνει πολλούς χορηγούς απ' όλο τον κόσμο και το μεγαλύτερο μέρος των κονδυλίων (άλλα 2,8 εκατ.€). Μια άλλη πηγή είναι οι διαφημίσεις κυρίως μέσα από τα προγράμματα. Σε εισπράξεις διαφημι-

στικών κονδυλίων πρώτη είναι η Ζυρίχη με 1,6 εκατ. € ενώ όλες οι άλλες όπερες συγκεντρώνουν κονδύλια κάτω από 460 χιλ. €. Χρειάζεται λοιπόν η συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέα για τη χρηματοδότηση της όπερας όπως και πολλών άλλων πολιτιστικών εκδηλώσεων και οργανισμών.

Στη Γαλλία, για παράδειγμα, την καλλιτεχνική περίοδο 2004-2005, 30 ιδιώτες, 152 επιχειρήσεις, καθώς και 13 ιδρύματα και σύλλογοι ένωσαν τις δυνάμεις τους για να προσδώσουν ακόμη μεγαλύτερη ακτινοβολία στην Εθνική Όπερα του Παρισιού. Παρατηρώντας προσεκτικά τον κατάλογο των χορηγών της, διαπιστώνει κανείς ότι περιλαμβάνει τόσο κρατικούς, όσο και ιδιωτικούς φορείς. Δίπλα σε γνωστές πολυεθνικές από το χώρο των τροφίμων, πετροχημικών ή κινητής τηλεφωνίας, δίπλα σε κορυφαία χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, φαρμακευτικές εταιρείες ή αυτοκινητοβιομηχανίες, βλέπει κανείς να εμφανίζονται κρατικοί οργανισμοί τηλεπικοινωνιών, ηλεκτρικής ενέργειας και φωταερίου. Και στις δύο περιπτώσεις, όμως, ο στόχος είναι κοινός και το όραμα ένα: η περαιτέρω ενδυνάμωση της γαλλικής πολιτιστικής ζωής και κληρονομιάς.

Πολιτιστικοί φορείς που χρηματοδοτούνται από τον κρατικό προϋπολογισμό και έχουν την υποχρέωση να παρέχουν στον πολίτη θεάματα και ακροάματα υψηλής ποιότητας, αλλά και να εκπαιδεύουν το κοινό, συνεπικουρούνται από τους χορηγούς στην επιτέλεση του επιμορφωτικού τους έργου απέναντι στους θεατές. Δεν είναι λίγες οι φορές που, χάρη στην πολύτιμη αρωγή

των χορηγών, εξασφαλίζονται οι αναγκαίες οικονομικές προϋποθέσεις, έτσι ώστε οι λάτρεις των τεχνών να μπορούν να εξοικειωθούν με σπάνια λυρικά έργα, συνθέσεις ή χορογραφίες του διεθνούς και ελληνικού ρεπερτορίου. Μέσω της χορηγικής μέριμνας, το κοινό έχει την ευκαιρία να απολαύσει επίσης τις υψηλού επιπέδου ερμηνείες καλλιτεχνών παγκοσμίου εμβλείας, η μετάκληση των οποίων θα ήταν, υπό άλλες συνθήκες, μάλλον απαγορευτική. Έτσι οι θεατές, εκτός του ότι ψυχαγωγούνται, έρχονται σε επαφή με τις νέες τάσεις του παγκόσμιου πολιτισμού, με νέους ορίζοντες επικοινωνίας και με τη δημιουργική παραγωγή ιδεών. Το γεγονός αυτό βοηθά κάθε κοινό να διαμορφώσει τη δική του ισχυρή πολιτιστική ταυτότητα, πέρα από τα όρια των εθνοκεντρικών παρωπίδων ή του στείρου τοπικισμού.

Αυτό ήταν άλλωστε και το πνεύμα, το οποίο διέπνεε και το όραμα κάποιων μεγάλων Ελλήνων ευεργετών του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, που κληροδότησαν στο μέσο πολίτη εκπαιδευτικά, νοσηλευτικά, σωφρονιστικά ή φιλανθρωπικά ιδρύματα, δημόσια έργα και πολιτιστικά κέντρα με διεθνή καλλιτεχνική και μορφωτική δραστηριότητα. Οι Γεώργιος και Σίμων Σίνας, οι Ευάγγελος και Κωνσταντίνος Ζάππας, ο Ανδρέας Συγγρός, ο Γεώργιος Αβέρωφ, σε εξαιρετικά χαλεπούς καιρούς για τη χώρα μας, επεδίωξαν να προσδώσουν νέα αίγλη και κύρος στον τόπο μας, πέρα από το στενό γεωγραφικό πλαίσιο της Βαλκανικής.

Κυρίες και κύριοι,

Πολλές επιχειρήσεις και επιχειρηματίες αισθάνονται όλο και περισσότερο την ανάγκη να μοιρασθούν την επιτυχία τους με την κοινωνία. Εξίσου φιλόδοξος και εξωστρεφής ήταν και ο προσανατολισμός –πάντα σε σχέση με την κοινωνική προσφορά– παγκοσμίως καταξιωμένων Ελλήνων επιχειρηματιών, όπως οι Ωνάσης, Μποδοσάκης-Αθανασιάδης, Λάτσης και άλλοι.

Δίνουμε και παίρνουμε ενέργεια από το φυσικό και το κοινωνικό μας περιβάλλον. Έτσι ανακαλύπτουμε και τη χαρά της προσφοράς και της μοιρασιάς με τους άλλους. Πιστεύω ότι οι πιο δυστυχείς άνθρωποι είναι αυτοί που αισθάνονται αποκλεισμένοι από την κοινωνία. Που αισθάνονται ότι οι άλλοι τους έχουν αδικήσει ή δεν τους έδωσαν ποτέ την ευκαιρία. Αυτοί δυστυχώς είναι που σκέπτονται μόνο πώς θα πάρουν και ποτέ πώς θα δώσουν.

Ίσως να παρατηρήσατε ότι αναφέρομαι στο «δίνω και παίρνω», δηλαδή το δούναι και λαβείν που έλεγαν οι παππούδες μας και όχι στο νεοελληνικό πάρε-δώσε. Άλλωστε είναι προφανές ότι δεν μπορούμε να φαντασθούμε μία μονόπλευρη σχέση. Όλοι δίνουμε και παίρνουμε ή παίρνουμε και δίνουμε.

Δίνοντας και προσφέροντας ποτέ δεν χάνουμε – πάντα κερδίζουμε. Βρίσκοντας τον τρόπο να προσφέρουμε δίνουμε αξία και ένα πρόσθετο νόημα στο έργο της κάθε εταιρείας, κάθε επιχειρηματικής επιτυχίας αλλά και πρόσθετη αξία στη δημιουργικότητα των στελεχών κάθε επιχείρησης.

Απ' αυτόν εξάλλου τον πυρήνα των χορη-

γών, και συγκεκριμένα από το «Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος», προέρχεται το πλέον ελπιδοφόρο μήνυμα για την αναβάθμιση της πολιτιστικής μας ζωής στην αρχή του 21ου αιώνα, ιδιαίτερα, δε, της παραγωγής και προβολής του λυρικού θεάματος, της μουσικής και του μπαλέτου στην Ελλάδα. Ο προαναφερθείς κοινωφελής οργανισμός δημοσιοποίησε, στις 29 Οκτωβρίου 2006, την πρόθεσή του να χρηματοδοτήσει εξ ολοκλήρου τις μελέτες, την κατασκευή και τον πλήρη εξοπλισμό τριών μεγάλων εθνικών έργων στο Φαληρικό Δέλτα, ένα εκ των οποίων θα στεγάσει την «Εθνική Λυρική Σκηνή», σε ένα δημόσιο κτήριο όπερας που βεβαίως θα φέρει το όνομα του δωρητή, δηλαδή του Ιδρύματος «Σταύρος Νιάρχος».

Η υλοποίηση ενός τόσο σημαντικού σχεδίου θα οδηγήσει τον τόπο μας πιο κοντά στο ευρωπαϊκό πολιτιστικό γίγνεσθαι. Η Εθνική Λυρική Σκηνή σκοπεύει, χάρι στη γενναιοδωρη χορηγία του «Ιδρύματος Σταύρος Νιάρχος», να γίνει εφάμιλλη των κορυφαίων διεθνών καλλιτεχνικών σκηνών, μεταστεγαζόμενη σε εγκαταστάσεις που θα διαθέτουν εξαιρετική ακουστική και τον πλέον σύγχρονο τεχνολογικό εξοπλισμό, χωρίς ωστόσο να ξεχνά την υποχρέωσή της να επιδεικνύει πάντα την απαραίτητη ευαισθησία σε θέματα πρόσβασης και χρήσης των χώρων της από άτομα με ειδικές ανάγκες.

Για άλλη μια φορά, πολιτεία και ιδιωτική πρωτοβουλία καλούνται να αποδείξουν ότι η οικονομία και ο πολιτισμός έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν και να ανταποκριθούν

στην πρόκληση για μια νέα καλλιτεχνική πραγματικότητα στην Ελλάδα. Είναι άραγε σε θέση να οικοδομήσουν από κοινού τα θεμέλια ακόμα και για την ίδρυση ενός Ανώτατου Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Τεχνών, μιας Ακαδημίας αφιερωμένης σε όλες τις τέχνες που περιλαμβάνονται στο Λυρικό Θέατρο, που θα παράξει και θα αξιοποιήσει τη νέα γενιά του καλλιτεχνικού δυναμικού; Προσωπικά συντάσσομαι με αυτούς που αποβλέπουν σε μια Ακαδημία Τεχνών που θα διατηρεί και θα εξελίσει τη βαριά πολιτιστική μας κληρονομιά.

αργά, διότι *στη συνθήκη της Ρώμης αγνοείτο οποιαδήποτε αναφορά στον Πολιτισμό.*

Στα ΜΟΠ και στο Α΄ ΚΠΣ ο τομέας ήταν εξαιρετικά υποβαθμισμένος με *παρεμβάσεις τοπικής σημασίας* και αποσπασματικού χαρακτήρα, χωρίς συνολικό σχέδιο Πολιτιστικής Πολιτικής. Το σχετικό υποπρόγραμμα του Β΄ ΚΠΣ ενταγμένο στο Ε.Π. «Τουρισμός – Πολιτισμός» ήταν η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια διαμόρφωσης μίας συγχρηματοδοτούμενης διαρθρωτικής παρέμβασης σε εθνικό επίπεδο και περιέλαβε 64 έργα ύψους 207 εκ. €. Παράλληλα υλοποιήθηκαν μέσα από τα ΠΕΠ και τις ΚΠ, 214 έργα, ύψους 195 εκ. €. Συνολικά δε, μιλάμε για περίπου 280 έργα συνολικού προϋπολογισμού 402 εκ. €. Σε εθνικό επίπεδο, οι παρεμβάσεις κάλυψαν μικρό μέρος των αναγκών του τομέα. Συμπερασματικά, το σύνολο των παρεμβάσεων εκτιμάται ότι επηρέασε θετικά ένα μικρό μόνο μέρος του πολιτιστικού δυναμικού της χώρας.

Στο Γ΄ ΚΠΣ, ο Πολιτισμός αναδείχθηκε για πρώτη φορά ως *αυτοτελής τομέας διαρθρωτικής παρέμβασης* με δύο κύριους άξονες: την Προστασία και Ανάδειξη της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και την Ανάπτυξη του Σύγχρονου Ελληνικού Πολιτισμού που υλοποιούνται μέσα από ένα πακέτο χρηματοδότησης ύψους περίπου 1,4 δισ. €: ΕΠ «Πολιτισμός» (648 εκ. €), ΠΕΠ και ΚΠ INTERREG (609 εκ. €), ΕΠ «ΚτΠ» (110 εκ. €), ΕΠ «Απασχόληση και Επ. Κατάρτιση» (53 εκ. €) και άλλα ΕΠ (π.χ. ΕΠΑΝ με 10 εκ. €). Ο κύριος όγκος αφορά σε επενδύσεις υποδομών σε μνημεία και μουσεία, καθώς και στον τομέα του σύγχρονου πολιτισμού.

Ειδικότερα:

Μουσεία. Προώθηση μιας σύγχρονης μουσειολογικής αντίληψης, ανάδειξη της εκπαιδευτικής τους διάστασης και των περιοδικών εκθέσεών τους, ένταξή τους στην καθημερινή πολιτιστική ζωή του τόπου, αλλαγή της επικοινωνιακής τους πολιτικής κ.ο.κ. Στον τομέα αυτό έχει σημειωθεί πολύ σημαντική πρόοδος, καθώς ένα πανελλαδικό δίκτυο μουσείων καλύπτει πλέον το σύνολο της Επικράτειας. *Οι σημαντικότερες πόλεις της χώρας, και παράλληλα οι σημαντικότεροι αρχαιολογικοί χώροι της, αποκτούν αξιόλογες και εκσυγχρονισμένες μουσειακές υποδομές, τόσο από την άποψη της κτηριακής υποδομής, όσο και από την άποψη των νέων εκθέσεων οι οποίες συμβάλλουν αποφασιστικά στην αύξηση της επισκεψιμότητας. Αναφέρονται ενδεικτικά, πέραν του νέου Μουσείου Ακρόπολης, τα εξής μουσεία: Εθνικό Αρχαιολογικό, Αρχαιολογικά Θεσσαλονίκης - Πάτρας - Ηρακλείου - Ολυμπίας - Δελφών - Ρόδου - Ιωαννίνων - Θηβών - Ναυπλίου, κλπ. Επίσης, αναφέρονται τα Βυζαντινά Μουσεία Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Υπό την προϋπόθεση, ότι μία σειρά έργων που σήμερα βρίσκονται σε εξέλιξη θα ολοκληρωθεί, κάτι που αντικειμενικά είναι εφικτό, φαίνεται ότι ο τομέας των μουσείων θα αποκτήσει μία ικανοποιητική υποδομή με την ολοκλήρωση του Γ΄ ΚΠΣ. Στα περισσότερα μουσεία άλλωστε έχουν δημιουργηθεί νέες εκθέσεις, οι οποίες θα αναεώσουν το ενδιαφέρον του κοινού και θα προκαλέσουν αύξηση της επισκεψιμότητας. Αυτή η υποδομή πρέπει να αξιοποιηθεί κατάλληλα*

στο αμέσως προσεχές διάστημα. Χωρίς, δηλαδή, να αποκλειστεί πλήρως η συνέχιση των εργασιών που σχετίζονται με τις μουσειακές υποδομές, το κύριο βάρος θα πρέπει να δοθεί στην προώθηση ενεργειών τόνωσης της ζήτησης (κάρτες μειωμένων εισιτηρίων, εκπαιδευτικά προγράμματα, δίκτυα κλπ.).

Αρχαιολογικοί Χώροι και Μνημεία. Συνέχιση του επίπνου και χρονοβόρου προγράμματος στερέωσης και συντήρησης, ανάδειξη των χώρων, προσέλκυση επισκεπτών με την ένταξη χώρων και μνημείων σε πολιτιστικές διαδρομές, ειδική σήμανση, ένταξη μνημείων στη σύγχρονη πολιτιστική ζωή (ολοκληρωμένες χρήσεις των μνημείων κλπ.). *Επεμβάσεις στην Ακρόπολη των Αθηνών και στους περίξ αρχαιολογικούς χώρους, καθώς και στους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της χώρας: Μυκίνες, Τίρυνθα, Ολυμπία, αρχαία Μεσσήνη, Δήλος, Κνωσός, Φαιστός, Λίνδος, Πέλλα, Βεργίνα, Φίλιπποι, Δωδώνη, Νικόπολη, Μεσαιωνική Ρόδος, Μυστράς, κλπ.* Η συνέχιση του επίπνου, επιστημονικά απαιτητικού και τεχνικά πολύπλοκου έργου της προστασίας και ανάδειξης του μνημειακού πλούτου της Ελλάδας μπορεί και πρέπει να συνεχιστεί.

Ακόμη, θα πρέπει να αναπτυχθεί ένα πρόγραμμα τόνωσης της ζήτησης παράλληλα και σε συνδυασμό με το αντίστοιχο στο χώρο των μουσείων. Τόσο στα αστικά κέντρα, όσο και στην ύπαιθρο θα πρέπει να υπάρξει συνδυασμένη προσπάθεια προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος και των μνημεί-

ων, αλλά και παράλληλη αξιοποίησή τους με την ενίσχυση ήπιων μορφών οικονομικής δραστηριότητας.

Σύγχρονος Πολιτισμός. Η δημιουργία βασικής υποδομής και μεγάλων θεσμών-σημείων αναφοράς ευρύτερων περιοχών ή μιας τέχνης, έχει επικουρικό ρόλο σε ό,τι αφορά τη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία. Με την ολοκλήρωση των έργων η χώρα θα αποκτήσει αξιόλογες υποδομές, οι οποίες όμως δεν θα καλύψουν πλήρως το κενό που υπάρχει. Οι υποδομές που έχουν δημιουργηθεί αναμένεται ότι θα αξιοποιηθούν κατάλληλα με επενδύσεις τόνωσης της ζήτησης.

Στο Γ΄ ΚΠΣ γίνεται η πρώτη συστηματική προσπάθεια να αξιοποιηθεί ο πολιτισμός στην ΚτΠ με κινητοποίηση και του ιδιωτικού τομέα, κατεύθυνση που θα πρέπει να τύχει ιδιαίτερης ενίσχυσης στο μέλλον. Περιλαμβάνονται ερευνητικές δράσεις, εφαρμογές υψηλής τεχνολογίας (χρήση laser για καθαρισμό επιφανειών μνημείων, μη καταστροφικές μέθοδοι ελέγχων, χρήση νέων υλικών κλπ.).

Στην επόμενη προγραμματική περίοδο θα πρέπει να οργανωθεί συστηματικά και να ενθαρρυνθεί η έρευνα και ανάπτυξη τεχνολογικών εφαρμογών στον τομέα του πολιτισμού.

Ο πολιτισμός αποτελεί ισχυρό παράγοντα ισόρροπης ανάπτυξης των περιφερειών και συμβάλλει ιδιαίτερα στην περιφερειακή ανάπτυξη μέσα από την προώθηση υποδομών και δραστηριοτήτων της πολιτιστικής κληρονομιάς και του σύγχρονου πολιτισμού. Ο μνημειακός

πλούτος και η πολιτιστική κληρονομιά είναι *διάσπαρτες σε όλη την επικράτεια* και η ανάδειξή τους αποτελεί ισχυρό πλεονέκτημα, ώστε να καταστούν διάφορες περιοχές, ακόμα και αγροτικές ή μικρές πόλεις και οικισμοί, ελκυστικοί τουριστικοί προορισμοί. Η κατάλληλη αξιοποίησή τους μπορεί να αποτελέσει πόλο ευρύτερης κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, κυρίως σε γεωγραφικά μειονεκτούσες περιοχές (νησιωτικός χώρος, ορεινοί όγκοι), οι οποίες όμως διαθέτουν αξιόλογο πλούτο. Για παράδειγμα, είναι γνωστό ότι ο μνημειακός πλούτος του Αιγαίου καλύπτει το σύνολο του νησιωτικού χώρου, ακόμη και τα μικρότερα νησιά της λεγόμενης άγονης γραμμής. Έτσι, στο πλαίσιο του Γ΄ ΚΠΣ σχεδιάστηκαν και υλοποιούνται έργα σε μικρά και λιγότερο αναπτυγμένα νησιά του Αιγαίου (π.χ. Σαμοθράκη, Ψαρά, Τήλος, Νίσυρος, Καστελόριζο, κλπ.). Ανάλογα, στις ορεινές περιοχές σχεδιάστηκαν και υλοποιούνται έργα ανάδειξης αρχαίων πόλεων (π.χ. Θεσπρωτία), βυζαντινών μνημείων (π.χ. Ευρυτανία), καθώς και έργα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής (αρχοντικά, γεφύρια, καλντερίμια, κλπ.).

Ο πολιτισμός αποτελεί επίσης παράγοντα αναβάθμισης και προστασίας του περιβάλλοντος και πρόληψης κινδύνων. Η προστασία και ανάδειξη των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων βρίσκεται σε άμεση σχέση και αλληλεπίδραση με την προστασία του φυσικού και αστικού περιβάλλοντος. Σε ό,τι αφορά το σύγχρονο αστικό τοπίο, υπογραμμίζονται τα θετικά αποτελέσματα που έχει η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων στην

Αθήνα. Με το σύνολο των έργων της ενοποίησης αναδείχθηκαν αρχαιολογικοί χώροι και μνημεία, ενώ παράλληλα αποκαταστάθηκαν κτήρια στον αστικό ιστό γύρω από αυτούς. Επίσης, δημιουργήθηκαν ελεύθεροι και κοινόχρηστοι χώροι στην περίμετρο των αρχαιολογικών χώρων, δημιουργώντας ένα περιβάλλον περιπάτου και ήπιων δραστηριοτήτων αναψυχής. Οι ίδιοι οι αρχαιολογικοί χώροι λειτουργούν ταυτόχρονα ως δημόσιοι κήποι ανακουφίζοντας το πυκνοδομημένο και ασφυκτικό αστικό περιβάλλον. Είναι σημαντικό, ανάλογα προγράμματα να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν και σε άλλα αστικά κέντρα, στα οποία αναδεικνύονται ή και αποκαλύπτονται μνημειακά σύνολα και αρχαιολογικοί χώροι (π.χ. Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Λάρισα, κ.λπ.). Ένα άλλο σημαντικό παράδειγμα με πολύ θετικό αντίκτυπο είναι το πρόγραμμα αναστηλώσεων και αναδείξεων στη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου. Στην επόμενη προγραμματική περίοδο θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτόν τον τομέα (οικιστικά σύνολα, κάστρα, πύργοι, κ.λπ.). Ανάλογα προγράμματα μπορούν να υλοποιηθούν και σε άλλες πόλεις (π.χ. Θεσσαλονίκη, Κέρκυρα, Ηράκλειο, Πύλος, κ.λπ.).

Τα έργα του σύγχρονου πολιτισμού συμβάλλουν, από πολεοδομικής απόψεως, είτε στην ανάπτυξη περιοχών τις οποίες η πολιτεία επιλέγει για την επέκταση των πόλεων (π.χ. Λυρικό Θέατρο Κέρκυρας), είτε στην ανάπτυξη υποβαθμισμένων περιοχών στον υπάρχοντα αστικό ιστό (π.χ. Συνεδριακό και Πολιτιστικό Κέντρο Ηρακλείου).

Σε ό,τι αφορά το αγροτικό περιβάλλον, είναι γνωστό ότι εκτεταμένες εκτάσεις έχουν παραμείνει περιβαλλοντικά αλώβητες λόγω ακριβώς της προστασίας των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων μέσα από τις κηρύξεις της αρχαιολογικής υπηρεσίας. Το πρόγραμμα των κηρύξεων και οριοθετήσεων των ζωνών αρχαιολογικής προστασίας θα πρέπει να στηριχθεί και να ενισχυθεί (π.χ. αρχείο μνημείων, αρχαιολογικό κτηματολόγιο, κλπ.). Παράλληλα, είναι δυνατόν να αναληφθούν πρωτοβουλίες, ώστε οι κηρυγμένες ζώνες προστασίας να αναβαθμιστούν περιβαλλοντικά (φυτεύσεις, υδροδότηση, πυρόσβεση, κλπ.) και να αποτελέσουν ζώνες αναψυχής. Επιπλέον, δύναται να υποστηριχθούν οικονομικά παραδοσιακές χρήσεις (π.χ. ήπιες γεωργικές εκμεταλλεύσεις, μελισσοκομία, κλπ.). Στόχος όλων αυτών παραμένει η συνδυασμένη προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος και των αρχαιολογικών χώρων.

Ο τομέας του Πολιτισμού παράγει άμεσα απασχόληση κατά την εκτέλεση των έργων τόσο στις αυτεπιστασίες όσο και στα κτηριακά έργα. Η απασχόληση αυτή, που καλύπτει όχι μόνο εργατοτεχνίτες αλλά και επιστημονικές ειδικότητες (αρχαιολόγοι, μηχανικοί, συντηρητές, κλπ.), δίνει επαγγελματική διέξοδο κυρίως σε νέους οι οποίοι αποκτούν σημαντική επαγγελματική εμπειρία και επιστημονικές γνώσεις, εφόδια σημαντικά για τη μελλοντική τους σταδιοδρομία. Επίσης, παράγει απασχόληση κατά τη φάση λειτουργίας των υποδομών που δημιουργούνται. Στο σημείο αυτό πρέπει να

σημειωθεί ότι οι νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται αφορούν όχι μόνο τον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά σε μεγάλο βαθμό και το σύγχρονο πολιτισμό, όπου τα καλλιτεχνικά επαγγέλματα παρέχουν ευκαιρίες απασχόλησης, ιδιαίτερα σε νέους. Παράλληλα, δεν πρέπει να υποτιμηθεί η *παραγωγή θέσεων απασχόλησης έμμεσα, κυρίως στα τουριστικά επαγγέλματα*. Σε αρκετές περιπτώσεις, έμμεσα ή άμεσα, το σύνολο της οικονομικής ζωής ολόκληρων περιοχών της Ελλάδας ή τουλάχιστον μεγάλο τμήμα της «απορροφάται» από τα μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους, που οι περιοχές αυτές κληρονόμησαν. Με την έννοια αυτή, η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί τον κύριο συντελεστή απασχόλησης για αρκετές περιοχές της χώρας.

Ακόμη, σε ό,τι αφορά την *τόνωση της πρόσβασης στην αγορά εργασίας μεταναστών*, θα πρέπει να ενισχυθούν προγράμματα εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας (για ενήλικες) σε συνδυασμό με την προβολή του ελληνικού πολιτισμού. Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί ότι ο πολιτισμός και τα συναφή με αυτόν επαγγέλματα μπορούν να αποτελέσουν το μέσο για την *κοινωνική ένταξη περιθωριοποιημένων ατόμων* (π.χ. νέοι σε διαδικασία απεξάρτησης από τα ναρκωτικά, κλπ.).

Επιπλέον, θα πρέπει να αναδειχθεί και να ενισχυθεί η *σχέση του τομέα Πολιτισμού με την Παιδεία και τη γενική εκπαίδευση*. Ειδικότερα, να ενισχυθούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα και εν γένει οι δράσεις που φέρνουν τους νέους κοντά στην πολιτιστική τους κλη-

ρονομιά αλλά και το σύγχρονο πολιτισμό. Είναι πολύ σημαντικό να ενισχυθούν οι εφαρμογές σύγχρονης τεχνολογίας (interactive εφαρμογές στο Internet ή σε DVD) που αποτελούν ιδιαίτερα ελκυστικά μέσα προσέγγισης των νέων. Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να δοθεί βαρύτητα στην ανάπτυξη και διάδοση του άυλου ελληνικού πολιτισμού (αρχαία ελληνική γραμματεία, νεοελληνική λογοτεχνία και ποίηση, κλπ.).

Ο πολιτισμός συνεισφέρει και στη βελτίωση της διοικητικής ικανότητας της Δημόσιας Διοίκησης. Το Υπουργείο Πολιτισμού έχει αναπτύξει μία αποκεντρωμένη αυτοτελή διοικητική δομή στον τομέα της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσα από τις Εφορείες Αρχαιοτήτων, τις Εφορείες Νεωτέρων Μνημείων και τα Τοπικά Συμβούλια Μνημείων. Σημαντικές παρουσιάζονται οι ελλείψεις της δημόσιας διοίκησης στον τομέα της διαχείρισης του σύγχρονου πολιτισμού. Στον τομέα αυτό ο ρόλος του κράτους πρέπει να είναι υποστηρικτικός, εφόσον η καλλιτεχνική δημιουργία αναπτύσσεται ελεύθερα. Απαιτείται, όμως, καλύτερη υποστήριξη διότι τη σημερινή εποχή ο τομέας αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα και, ως εκ τούτου, αξίζει της προσοχής και ενίσχυσης των αρχών.

Ο πολιτισμός ενισχύει τη συνεργασία. Αποτελεί παραδοσιακά τη βάση για τη διαμόρφωση διακρατικών και διασυνοριακών συνεργασιών. Στην Ελλάδα έχει δημιουργηθεί μία πολυετής παράδοση παρουσίας ξένων αρχαιολογικών σχολών. Επίσης, σε πολλές χώρες

λειτουργούν πανεπιστημιακά τμήματα ελληνικών σπουδών. Σε αυτές τις παραδόσεις θα πρέπει να στηριχθεί μία δυναμική μελλοντική πολιτική διακρατικών συνεργασιών στον πολιτιστικό τομέα. Αναφέρονται ορισμένα καίρια σημεία:

Η ελληνική ανθρωπιστική παράδοση αποτελεί θεμέλιο του δυτικού πολιτισμού. Η δημοκρατία, η φιλοσοφία, το θέατρο, αποτελούν κοινές πολιτικές και πολιτιστικές παραδόσεις που πηγάζουν από τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Η κοινή αυτή παράδοση πρέπει να αναδειχθεί και να ενισχυθεί με διακρατικά προγράμματα ενίσχυσης διαφόρων πρωτοβουλιών που προβάλλουν τον ελληνικό πολιτισμό (π.χ. μελέτη και προβολή του αρχαίου δράματος, της κλασικής αρχιτεκτονικής, της λυρικής ποίησης, κλπ.). Η ελληνιστική και ελληνορωμαϊκή κληρονομιά είναι κοινές για όλη τη Μεσόγειο. Μπορούν να δημιουργηθούν προγράμματα διακρατικής συνεργασίας σε διάφορους τομείς, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στην προστασία και ανάδειξη μνημείων (π.χ. κοινά προγράμματα μελέτης, προστασίας και ανάδειξης των αρχαίων θεάτρων). Ακόμη, είναι δυνατή η δημιουργία ελληνικών αρχαιολογικών αποστολών σε χώρες του ελληνιστικού χώρου. Ειδικότερα, η βυζαντινή κληρονομιά είναι κοινή, και ιδιαίτερα ισχυρή μέχρι σήμερα, στις βαλκανικές και παρευξείνιες χώρες. Η διακρατική και διασυνοριακή συνεργασία μπορεί να καλύψει τον τομέα των μνημείων (κοινά προγράμματα προστασίας και ανάδειξης μνημείων, ανταλλαγή τεχνογνωσίας), κα-

θώς και τον τομέα των μουσείων (κοινές περιοδικές εκθέσεις – που μπορούν να μεταφέρονται σε διάφορες χώρες, κλπ.). Τέλος, είναι δυνατή η *διακρατική συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο και στον τομέα του νεότερου πολιτισμού, σε θέματα κοινών παραδόσεων* (π.χ. λαϊκή τέχνη, παραδοσιακή μουσική, κλπ) αλλά και σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας (π.χ. η Θεσσαλονίκη ως έδρα ευρωπαϊκού βραβείου θεάτρου, κλπ.).

Όσον αφορά στο *Εθνικό Στρατηγικό Πρόγραμμα Αναφοράς (ΕΣΠΑ)*, η στρατηγική του εστιάζει στην ανάγκη άσκησης πολιτικής σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο με τρόπο που θα καταστήσει τις περιφέρειες αλλά και τις πόλεις της χώρας, τόπους έλξης και εγκατάστασης επιχειρήσεων, βελτιώνοντας ταυτόχρονα το βιοτικό επίπεδο των πολιτών της και αμβλύνοντας τις διαπεριφερειακές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Η νέα αυτή προσέγγιση εδράζεται στην αποτελεσματικότητα των πολιτικών μέσω προώθησης απλοποιημένων μηχανισμών σχεδιασμού και εφαρμογής καθώς και την υιοθέτηση νέων χρηματοδοτικών μηχανισμών που σκοπό έχουν τη μεγιστοποίηση του οφέλους. Στο πλαίσιο αυτό, η στοχοθεσία του ΕΣΠΑ διαμορφώνεται σε:

Επίπεδο Στρατηγικών Στόχων. Προώθηση καινοτομίας, έρευνας και επιχειρηματικότητας και διασύνδεσή τους. Επένδυση σε βιώσιμες υποδομές, που αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση βελτίωσης της ελκυστικότητας της χώρας (προσέλκυση επενδύσεων) και της ποιότητας ζωής. Επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο.

λαιο, κομβικής σημασίας για τη στρατηγική της χώρας, που αποσκοπεί στη δημιουργία περισσότερων αλλά και καλύτερων θέσεων εργασίας.

Επίπεδο Θεματικών προτεραιοτήτων. Με βάση τους πιο πάνω Στρατηγικούς Στόχους, προσδιορίζονται πέντε Θεματικές προτεραιότητες. Συγκεκριμένα: *Επιχειρηματικό Περιβάλλον - Θεσμικό Περιβάλλον - Κοινωνία της Γνώσης και Καινοτομία - Απασχόληση και Κοινωνική Συνοχή - Ελκυστικότητα της Ελλάδας, και των Περιφερειών, ως τόπου επένδυσης, εργασίας και διαβίωσης.*

Επίπεδο Χωρικών προτεραιοτήτων. Η χωρική εξειδίκευση των αναπτυξιακών παρεμβάσεων αποτελεί κρίσιμο στοιχείο της εθνικής στρατηγικής για την ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας και την επίτευξη διαχρονικών διαρθρωτικών παρεμβάσεων στην οικονομία κάθε περιφέρειας. Η στρατηγική της περιφερειακής ανάπτυξης εστιάζει στη διαμόρφωση ευρύτερων και περισσότερο ανταγωνιστικών χωρικών ενότητων με την εφαρμογή προσαρμοσμένης αναπτυξιακής στρατηγικής και τη δημιουργία ενός μικρού αριθμού ανταγωνιστικών πόλων ανάπτυξης σε αυτές. Η στρατηγική αυτή ολοκληρώνεται με τη χωρική της διάσταση, την εισαγωγή, δηλαδή, συγκεκριμένων στόχων άμεσα συνδεδεμένων με το χώρο. Έτσι, αναδεικνύονται πέντε χωρικές προτεραιότητες: *Βιώσιμη αστική ανάπτυξη - Ανάπτυξη ορεινών περιοχών - Ανάπτυξη νησιωτικών περιοχών - Ανάπτυξη αγροτικών περιοχών και περιοχών που συνδέονται με την αλιεία - Διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία (Στόχος 3).*

Επίπεδο Ειδικών Στόχων και Κύριων Μέσων επίτευξης. Περιλαμβάνει την εξειδίκευση των πιο πάνω Γενικών Στόχων και των Κύριων Μέσων επίτευξής τους, όπου επίσης περιγράφεται η συνάφεια του ΕΣΠΑ με την Πολιτική Συνοχής, τη Στρατηγική της Λισσαβόνας και το Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων.

Νέοι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί. Προβλέπεται από το νέο θεσμικό και κανονιστικό κοινοτικό πλαίσιο η δυνατότητα συντονισμού και ορθολογισμού των επιδοτήσεων μέσω της θέσπισης χρηματοδοτικών μέσων (δάνεια, εγγυήσεις, κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου, κ.λπ.) που αποσκοπούν στην επιστροφή τμήματος των επιδοτούμενων ποσών με απώτερο στόχο την επανεπένδυση των κεφαλαίων σε μελλοντικά έργα και δράσεις.

Τέλος, όπως αποδεχόμαστε ως δεδομένο το στόχο της δημιουργίας των απαραίτητων βασικών υποδομών για όλους τους πολίτες, έτσι πρέπει να αντιμετωπίζουμε και τα έργα στον τομέα του πολιτισμού. Γιατί η ανάπτυξη του πολιτισμού είναι εξίσου σημαντική με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Μπορεί οι γλώσσες σε διάφορες γωνίες του πλανήτη να είναι διαφορετικές. Οι κοινωνίες να είναι διαφορετικές. Οι πολιτισμοί να είναι διαφορετικοί. Το μήνυμα όμως παραμένει το ίδιο. Η πολιτιστική ποικιλία και διαφορετικότητα ομορφαίνει τον κόσμο και την καθημερινότητά μας αλλά αποτελεί και ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Στο πλαίσιο αυτό μπορούμε και πρέπει να προσπαθήσουμε περισσότερο για την προσέλκυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας,

με προτεραιότητα και κίνητρα στη διαφοροποίηση των πηγών χρηματοδότησης καθώς και με κινητοποίηση επενδυτικών κεφαλαίων, χορηγιών και ιδιωτικών πόρων.

Σήμερα, σε έναν κόσμο και σε μία εποχή άκρατου καταναλωτισμού, χρειαζόμαστε τον πολιτισμό περισσότερο από ποτέ για να εμπλουτίσουμε την καθημερινότητά μας και τις ιδιαίτερες στιγμές μας. Πρέπει να αισθανόμαστε τυχεροί που ζούμε σε μια εποχή όπου οι τηλεπικοινωνίες και τα μέσα μεταφοράς έχουν φέρει τις κοινωνίες και τον πολιτισμό τους πιο κοντά από ποτέ. Στο περιβάλλον αυτό με τις ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές η διάδοση και μετάδοση του πολιτισμού στις νέες γενιές είναι μία *sine qua non* συνθήκη για τη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας ενός έθνους.

θρωπική της δραστηριότητα, συνέχισε με τη συμμετοχή της στις προσπάθειες ίδρυσης και οικοδόμησης Εθνικού Θεάτρου στην Αθήνα, την ανάθεση έργων σε Έλληνες καλλιτέχνες, ζωγράφους και γλύπτες, και τη στήριξη έργων υποδομής ή εγχειρημάτων εκσυγχρονισμού.

Από τις αρχές του 20ού αιώνα, όταν η Ε.Τ.Ε. αναπτύσσεται εντυπωσιακά, οι πολιτιστικές και κοινωνικές παρεμβάσεις της πληθαίνουν, αγγίζοντας αρκετές πλευρές του δημοσίου και ιδιωτικού βίου.

Η ολοκλήρωση του Κεντρικού της Καταστήματος (1901), η ανάθεση στο ζωγράφο Ν. Φερεικίδη αντιγραφής των πινάκων P. Von Hess, με θέματα του Αγώνα του 1821 (εορτασμός 80 χρόνων από την Ελληνική Επανάσταση), για να διακοσμηθεί η αίθουσα συναλλαγών του Κεντρικού Κατ/τος, η συγγραφή της πρώτης «Ιστορίας» της Τράπεζας από τον υποδιοικητή Ιωάννη Βαλαωρίτη, ο εορτασμός των 60 χρόνων λειτουργίας της τον επόμενο χρόνο καθώς και η εμπλοκή της στη μεσολυμπιάδα της Αθήνας του 1906 σηματοδοτούν την αναβάθμιση του ρόλου της στον πολιτισμό.

Οι στρατηγικές γεωγραφικής επέκτασης στον ελλαδικό χώρο θα συνδυάζονται με εντυπωσιακά κτίρια υψηλής αισθητικής, ανάλογης με το κύρος της στην ελληνική κοινωνία.

Ιδιαίτερη ευαισθησία επέδειξε η Εθνική Τράπεζα, αμέσως μετά την ίδρυσή της το 1841, στην καλλιτεχνική δημιουργία, την οποία στήριξε με ποικίλους τρόπους. Είναι η πρώτη ανάμεσα στα ανάλογα ιδρύματα της χώρας μας που καθιέρωσε τη συγκρότηση καλλιτεχνικής

συλλογής. Ο πυρήνας της αποτελείται από παραγγελίες έργων σε αναγνωρισμένους καλλιτέχνες των αμέσως επόμενων χρόνων από την ίδρυσή της, που απεικονίζουν προσωπικότητες συνδεδεμένες με τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της. Καλλιτέχνες των μέσων και του τέλους του 19ου αιώνα, όπως οι γλύπτες Ιωάννης Κόσσος, Λάζαρος και Γεώργιος Φυτάλης, Γεώργιος Βρούτος φιλοτεχνούν τις μαρμάρινες προτομές του ιδρυτή Γεωργίου Σταύρου, του Γαλλοελβετού τραπεζίτη Ιωάννη Γαβριήλ Εϋνάρδου, που συνέβαλε στην ίδρυση της τράπεζας, ή του διοικητή Παύλου Καλλιγά, ενώ ο ζωγράφος Νικηφόρος Λύτρας αναλαμβάνει να φιλοτεχνήσει τις προσωπογραφίες των διοικητών της Τράπεζας Γεωργίου Σταύρου, Μάρκου Ρενιέρη και Παύλου Καλλιγά. Αργότερα ο Γεώργιος Ιακωβίδης φιλοτεχνεί τις προσωπογραφίες των διοικητών Στεφάνου Στρέιτ, Αλέξανδρου Ζαΐμη, Ιωάννη Βαλαωρίτη και Γ. Χρηστάκη-Ζωγράφου. Εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι η Εθνική Τράπεζα, ανελλιπώς από την ίδρυσή της ως σήμερα, εξακολουθεί να αναθέτει σε αναγνωρισμένους ζωγράφους κάθε εποχής να φιλοτεχνήσουν τις προσωπογραφίες όλων των διοικητών της. Η «Πινακοθήκη Προσωπογραφιών» που διαθέτει συγκροτεί μια ολοκληρωμένη ιστορία της προσωπογραφίας στην Ελλάδα, με εξαιρετικά δείγματα ζωγραφικής.

Παράλληλα, οι διοικήσεις της Τράπεζας άρχισαν συστηματικά να συγκεντρώνουν έργα με βασικό στόχο τον εξωραϊσμό και τη διακόσμηση των χώρων. Βασικό κριτήριο επιλογής ήταν πάντα η ποιότητα των έργων, αργότερα η

σπανιότητα και η ιστορική τους αξία και τις τελευταίες δεκαετίες οι πιο σύγχρονες εκφράσεις καλλιτεχνικής δημιουργίας. Είναι προφανές ότι καμιά συλλογή δεν μπορεί να επεκταθεί διαχρονικά, παρακολουθώντας όλες τις εξελίξεις της τέχνης. Αυτό συμβαίνει και με τη συλλογή της Εθνικής Τράπεζας. Η αξία της όμως συνίσταται στο ότι αφενός περιέχει μερικά μοναδικά έργα, αφετέρου δε, από τα ήσσονος σημασίας πολλά αποδεικνύονται αποκάλυπτικά για άγνωστες στιγμές της δημιουργίας των καλλιτεχνών.

Σήμερα, ο μουσειακός χαρακτήρας της συλλογής είναι βεβαιωμένος και έχει διαμορφωθεί ο τρόπος αντιμετώπισής της. Βασικό κριτήριο εμπλουτισμού της δεν είναι μόνο ο διακοσμητικός χαρακτήρας της, αλλά προπαντός η συνειδητή επιλογή έργων που καλύπτουν κενά, είτε ορισμένων εποχών. Εφαρμόζοντας αυτή την πρακτική η Εθνική Τράπεζα όχι μόνο προσθέτει στη συλλογή της αριστουργήματα αλλά συμβάλλει αποτελεσματικά στη διάσωση και τη διάδοση τη νεότερης ελληνικής τέχνης, η οποία αποτελεί βασικό κομμάτι της πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Αντιμετωπίζοντας τη συλλογή με τις σύγχρονες μουσειολογικές αντιλήψεις, μέλημά μας είναι αφενός η επιστημονική καταγραφή και τεκμηρίωσή της με τις δυνατότητες που προσφέρει η ψηφιακή τεχνολογία και αφετέρου η απόδοσή της στο κοινωνικό σύνολο, την επιστημονική κοινότητα και το φιλότεχνο κοινό.

Πιστεύοντας στον εκπαιδευτικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στα πολιτιστικά

δρώμενα του τόπου μας μέσω της συλλογής της, η Εθνική Τράπεζα προγραμματίζει για τα προσεχή χρόνια εκθέσεις, εκδόσεις και εκπαιδευτικά προγράμματα.

Τα τελευταία σαράντα περίπου χρόνια η επιστήμη και ο πολιτισμός υπηρετήθηκαν συστηματικά και μέσα από δύο θεσμούς που σύστησε η Τράπεζα: το Ιστορικό της Αρχείο και το Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ).

Το Ιστορικό Αρχείο της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος (ΙΑ/Ε.Τ.Ε.) Δημιουργήθηκε το 1938 για τη διάσωση και την προβολή του ιστορικής σημασίας αρχειακού υλικού της Εθνικής Τράπεζας. Σήμερα διαθέτει ένα πλήρες ιστορικό αρχείο, τα χρονικά όρια του οποίου ταυτίζονται σχεδόν με την ύπαρξη του νεοελληνικού κράτους.

Στα αρχεία της Ε.Τ.Ε. έχει αποτυπωθεί το σύνολο της οικονομικής ιστορίας του νεότερου ελληνικού κράτους, αλλά και σημαντικές πτυχές της πολιτιστικής, πολιτισμικής και κοινωνικής μας ιστορίας.

Το Ιστορικό Αρχείο επιτρέπει την πρόσβαση στα αρχεία του, που καλύπτουν την περίοδο από το 1841 μέχρι το 1966, καθώς και σε πρωτότυπα ή αντίγραφα αρχείων άλλων φορέων και προσωπικοτήτων που έχουν περιέλθει στην κυριότητά του, ενώ από το 2002 έχει επίσης αναλάβει τη διαχείριση και παρουσίαση στο κοινό των συλλογών της Εθνικής Τράπεζας (τραπεζογραμματίων, νομισμάτων-μεταλλίων, τυπογραφικών μηχανημάτων, μηχανών και συσκευών γραφείου), συλλογές που έχουν

αποτελέσει τη βάση για εκθεσιακές και εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Ο μοναδικός αυτός αρχειακός - πολιτιστικός πλούτος διαφυλάσσεται σε κτήριο εφοδιασμένο με όλες τις σύγχρονες υποδομές της επιστήμης και της τεχνολογίας, με εξειδικευμένο προσωπικό και, με τη χρήση μηχανολογικού εξοπλισμού σχεδιασμένου πάνω σε διεθνή πρότυπα, να παρέχεται στους ερευνητές άμεση και πλήρης δυνατότητα πρόσβασης στο υλικό υπό άριστες συνθήκες εργασίας. Οι χώροι υποδοχής των ερευνητών φιλοξενούν κάθε χρόνο περισσότερους από πεντακόσιους ερευνητές.

Το ερευνητικό και εκδοτικό πρόγραμμα (62 αναθέσεις και 40 δημοσιεύσεις) της περιόδου 1980-1993, που χρηματοδότησε η Τράπεζα, κατέληξε σε μια σειρά μονογραφιών που κάλυπταν πτυχές της οικονομικής ιστορίας της Ελλάδας του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα. Συνοδεύτηκε επίσης από ένα «σεμινάριο οικονομικής ιστορίας», διάρκειας σχεδόν δέκα ετών, το οποίο συνέβαλε αποφασιστικά στην καθιέρωση του γνωστικού αντικειμένου της οικονομικής ιστορίας στη χώρα μας.

Οι εκθεσιακοί χώροι του Ι.Α./Ε.Τ.Ε. φιλοξενούν αφενός το μόνιμο εκθετήριο, αφιερωμένο στην ιστορική διαδρομή της Εθνικής Τράπεζας και αφετέρου περιοδικές θεματικές εκθέσεις που σχετίζονται με την πολυμερή δράση της Τράπεζας. Σήμερα λειτουργεί η μεγάλη περιοδική έκθεση με τίτλο: «Ιστορία του Ελληνικού χαρτονομίσματος, 1822-2002».

Οι εκθέσεις συνδυάζονται με ποικίλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες και προγράμ-

ματα προσαρμοσμένα για τους μαθητές σχολείων όλων των βαθμίδων. Τη σχολική περίοδο του 2005-2006 η προσέλευση ανήλθε στους 3.500 μαθητές.

Το ΙΑ/Ε.Τ.Ε. διαθέτει επίσης μια εξειδικευμένη βιβλιοθήκη 30.000 τόμων περίπου, παλαιών και νεοτέρων εκδόσεων, πολύτιμη πηγή για τους επιστήμονες ερευνητές, τους φοιτητές και τους υπαλλήλους της Εθνικής.

Με σκοπό την ανάπτυξη των γραμμάτων, των καλών τεχνών και της επιστήμης, η Εθνική Τράπεζα σύστησε το 1966, επί διοικήσεως Γεωργίου Μαύρου και με την ευκαιρία του εορτασμού των 125 χρόνων από την ίδρυσή της, το *Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (MIET)*.

Το MIET ουσιαστικά δραστηριοποιήθηκε το 1974, αμέσως μετά τη μεταπολίτευση, σε μια εποχή κρίσιμη για τον ελληνικό πολιτισμό και τα γράμματα.

Τότε, με την οικονομική στήριξη της τράπεζας και κάτω από την εμπνευσμένη καθοδήγηση του πρώτου διευθυντή του, Μανόλη Κάσδαγλη, θα ξεκινήσει ένα μοναδικό εκδοτικό πρόγραμμα υψηλής ποιότητας και εξαιρετικά φροντισμένης επιμέλειας εκδόσεων, για να καλύψει ανάγκες στις οποίες τότε κανείς εκδότης, αλλά ούτε και τα πνευματικά, ακαδημαϊκά ιδρύματα της χώρας, μπορούσαν να ανταποκριθούν. Σήμερα πολλά από αυτά τα βιβλία καλύπτουν βασικά βιβλιογραφικά κενά αλλά και διδακτικές ανάγκες των πανεπιστημίων μας.

Το MIET έχει επίσης αναπτύξει σημαντικότητα δραστηριότητα στον τομέα των τεχνών, διοργανώνοντας μεγάλες εκθέσεις Ελλήνων,

κυρίως, καλλιτεχνών, μέσα από τα τρία πολιτιστικά κέντρα που διαχειρίζεται, στην Αθήνα, την Πάτρα και τη Θεσσαλονίκη. Φροντίζει επίσης να συνεργάζεται στενά με πολιτιστικούς οργανισμούς της επαρχίας, οργανώνοντας κατά τόπους εκθέσεις ή μεταφέροντας άλλες, ώστε να επιτελέσει ευρύτερα το μορφωτικό του ρόλο στην ελληνική κοινωνία.

Την πολύπλευρη πολιτιστική προσφορά του Μορφωτικού Ιδρύματος συμπληρώνουν: το Παλαιογραφικό Αρχείο, με το μοναδικό αρχειακό του πλούτο (πάνω από 7.500 χειρόγραφα σε μικροφίλμ, προσβάσιμα σε όλους τους μελετητές) και το διδακτικό έργο που επιτελεί (δωρεάν μαθήματα παλαιογραφίας σε ετήσια ή διετή βάση), το Εργαστήριο Συντήρησης Χάρτινου Υλικού, με την προσφορά του στον τομέα της συντήρησης βιβλίων, χειρογράφων και έργων τέχνης σε χαρτί και το Αρχείο Χαρτογραφίας του Ελληνικού Χώρου (μια μοναδική συλλογή έντυπων χαρτών από τον 16-18ο αιώνα, δωρεά του ζεύγους Μελά), με εκτενή εκθεσιακή, παιδαγωγική και εκδοτική δραστηριότητα.

Τέλος, η Εθνική Τράπεζα, στο πλαίσιο της *Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης* και Δράσης της (σχετικά με την οποία στη διάρκεια του 2005 έτυχε δύο πολύ σημαντικών διακρίσεων) και μέσα από το *Χορηγικό Πρόγραμμά* της, θέτει διαρκώς νέες βάσεις για τη διερεύνηση της οικονομικής συνεισφοράς της – πέρα από την υποστήριξη προγραμμάτων κοινωνικής αλληλεγγύης και συνδρομής στο έργο φορέων με αναγνωρισμένη δράση στην αντιμετώπιση προ-

βλημάτων κοινωνικών ομάδων και απόμων.

Στηρίζει οικονομικά πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως: θεατρικές παραστάσεις, μουσικές και λυρικές εκδηλώσεις, εικαστικές δημιουργίες, εκθέσεις φωτογραφίας και φεστιβάλ χορού. Παράλληλα, προσφέρει τη συνδρομή της για την εκπόνηση μελετών, την έκδοση ειδικών αφιερωμάτων, την περάτωση έργων συντήρησης και αποκαταστάσεως μνημείων, καθώς και για την πραγματοποίηση αρχαιολογικών ανασκαφών. Επίσης, στηρίζει τη δράση φορέων, που οι πρωτοβουλίες τους προάγουν την ιστορική και πολιτισμική μας κληρονομιά.

Η σημασία και η αξία των συλλογών νεοελληνικής τέχνης των μεγάλων δημόσιων ή ιδιωτικών οργανισμών και ιδρυμάτων αλλά και ιδιωτών συλλεκτών, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί αφού οι συλλογές αυτές, μαζί με εκείνες της Εθνικής Πινακοθήκης, δίνουν τη δυνατότητα να οριοθετηθεί το ξεκίνημα της καλλιτεχνικής δημιουργίας στη νεότερη Ελλάδα και να διαγραφεί η εξελικτική της πορεία. Παρόλο που οι συλλογές αυτές συγκροτούνται με διαφορετικά κριτήρια από εκείνα των μουσείων, ωστόσο το περιεχόμενό τους αλληλοστηρίζεται και αλληλοσυμπληρώνεται, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια στενή σχέση μεταξύ όλων των φορέων που συμβάλλουν στην ανάδειξη του προσώπου της νεοελληνικής τέχνης.

Την τετραετία 2003-2006 το ύψος των χορηγιών της Τράπεζας, συμπεριλαμβανομένης και της ευρύτερης κοινωνικής κτλ. συνεισφοράς της, καθώς και της χορηγικής προσφοράς άλλων εταιριών του ομίλου για παρεμφερείς

σκοπούς, ξεπέρασε τα 23 εκ. €, εκ των οποίων, σχεδόν 8 εκ. € εγκρίθηκαν κατά το 2006 και εξ αυτών πλέον των 5 εκ. € για την υποστήριξη της επιστήμης και της εκπαίδευσης, του πολιτισμού, της ιστορίας και των τεχνών, του περιβάλλοντος και του αθλητισμού.

Ενδεικτικές ενισχύσεις:

- για την αγορά της οικίας του Άγγελου Σικελιανού, από τους κληρονόμους του, και της μετατροπής της σε μουσείο, στη Λευκάδα
- την αποκατάσταση του Ιερού Ναού Αγίου Γεωργίου στην ιστορική Κοινότητα των Αμπελακίων
- την αναστύλωση ενός ολόκληρου κίονα στον αρχαίο ναό του Διός στη Νεμέα
- τη δημιουργία της Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης της Αλεξάνδρειας
- την υποστήριξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων με στόχο την ανάδειξη και διάδοση των αξιών του ελληνικού πολιτισμού μέσω των νέων τεχνολογιών
- την υλοποίηση προγράμματος ενημέρωσης ευρύτερων κοινωνικών ομάδων «Άνθρωπος και Περιβάλλον στον 21ο αιώνα. Τα κρίσιμα προβλήματα».
- την ολοκλήρωση εκπαιδευτικού προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, με αποδέκτες σχολεία Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.

δοφόρο, το θέμα της βιωσιμότητας των μουσείων, τουλάχιστον έτσι όπως τίθεται σήμερα, είναι εξαιρετικά δύσκολη υπόθεση. Στην Ελλάδα, τα μη κρατικά μουσεία έχουν δημιουργηθεί: α) από εύπορους, και κατά τεκμήριο καλλιεργημένους, ιδιώτες, β) τοπικούς πολιτιστικούς φορείς, και γ) την ίδια την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Και οι τρεις κατηγορίες αυτών των φορέων κατά τεκμήριο εμφορούνται από τον ενθουσιασμό της δημιουργίας του μουσείου, χωρίς τις περισσότερες φορές να συνειδητοποιούν ότι την ημέρα των εγκαινίων του έχει διανυθεί μόνον ο μισός δρόμος της όλης προσπάθειας. Ο άλλος μισός, που είναι ο σχεδιασμός της λειτουργίας και της βιωσιμότητάς του, κατά κανόνα αγνοείται κυρίως επειδή έχει υποτιμηθεί. Με αυτό τον τρόπο τα περισσότερα αν όχι όλα τα μουσεία έχουν σχεδιαστεί δίχως να ληφθούν υπόψη δυο βασικές παράμετροι:

- α) Ότι η λειτουργία τους απαιτεί προσωπικό εξειδικευμένο στην πολιτιστική διαχείριση, το οποίο οφείλει να εργάζεται στο, και για, το μουσείο και να κατοικεί μόνιμα στην ευρύτερη περιοχή.
- β) Ότι η λειτουργία αλλά και η βιωσιμότητα του μουσείου απαιτούν έγκαιρη αντιμετώπιση, η οποία οφείλει να γίνεται ταυτόχρονα με τον αρχιτεκτονικό, μουσειολογικό και μουσειογραφικό σχεδιασμό.

Η απουσία κατάλληλων οικονομοτεχνικών μελετών, που να αναφέρονται –μεταξύ άλλων– και στον προϋπολογισμό για τη λειτουργία

του συγκεκριμένου μουσείου, έχει δημιουργήσει τεράστια προβλήματα στη διαχείριση των μη κρατικών μουσείων.

Μετά τη δημιουργία αυτών των μουσείων, με μαθηματική ακρίβεια αρχίζει η διεκδίκηση πόρων από τον κρατικό προϋπολογισμό. Η διαδικασία αυτή έχει οδηγήσει στο αδιέξοδο, στο οποίο έχουν περιέλθει σήμερα πολλά (μεταξύ τους και ορισμένα αξιόλογα) μη κρατικά μουσεία.

Το πρόβλημα της βιωσιμότητας των τοπικών μουσείων δεν είναι μόνον ελληνικό φαινόμενο. Στη Δυτική Ευρώπη, όμως, αντιμετωπίζεται κυρίως μέσω της αποτελεσματικής περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής, η οποία είναι σε θέση να τα καταστήσει ανεξάρτητα, ή και να ενεργοποιήσει αποτελεσματικά τις τοπικές κοινωνίες, ώστε, ευαισθητοποιημένες, να συμβάλουν στην αποτελεσματική λειτουργία των μουσείων.

Με δεδομένα α) ότι το Υπουργείο Πολιτισμού δεν είναι δυνατόν να ανταποκρίνεται εσαεί σε αιτήματα ιδιωτών για τη λειτουργία και τη συντήρηση μουσείων στην ελληνική περιφέρεια (με βάση τον περιορισμένο προϋπολογισμό του και τις ανειλημμένες υποχρεώσεις του απέναντι σε αρχαιολογικούς χώρους και σε κρατικά μουσεία), β) την παντελή έλλειψη περιφερειακής πολιτιστικής πολιτικής στον τόπο μας, και γ) την αποψίλωση της ελληνικής περιφέρειας από μεγάλο τμήμα του ανθρώπινου δυναμικού της, το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς έχει προχωρήσει στη διαμόρφωση ενός μοντέλου για τη δημι-

ουργία και τη διαχείριση δικτύου περιφερειακών μουσείων. Κύρια χαρακτηριστικά αυτού του μοντέλου είναι: α) η άμεση συνεργασία με το ΥΠ.ΠΟ, β) η συνεργασία με την Τοπική Αυτοδιοίκηση, γ) η συνεργασία με τις τοπικές κοινωνίες, δ) η εξασφάλιση πόρων από μια ιδιωτική τράπεζα, και ε) η εξασφάλιση έμπειρου και υψηλής στάθμης προσωπικού, που αναλαμβάνει τη δημιουργία και τη διαχείριση των μουσείων από το κέντρο.

Καταστατικός σκοπός του Π.Ι.Ο.Π. είναι η διάσωση, καταγραφή και ανάδειξη της παραδοσιακής τεχνολογίας και της βιομηχανικής κληρονομιάς του τόπου. Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων, όπως είναι οι εκδόσεις, τα ερευνητικά προγράμματα, οι επιστημονικές εκδηλώσεις και η οργάνωση του Ιστορικού Αρχείου της Τράπεζας, το Ίδρυμα έχει οργανώσει και διαχειρίζεται το δίκτυο θεματικών τεχνολογικών μουσείων. Τα μουσεία δημιουργούνται σε περιοχές όπου η παραγωγή του συγκεκριμένου προϊόντος εξασφάλιζε κατά το παρελθόν οικονομική ευρωστία στην περιοχή.

Παρακολουθώντας την πρακτική της διεθνούς μουσειολογίας και μουσειογραφίας από το 1990 έως σήμερα, το Π.Ι.Ο.Π. έχει δημιουργήσει επτά θεματικά τεχνολογικά μουσεία, σε διαφορετικά διαμερίσματα της χώρας, με στόχο την οικονομική και πολιτιστική ενίσχυση της περιφέρειας: το Μουσείο Μετάξης στο Σουφλί, το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης (ΥΜΥ) στη Δημητσάνα Αρκαδίας, το Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού (ΜΕΕΛ) στη

Σπάρτη, το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου στην Αγία Παρασκευή Λέσβου, το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας στο Βόλο, το Μουσείο Μαρμαροτεχνίας στον Πύργο της Τήνου και το Μουσείο Ενημέρωσης και Περιβάλλοντος στη Στυμφαλία. Τα μουσεία, ανάλογα με το αντικείμενό τους, στεγάζονται ή σε ουδέτερα κελύφη, ή σε εργοστάσια που στη συγκεκριμένη περίπτωση μετατρέπονται σε «μουσεία του εαυτού τους». Από αυτά ορισμένα συνοδεύουν και διαφημίζουν τη σύγχρονη παραγωγή, ενώ άλλα λειτουργούν *in memoriam* μιας χαμένης για πάντα τεχνολογίας, ή ακόμη και προσπαθώντας να συμβάλουν στην επιβίωσή της ή την αναβίωσή της.

Σε όλα αυτά τα μουσεία εξασφαλίζεται η «συμμετοχική επίσκεψη» δεδομένου ότι τίθενται σε λειτουργία ορισμένοι μηχανισμοί από τον επισκέπτη, ή έστω με τη βοήθεια του φύλακα. Έχουν δημιουργηθεί «πακέτα» εκπαιδευτικών προγραμμάτων, τα οποία διοχετεύονται δωρεάν στα σχολεία, δίνοντας σημαντικά περιθώρια αυτενέργειας στους μικρούς επισκέπτες, αλλά και καθιστώντας τους δασκάλους ξεναγούς στο ίδιο το μουσείο. Παράλληλα, τα μουσεία έχουν καταστεί ζωντανά κύτταρα, καθώς διαθέτουν αίθουσες πολλαπλών χρήσεων που στεγάζουν ποικίλες πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Η λειτουργία των μουσείων, πέραν της τυπικής διαχείρισης, περιλαμβάνει τη συντήρηση των κτηρίων αλλά και των συλλογών, τη συγγραφή, έκδοση και συνεχή ανανέωση των σχετικών εντύπων, τη δημιουργία και ανανέω-

ση των πωλητήριων, τη μέριμνα για την προβολή τους σε τοπικό, πανελλήνιο και διεθνές επίπεδο, τη δημιουργία και την ανανέωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και πολιτιστικών εκδηλώσεων, τη σύνδεση με αντίστοιχα μεσογειακά και ευρωπαϊκά μουσεία, την επανέκθεση και ανανέωση των συλλογών και τέλος τη λειτουργία των καφετειών των μουσείων. Σε συνδυασμό και με την αναγκαιότητα για στελέχωση τους από εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, όλα αυτά απαιτούν ετήσιο προϋπολογισμό 300.000€ για μουσεία των οποίων η έκταση κυμαίνεται μεταξύ 700 και 1.000 τ.μ.

Το Π.Ι.Ο.Π., για να αντιμετωπίσει αυτή τη δύσκολη –και ελπίζουμε μεταβατική– συγκυρία, έχει δημιουργήσει ένα διαχειριστικό μοντέλο που αξιοποιεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό τη δομή και τη στελέχωση των υπηρεσιών του, οι οποίες εδρεύουν στην Αθήνα. Το μοντέλο έχει λάβει κυρίως υπόψη του την αδυναμία στελέχωσης των μουσείων από τις τοπικές κοινωνίες, αλλά και το υψηλό κόστος λειτουργίας τους. Τα μουσεία ανήκουν κατά κυριότητα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση. Το Ίδρυμα χρηματοδοτεί την έρευνα του θέματος, αλλά και τις μελέτες (τεχνικές, μουσειολογικές, μουσειογραφικές) που στο σύνολό τους κατά κανόνα ξεπερνούν τις 350.000€ για κάθε θεματικό μουσείο. Φροντίζει για την ένταξη των έργων στα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, ως φορέας δημιουργίας και λειτουργίας των μουσείων, και κατ' επέκταση αναλαμβάνει τη χρηματοδότηση και την ευθύνη λειτουργίας του μουσείου για 50 χρόνια. Προφανώς, η

ευθύνη και το κόστος της λειτουργίας και της συντήρησης αυτών των μουσείων είναι πολλαπλάσια των ευθυνών και του κόστους της δημιουργίας τους. Γι' αυτό και οι δεσμεύσεις του Ιδρύματος είναι πολύπλοκες, πολυδάπανες και μακροχρόνιες. Η επιλογή του αυτή όμως είναι συνειδητή και στηρίζεται στην πεποίθηση ότι τέτοιου είδους δεσμεύσεις συνιστούν και ουσιαστική και μακροπρόθεσμη στήριξη στον πολιτισμό. Οι δράσεις των μουσείων του δικτύου του Π.Ι.Ο.Π. δηλαδή η διαχείριση, η λειτουργία, ο προγραμματισμός δραστηριοτήτων και ο απολογισμός τους, ελέγχονται από Επιτροπή Παρακολούθησης, στην οποία καθοριστικό ρόλο έχει το Υπουργείο Πολιτισμού, δεδομένου ότι η Επιτροπή απαρτίζεται από δύο εκπρόσωπους της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, δύο εκπρόσωπους του Π.Ι.Ο.Π. και τον εκπρόσωπο της αρμόδιας Διεύθυνσης του ΥΠ.Π.Ο.

Όλες οι υπηρεσίες του Ιδρύματος υπηρετούν την εύρυθμη λειτουργία του δικτύου των μουσείων. Η Υπηρεσία Μουσείων επιβλέπει και συντονίζει τη λειτουργία και την προβολή τους. Παράλληλα, η Υπηρεσία Εκδόσεων και η Υπηρεσία Έρευνας και Επιστημονικών Εκδηλώσεων λειτουργούν υποστηρικτικά στο έργο των μουσείων. Ταυτόχρονα οι ίδιες υπηρεσίες δημιουργούν τα εκπαιδευτικά προγράμματα, τις εκδόσεις και τις πολιτιστικές εκδηλώσεις που πραγματοποιούνται στις αίθουσες πολλαπλών χρήσεων που χρηματοδοτούνται επίσης από το Ίδρυμα. Η συντήρηση των κτηρίων και η σωστή διατήρηση των λειτουργικών τους

χώρων, μαζί με την επίβλεψη και διεκπεραίωση όλων των διαδικασιών των σχετικών με την κατασκευή των κτηρίων των νέων μουσείων, καλύπτεται από την Τεχνική Υπηρεσία του Ιδρύματος, στελεχωμένη από μηχανικούς της Τεχνικής Υπηρεσίας του Ομίλου Πειραιώς. Η οικονομική διαχείριση των μουσείων παρακολουθείται εξονυχιστικά από το λογιστήριο του Ιδρύματος. Από το κέντρο, επίσης, καλύπτονται οι ανάγκες για διοικητική και γραμματειακή υποστήριξη. Η νομική υποστήριξη εξασφαλίζεται από τον Όμιλο Πειραιώς.

Στα κατά τόπους μουσεία απασχολείται μόνο προσωπικό καθαρισμού και εξυπηρέτησης των επισκεπτών αλλά και προσωπικό συντονισμού του όλου έργου, το οποίο αποτελεί και ένα είδος συνδέσμου με την τοπική κοινωνία.

Το δίκτυο αυτό μοιάζει να στηρίζεται σ' ένα πετυχημένο μοντέλο βιωσιμότητας, αλλά βεβαίως δεν παύει να έχει τα όριά του. Ήδη λειτουργούν (ή κατασκευάζονται) 7 μουσεία, αλλά, τόσο οι οικονομικές δυνατότητες όσο και οι στόχοι του Ιδρύματος, είναι σαφές ότι δεν επιτρέπουν απεριόριστη επέκταση του δικτύου. Ωστόσο, η υιοθέτηση ενός αντίστοιχου μοντέλου από την πολιτεία –ή από άλλους εύρωστους οικονομικά φορείς– θα αποτελούσε ίσως διέξοδο για την επιβίωση των περιφερειακών μη κρατικών μουσείων.

μια γενναία απαλλαγή μέχρι και του 100% του ποσού της χορηγίας. Επιτρέψτε μου εδώ να σημειώσω ότι το Ίδρυμά μας, καθώς και άλλα παρόμοια φιλανθρωπικά Ιδρύματα, δεν έχει κανένα συμφέρον από μια τέτοια πολιτική και δεν ευνοείται από τέτοιου είδους ρυθμίσεις αλλά και ούτε θα επιζητούσαμε κάτι τέτοιο. Βάσει του καταστατικού μας διενεργούμε δωρεές σύμφωνα με τις δυνατότητές μας προς μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς. Όμως είναι προς όφελος όλων μας μια τέτοια στρατηγική, που δίνει γενναία κίνητρα για τη συμμετοχή όλων στον πολλαπλασιασμό των πολιτιστικών δράσεων και στη διευκόλυνση ώστε να λυθούν τα κύρια λειτουργικά και άλλα σημαντικά προβλήματα των οργανισμών, ώστε να δοθεί ιδιαίτερο βάρος από την πολιτεία και τους οργανισμούς σε μακροχρόνιους σχεδιασμούς.

Από το 1996 και μέχρι σήμερα έχουμε προχωρήσει σε αρκετές δωρεές στους τέσσερις τομείς που ενισχύουμε: Τέχνες & Πολιτισμός, Παιδεία, Υγεία & Ιατρική και Κοινωνική Πρόνοια. Οι δωρεές μας (θα μπορούσα να τις ονομάσω και χορηγίες με μηδενικό όφελος πέραν της απλής και διακριτικής αναγνώρισης του Δωρητή), ειδικότερα στον πολιτιστικό τομέα, αφορούν εργασίες κατασκευής / ανακαίνισης / αποκατάστασης / εργασίες αναστήλωσης / πρόσβασης για άτομα με ειδικές ανάγκες, και προμήθειας εξοπλισμού / οπτικοακουστικού υλικού. Αφορούν, επίσης, τη χρηματοδότηση εκθέσεων και εκδόσεων, την ενίσχυση προγραμμάτων καταγραφής της λαϊκής μας παράδοσης και ιστορικής κληρονομιάς, προγράμματα επιστημονικής συ-

ντήρησης υλικού και άλλες πολλαπλές δράσεις σε Ελλάδα και εξωτερικό (με έμφαση σε προγράμματα ελληνικού ενδιαφέροντος).

Τα αναφέρω για να διαπιστωθούν οι μεγάλες δυνατότητες συνεργασίας και συμπληρωματικότητας που υπάρχουν. Πρέπει να τονίσω και τις διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές που βρίσκονται πολλοί από τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς που έχουμε ενισχύσει όπως π.χ. Σπάρτη, Νικόπολη, Αρχαία Νεμέα, Τρίκαλα, Αίγινα, Καστοριά, Φλώρινα, Αλεξανδρούπολη, Ιωάννινα, Σέρρες, Ύδρα, Άγιον Όρος, Ορεστιάδα, κ. α. και βεβαίως στις μεγάλες πόλεις. Το Ίδρυμά μας, όπως συνηθίζει να τονίζει το μέλος του Διοικητικού μας Συμβουλίου, ο κύριος Ανδρέας Δρακόπουλος, δεν αναπληρώνει αλλά προσπαθεί να συμπληρώσει κάποιες ανάγκες που υπάρχουν.

Ποια θα έπρεπε να είναι τα κριτήρια/ερωτήματα όμως για τα Ίδρύματα ώστε να προβούν σε τέτοιες δωρεές; Μερικά από αυτά είναι:

- Οι στόχοι που θέλουμε να πετύχουμε και με ποια αντίστοιχη στρατηγική;
Π.χ. Η μεταφορά εκθέσεων σε απομακρυσμένες περιοχές.
- Οι στόχοι αυτοί είναι πραγματοποιήσιμοι και ενισχύουν σημαντικά την τοπική (ή γενικότερα) κοινωνία; Είναι πραγματικές ανάγκες;
- Έχουμε τους απαραίτητους πόρους, τεχνογνωσία, ανθρώπινο δυναμικό για να πετύχουμε αποτελέσματα; Ποια αποτελέσματα θα αναγνωρίσουμε ως επιτυχημένα; Θα μπόρουν τα Ίδρύματα να ακολουθήσουν μια

διαδικασία αξιολόγησης με την ολοκλήρωση και λειτουργία της συγκεκριμένης δωρεάς ώστε να καταγραφούν τα αποτελέσματα και να γίνουν μελλοντικές διορθωτικές κινήσεις ή να μην πραγματοποιηθούν παρόμοιες χρηματοδοτήσεις εις στο μέλλον;

Ποιες είναι όμως κάποιες προτάσεις, ιδέες και εργαλεία που θα βοηθούσαν σε μια τέτοια διαδικασία και τι θα βοηθούσε τη συνεργασία δημοσίου και ιδιωτικού τομέως;

- Έγκαιρη και έγκυρη πληροφόρηση με επίκαιρες, αξιόπιστες, αντικειμενικές μετρήσεις με τη συνδρομή στατιστικών στοιχείων (επισκεψιμότητα, ερωτηματολόγια, κλπ.). Ιδιαίτερος χρήσιμα είναι επίσης στοιχεία για τις νέες τάσεις και αντιλήψεις στον πολιτισμό. Γνωρίζουμε βεβαίως όλοι μια στροφή του Δυτικού κόσμου και ειδικότερα των ΗΠΑ στη μελέτη της αρχαιολογίας και του Βυζαντίου.
- Καταγραφή προβλημάτων και ελλείψεων μεμονωμένων οργανισμών, ιδιαιτεροτήτων περιοχών και αναγκών πολιτιστικού συστήματος με σκοπό τη συμπληρωματικότητα του δημοσίου από τον ιδιωτικό τομέα καθώς και τον πολλαπλασιαστικό ρόλο των δωρεών.
- Συστηματική τεκμηρίωση και αναζήτηση της προσφοράς και ζήτησης των πολιτιστικών δράσεων και προϊόντων καθώς και αξιολόγησης και βαθμολόγησης με ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά των πολιτιστικών οργανισμών. Τα Ιδρύματα θα μπορούσαν να αναγνωρίσουν ευκολότερα ανάγκες και ποιοτικούς εταίρους.

- Παρουσίαση ολοκληρωμένης εικόνας του πολιτιστικού περιβάλλοντος το οποίο περιλαμβάνει μεγάλη διαφοροποίηση δημιουργών και καταναλωτών πολιτισμού. Μεγάλη ποικιλία παρουσιάζεται, επίσης, στην πληροφορία και επικοινωνία.
- Σημαντική βελτίωση των μη κερδοσκοπικών οργανισμών με την είσοδο ορκωτών λογιστών, προγραμμάτων ασφάλισης των εργαζομένων και επισκεπτών, χρήση της πληροφορικής και συνθήκες πρόσβασης σε όλους τους χρήστες.
- Μεγαλύτερη εφαρμογή νέας τεχνολογίας, αύξηση της ασφάλειας του υλικού και ιδιαίτερη προσοχή σε θέματα πνευματικών δικαιωμάτων.
- Περισσότερη ποιοτική και ποσοτική ενημέρωση των εκπροσώπων του τύπου και μεγαλύτερη ενασχόληση των μέσων με πολιτιστικές δραστηριότητες.

Οι διαπιστώσεις μας είναι ότι έλειπε αυτή η προσπάθεια που γίνεται τώρα με τη δημιουργία ενός πλαισίου και μιας κωδικοποίησης ενός σύγχρονου οράματος για τον ελληνικό πολιτισμό τόσο στη χώρα μας όσο και στο εξωτερικό. Το χορηγικό πλαίσιο θα ενισχύσει τους φορείς που ασκούν πολιτιστική δραστηριότητα καθώς και την κοινωνική παρουσία και ευθύνη των πολιτών, επιχειρήσεων και Ιδρυμάτων.

Η πολιτεία χρειάζεται με καθαρό και ευθύ /αξιοκρατικό τρόπο να δώσει τις προτεραιότητες μέσα από ένα στρατηγικό και οικονομοτεχνικό σχεδιασμό και με τη συχνή αξιολόγη-

ση/απολογισμό των διαφορετικών δράσεων και την ενημέρωση για τις προσπάθειες, τους φορείς και τα αποτελέσματα.

Το Ίδρυμά μας με έργα όπως την πρόθεση για τη δημιουργία του νέου κτηρίου της Εθνικής Λυρικής Σκηνής και πρόσφατα την ολοκλήρωση της Εθνικής Γλυπτοθήκης, αναδεικνύει αξίες όπως δημιουργικότητα, συνεργασία, πρόσβαση από άτομα με ειδικές ανάγκες, αξιοποίηση και ενεργή συμμετοχή από συμπολίτες μας σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές, εφαρμογές νέας τεχνολογίας με, πάντοτε, ιδιαίτερη προσοχή στο περιβάλλον.

Τέτοιες συνεργασίες θα διευκόλυναν τη δημιουργία θέσεων εργασίας στην περιφέρεια και θα ενίσχυαν την αντίληψη ότι η περιφέρεια ανήκει σε ένα οργανωμένο σύστημα πολιτισμού. Θα είχαμε σημαντική αύξηση συμμετοχής του κοινού, μεγαλύτερη προσφορά σε είδος και εθελοντική εργασία, σταθεροποίηση εσόδων των μη κερδοσκοπικών πολιτιστικών οργανισμών, αναγνώριση και μάθηση των πολιτιστικών μας θησαυρών και αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού για τη χώρα μας.

Πολλοί ισχυρίζονται πως ο σημερινός πολιτισμός είναι πολιτισμός της εικόνας. Συχνά δεν μένουν πολλά περιθώρια για ενασχόληση με τη δημιουργία, τη φαντασία, την ευκαιρία. Ο ιδιωτικός τομέας και ειδικότερα τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, μπορούν και πρέπει να συνεργαστούν με την πολιτεία και να δημιουργήσουν τέτοια ευέλικτα και σημαντικά προγράμματα που να πολλαπλασιάσουν τέτοιες ενασχολήσεις και αξίες.

36.000 θέσεις εργασίας στην οικονομία του Καναδά³ και, αντιστοίχως, 1,3 εκατομμύρια θέσεις εργασίας και 112,5 δισεκατομμύρια λίρες στη Μεγάλη Βρετανία⁴. Όπως δε κατέδειξε έρευνα για την Οικονομία του Πολιτισμού στους κόλπους της Ε.Ε., ο τζίρος από την πολιτιστική βιομηχανία, το 2003 ξεπέρασε τα 654 δισεκατομμύρια ευρώ, συνεισέφερε κατά 2,6% στο Α.Ε.Π. της Ε.Ε.⁵, ενώ η απασχόληση στη βιομηχανία του πολιτισμού αυξήθηκε κατά 1,85%.

Όμως, η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας με την οποία κάθε χώρα μετατρέπει το πολιτισμικό αγαθό σε οικονομικό προϊόν, φέρνει την Ελλάδα σε μία από τις τελευταίες θέσεις, παρουσιάζοντάς την να αντλεί μόνο το 1% του Α.Ε.Π. της από τον «Πολιτισμό»⁶.

Ωστόσο, η έννοια «Πολιτισμός» περιλαμβάνει κερδοφόρες δραστηριότητες όπως ο «πολιτιστικός τουρισμός», ο λαϊκός πολιτισμός, η πώληση πολιτιστικών προϊόντων, το θέατρο και ο χορός, ο κινηματογράφος και η μουσική, αλλά και οι εκδόσεις, τα οπτικοακουστικά, ο τύπος ή ακόμα η αρχιτεκτονική.

Εξάλλου, κοινή διαπίστωση είναι ότι η μέχρι σήμερα επιτυγχανόμενη στη χώρα μας, οικονομική αξιοποίηση του πολιτισμού, αφήνει μεγάλα περιθώρια για περαιτέρω ανάπτυξη. Ενδεικτικό είναι ότι η Ελλάδα «διαχειρίζεται» μαζί με την Ιταλία το 30% της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς και βρίσκεται στη 15η θέση της παγκόσμιας κατάταξης στις προτιμήσεις τουριστικών προορισμών. Και αν –όπως ανέφερε ο Πρόεδρος του βρετανικού

Arts Council, William Rees-Mogg, το 1985- «οι τέχνες είναι για το βρετανικό τουρισμό ό,τι ο ήλιος για την Ισπανία⁷», γιατί δεν θα μπορούσε να αξιοποιηθεί οικονομικά και η εγχώρια πολιτισμική παραγωγή;

Μια τέτοια πολιτική συμφωνεί και προς την αντίστοιχη της Ε.Ε., που στην Απόφαση της 12ης Δεκεμβρίου 2006 για τη θέσπιση του προγράμματος «Πολιτισμός» (2007-2013), σημειώνει: «Ο πολιτιστικός τομέας αποτελεί σημαντικό εργοδότη και επιπλέον υπάρχει σαφής σχέση μεταξύ των επενδύσεων στον πολιτιστικό τομέα και της οικονομικής ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, είναι σημαντική η ενίσχυση των πολιτιστικών πολιτικών σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Κατά συνέπεια, η θέση των επιχειρήσεων του πολιτιστικού κλάδου στις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισσαβόνας θα πρέπει να ενισχυθεί, δεδομένου ότι οι εν λόγω επιχειρήσεις συμβάλλουν διαρκώς περισσότερο στην ευρωπαϊκή οικονομία»⁸.

Πιο συγκεκριμένα, η περαιτέρω εκμετάλλευση των οικονομικών δυνατοτήτων που παρουσιάζει ο πολιτισμός μας πρέπει να ευνοηθεί και είναι απαραίτητη η λήψη μέτρων που θα τον ενισχύσουν. Είναι σημαντικό να αποκτήσει ένα ισχυρό θεωρητικό υπόβαθρο, ενημερωμένες βάσεις δεδομένων, να δικτυωθεί, να βρει αγορές προώθησής του, να προβληθεί σωστά, να βρει συμμαχίες, να επιδιώξει ανταλλαγές.

Οι φορείς πρέπει να ενθαρρύνουν την κινητικότητα των καλλιτεχνών, να διευκολύνουν την επαφή τους με την τεχνολογία, να εκμεταλλευ-

τούν τη βαρύτητα που τα τελευταία χρόνια η Ε.Ε. δίνει στον πολιτισμό, να αναβαθμίσουν την πολιτιστική διάσταση των εμπορικών συμφωνιών με τις χώρες της Ε.Ε. αλλά και με τρίτες χώρες, να εφαρμόσουν τη Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία και Προβολή της Διαφοροποίησης της Καλλιτεχνικής Έκφρασης⁹.

Ακόμη, είναι ανάγκη να κατευθυνθεί το διεθνές (εμπορικό, τουριστικό κλπ.) ενδιαφέρον όχι μόνο στα μνημεία και τα μουσεία μας αλλά και στις σύγχρονες αίθουσες καλλιτεχνικής έκφρασης.

Επίσης, πρέπει να επιδιωχθεί η αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και με την υποστήριξη των νέων τεχνολογιών: Έρευνες δείχνουν ότι οι επισκέπτες μουσείων είναι διατεθειμένοι να πληρώνουν ακριβότερο εισιτήριο αν τους παρέχονται προηγμένες υπηρεσίες και ακόμη, η εμπειρία του Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού (Ο.Π.Ε.Π.) καταδεικνύει ότι οι μισοί τουλάχιστον από αυτούς είναι διατεθειμένοι να αγοράσουν αντικείμενα από τα museum shops.

Ο Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού, εναρμονίζει τις δραστηριότητές του προς την ασκούμενη πολιτειακή πολιτισμική πολιτική με στόχο να αποτελέσει εργαλείο άσκησης και υλοποίησής της και, παράλληλα, να αναπτύξει επιχειρηματική δράση που θα του εξασφαλίζει τους αναγκαίους πόρους και την οικονομική αυτοδυναμία του.

Έχοντας υλοποιήσει με επιτυχία το πρόγραμμα της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας 2001 - 2004, ο ΟΠΕΠ επαναπροσδιορίζει σήμερα

τους στόχους του, ώστε να αναδειχτεί σε ανεξάρτητη επιχειρηματική οντότητα, που επιδιώκει μια κερδοφόρα και ανταποδοτική επένδυση στον πολιτισμό.

Ειδικότερα, βασικός στόχος του είναι η μεγιστοποίηση των εσόδων από την αξιοποίηση και εκμετάλλευση του σύγχρονου πολιτιστικού προϊόντος, στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Τα επιχειρηματικά του πλάνα αποδίδουν μεγάλη έμφαση στο σχεδιασμό μιας μακροπρόθεσμης και, ταυτόχρονα, ευέλικτης εμπορικής πολιτικής, στο αποτελεσματικό marketing, στη διεύθυνση των εργασιών του με ευρύτητα αντίληψης, στην αποτελεσματική επικοινωνιακή πολιτική και προβολή των δραστηριοτήτων του.

Περαιτέρω, ο εμπλουτισμός της παραγωγικής και εμπορικής του δραστηριότητας με νέα, ποιοτικώς αναβαθμισμένα προϊόντα, καθώς και η διεύρυνση και ανάπτυξη της οικονομικής εκμετάλλευσης των παραγώγων προϊόντων της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι βασικές προϋποθέσεις, ώστε να καταστεί η Εταιρεία ανταγωνιστική στη διεθνή πολιτιστική αγορά.

Επίσης, θα δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη διεθνών πολιτιστικών πρωτοβουλιών και στη συμμετοχή του ΟΠΕΠ σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επιδιώκουν την ανάδειξη της κοινής ευρωπαϊκής πολιτισμικής ταυτότητας, σε διεθνή δίκτυα πολιτιστικών ανταλλαγών και συνεργασιών, καθώς και στη συνεργασία με κυβερνητικούς ή μη φορείς, οργανισμούς, εταιρείες και φυσικά ή νομικά πρόσωπα, στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Στο πλαίσιο που σκιαγραφήθηκε, θα διερευνηθεί η δυνατότητα υποστήριξης πολιτιστικών δραστηριοτήτων για νέους και παιδιά καθώς και η διοργάνωση, ανάπτυξη και προώθηση ειδικών πολιτιστικών προγραμμάτων (αυτοτελώς ή σε συνεργασία με φορείς του εξωτερικού), για τη διατήρηση της εθνικής και πολιτιστικής συνείδησης των αποδήμων Ελλήνων.

Κεντρικοί άξονες στον προγραμματισμό της δραστηριότητας του Οργανισμού είναι η διευρυμένη συμμετοχή, ο σχεδιασμός, η τεχνική υποστήριξη, η λειτουργία, η διαχείριση έργων καθώς και η υλοποίηση μελετών συναφών με την εισαγωγή τεχνολογιών της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, στο πεδίο προστασίας και προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και του σύγχρονου πολιτισμού. Οι υπηρεσίες αυτές θα παρέχονται από την Εταιρεία με ή χωρίς οικονομικό αντάλλαγμα, σε φορείς του ιδιωτικού και του δημοσίου τομέα, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Επίσης, στους στόχους του ΟΠΕΠ εντάσσεται η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών σε φορείς του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα που έχουν σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά, αλλά και τις σύγχρονες πολιτιστικές δράσεις, τα μνημεία, μουσεία κ.λπ. Ο ΟΠΕΠ θα επιδιώξει τη σύναψη διακρατικών συμφωνιών, με φορείς δημοσίου ή ιδιωτικού και με αντικείμενο το πολιτιστικό περιβάλλον. Ενδιαφέρεται δε και για την αμφίδρομη ανταλλαγή τεχνολογίας, καθώς επίσης για την παροχή υποστηρικτικών υπηρεσιών και παραγωγικής λειτουργίας σε τρίτους, στο σχε-

διασμό και στην υλοποίηση μελετών και έργων που σχετίζονται με την εισαγωγή τεχνολογιών πληροφορικής και τηλεπικοινωνιών στη σύγχρονη πολιτιστική δημιουργία και στο εμπόριο πολιτιστικών προϊόντων.

Προκειμένου να επιτύχει τους στόχους του, ο ΟΠΕΠ αποδίδει μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη ολοκληρωμένων πλάνων χορηγικών προγραμμάτων, ώστε να προσελκύσει κεφάλαια από μεγάλους χορηγούς (ημεδαπούς ή αλλοδαπούς) και, κατά προτίμηση, ιδιώτες, οι οποίοι επιχορηγούν ευχερέστερα απ' ό,τι το Δημόσιο, μια που, κατ' αυτό τον τρόπο, επενδύουν στον πολιτισμό, προσβλέποντας στην ανταπόδοση.

Εξάλλου, πρέπει να υπάρξει μέριμνα για τη λειτουργική εκμετάλλευση των έργων που υλοποιεί ο ΟΠΕΠ στο πλαίσιο του προγράμματος «Κοινωνία της Πληροφορίας», καθώς και για τη διαχείριση συναφών με τους σκοπούς της Εταιρείας Προγραμμάτων από τα Κοινοτικά Προγράμματα Στήριξης (π.χ. Δ' ΚΠΣ κλπ.).

Από τους βασικότερους στόχους και πυλώνες ανάπτυξης της Εταιρείας πρέπει να είναι βεβαίως η εμπορική δραστηριότητά της, με την ανάπτυξη ενός σύγχρονου δικτύου πώλησης κάθε μορφής πολιτιστικών προϊόντων. Επίσης, θα επιδιωχθεί η παραγωγή και προώθηση νέων «προϊόντων» πολιτιστικού περιεχομένου, η αύξηση των πωλητηρίων και σημείων πώλησης, η λειτουργία ηλεκτρονικών πωλητηρίων και η επέκταση της Εταιρείας σε διεθνείς αγορές, ή εμπορικές συνεργασίες με εμπορικούς οίκους και πολυκαταστήματα.

Η Εταιρεία θα μπορεί επίσης να διαχειρίζεται τα δικαιώματα που θα της αναθέτει το Δημόσιο με, κατά περίπτωση, αποφάσεις του υπουργού Πολιτισμού και να συνάπτει συμβάσεις συνεργασίας με το Δημόσιο ή με οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου, στην Ελλάδα, την Ευρωπαϊκή Ένωση και το εξωτερικό γενικότερα.

Στον προγραμματισμό της Εταιρείας θα ενταχθούν οι σύγχρονοι τρόποι επιχειρηματικών συμπράξεων και δραστηριοτήτων, όπως ενδεικτικά, συμμετοχές σε κοινές επιχειρηματικές δραστηριότητες με ιδιωτικούς ή δημόσιους φορείς (joint ventures), η συμμετοχή στο μετοχικό κεφάλαιο άλλων νομικών προσώπων που ασκούν συναφή δραστηριότητα, με σκοπό την αποκόμιση κερδών που θα επανεπενδύονται στον πολιτισμό, με προοπτική την εκπλήρωση των σκοπών της Εταιρείας, οι συμπράξεις Δημοσίου και Ιδιωτικού τομέα (Σ.Δ.Ι.Τ) υπό τους όρους και προϋποθέσεις του Ν. 3389/2005, η ίδρυση θυγατρικών εταιρειών με συναφή και εξειδικευμένα αντικείμενα, με σκοπό τη βελτιστοποίηση των αποτελεσμάτων και την κερδοφορία της Εταιρείας.

Η οικονομική εκμετάλλευση και διαχείριση των πνευματικών δικαιωμάτων από τα ανήκοντα στην Εταιρεία έργα και τις υπηρεσίες και η ανάπτυξη πρωτότυπης τεχνογνωσίας μπορεί και πρέπει να αποτελέσουν ένα ακόμη πεδίο δράσης, καθώς και η διαχείριση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων, που θα αναλάβει η ίδια ως τελικός δικαιούχος, από το Δ΄ ΚΠΣ ή το ΥΠ.ΠΟ.

Με άλλα λόγια, ο *Οργανισμός Προβολής*

Ελληνικού Πολιτισμού χαράσσει την πολιτική του και την εφαρμόζει σε ένα ρεαλιστικό πλαίσιο, εναρμονισμένο με τις ανάγκες μιας σοβαρής πολιτικής πολιτισμού, μιας εξωστρεφούς πολιτιστικής πολιτικής, που αξιοποιεί το πολιτισμικό αγαθό, θέτοντάς το στις βάσεις της σημερινής παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας και στις απαιτήσεις της αγοράς.

Υποσημειώσεις

1. Smith, Chris. *Creative Britain*. London: Faber.
2. Economic Information & Research Department / Los Angeles County Economic Development Corp., November 2005. www.laedc.org.
3. Ministry of Culture, Ontario, Canada
4. Department for Culture, Media and Sport. *Creative Industries Mapping Document* 2001.
5. The Economy of Culture in Europe, European Commission Directorate - General for Education and Culture. Brussels, 13 Nov 2006
6. Καλλέργης Κωνσταντίνος. «Ελλάδα: πλούσιος πολιτισμός, πενιχρές αποδόσεις», εφημ. *Καθημερινή*, 16 Νοεμβρίου 2006.
7. Culture Inc. Guardian Unlimited, October 28, 2000.
8. Απόφαση αριθ. 1903/2006/Εκ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2006 για τη θέσπιση του προγράμματος Πολιτισμός (2007 – 2013).
9. UNESCO, Convention on the protection and promotion of the diversity of cultural expressions, Paris, 20 October 2005.

ΧΡΗΣΤΟΣ
ΧΑΤΖΗΜΜΑΝΟΥΗΛ*

Η συμβολή του κράτους στον πολιτισμό

Στο πλαίσιο ενός διαλόγου για τα οικονομικά του πολιτισμού, θα ήταν ίσως σκόπιμο, προτού κανείς μιλήσει για μεθόδους και πολιτικές χρηματοδότησης, να εξετάσει το ζήτημα «επί της αρχής». Να ξεκινήσει, δηλαδή, από τα βασικά διλήμματα που γεννώνται, μόλις τεθεί επί τάπητος το πρόβλημα της οικονομικής στήριξης της παραγωγής πολιτιστικών αγαθών.

Ένα διαρκώς επαναλαμβανόμενο ερώτημα είναι, εάν ο πολιτισμός πρέπει να είναι επιχορηγούμενη ή αυτοχρηματοδοτούμενη δραστη-

* Αναπληρωτής καθηγητής, London School of Economics and Political Science, και πρόεδρος επιστημονικού συμβουλίου Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Επικοινωνίας.

ριότητα. Με άλλα λόγια, ποιος πρέπει να χρηματοδοτεί τον πολιτισμό, το κράτος ή οι ιδιώτες;

Ασφαλώς, το ερώτημα αυτό δεν επιδέχεται μια μονοσήμαντη και οριστική απάντηση. Από τη φύση του ο πολιτισμός είναι αποκεντρωμένος, πολύμορφος, πολυσύνθετος. Για το λόγο αυτό, στη χρηματοδότησή του δεν επικρατούν οι «καθαρές», ομοιόμορφες λύσεις – κι ούτε θα έπρεπε να αναζητούμε τέτοιες λύσεις.

Εν τούτοις, όταν πρόκειται για τη χάραξη δημόσιας πολιτικής, και όχι για τις αποκεντρωμένες κι ελεύθερες ατομικές αποφάσεις των πολιτών και των ιδιωτικών νομικών προσώπων, είναι απαραίτητο να υφίσταται ένα αναλυτικό πλαίσιο κι ένα σύνολο αρχών και κατευθύνσεων, που να συνέχει και να οργανώνει τις επί μέρους αποφάσεις περί κρατικών παρεμβάσεων. Από την άποψη αυτή, το ζήτημα του γενικού ρόλου του κράτους και της κρατικής χρηματοδότησης στα οικονομικά του πολιτισμού παραμένει ενεργό, πέρα και πάνω από τα τεχνοκρατικά ερωτήματα, που αφορούν στη μορφή και μεθοδολογία των κρατικών παρεμβάσεων.

Γενικότερα, οφείλει κανείς να εξετάσει, πώς η πολιτιστική δαπάνη συναρθρώνεται με το σύνολο των κρατικών δαπανών και των δημοσιονομικών αποφάσεων. Διότι πρόκειται ασφαλώς για υποσύνολο των δαπανών, το οποίο πρέπει να υπακούει σε κάποιες ευρύτερες προτεραιότητες και να εντάσσεται αρμονικά μέσα σε αυτές.

Τι και μέχρι ποιου βαθμού πρέπει να χρηματοδοτεί, λοιπόν, το κράτος, και για ποιους

λόγους; Τι πρέπει, αντιθέτως, να αφήνεται στην οικονομική στήριξη των ιδιωτών; Για να δοθεί απάντηση στο αναδιατυπωμένο ερώτημα, οφείλει κανείς να έχει σχηματίσει αντίληψη για το τι θεωρείται συλλογικό πολιτισμικό αγαθό, το οποίο αγγίζει τη δημόσια σφαίρα, και συνεπώς μπορεί να έχει και τη δημόσια οικονομική στήριξη. Η ελεύθερη πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία, αλλά και η ελεύθερη απόλαυση των πολιτιστικών αγαθών, είναι αδιαφιλονίκητα ατομικά δικαιώματα. Όμως, ο καθένας τα ασκεί με ίδιους πόρους, χωρίς να απαιτεί την κατανάλωση του ιδρώτα των υπολοίπων για το σκοπό αυτό. Ποιος θα υποστήριζε συνειδητά ότι το δημόσιο ταμείο οφείλει να καταναλώνει πόρους που συλλέγονται υποχρεωτικά από το κοινωνικό σύνολο, προκειμένου να ενισχύει τις καθαρά υποκειμενικές αναζητήσεις κάποιων καλλιτεχνών; Ποιος θα συνηγορούσε υπέρ της κρατικής ενίσχυσης της καθαρώς ιδιωτικής κατανάλωσης πολιτιστικών προϊόντων, με στόχο την ικανοποίηση ατομικών αισθητικών, διανοητικών ή ψυχικών επιλογών; Συνεπώς, η απόφαση –έστω και υποτυπώδης ή υπόρρητη– περί της γενικότερης δημόσιας σημασίας ή του χαρακτήρα «δημοσίου αγαθού» (public good) κάποιας πολιτιστικής δράσης αποτελεί προϋπόθεση της δημόσιας χρηματοδότησης.

Αν σκεφτούμε για μια στιγμή, τι αποκαλούμε «πολιτισμό», θα δούμε ότι κάτω απ' αυτή τη ρουμπρίκα αναφερόμαστε γενικά σε τρία διαφορετικά πράγματα – αλληλεπικαλυπτόμενα, το δίχως άλλο, αλλά πάντως διακριτά: πρώτον,

τη διατήρηση και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς· δεύτερον, τον πολιτισμό ως εκπαιδευτική δραστηριότητα, ως παιδεία· και τρίτον, τον πολιτισμό ως σύγχρονη πνευματική και καλλιτεχνική αναζήτηση και πειραματισμό. Από την άποψη αυτή, το πρόβλημα είναι κατά πόσον και με ποιον τρόπο το κράτος στηρίζει τις διάφορες κατηγορίες πολιτιστικών δραστηριοτήτων και, εντός κάθε κατηγορίας, συγκεκριμένες δράσεις ή πρωτοβουλίες, με γνώμονα τους δημόσιους στόχους που αυτές ενδεχομένως εξυπηρετούν.

Η πρώτη εκδοχή, ο πολιτισμός ως πολύτιμη κληρονομιά, αποτελεί στη χώρα μας ένα εξαιρετικά ισχυρό θέμα της δημόσιας πολιτικής για τον πολιτισμό κι ένα σταθερό μοτίβο του δημόσιου λόγου. Οι λόγοι είναι προφανείς. Η εξαιρετικά προνομιακή κατάσταση της Ελλάδας ως προς τους αρχαιολογικούς θησαυρούς και τα κλασικά καλλιτεχνικά μνημεία καθιστά αυτή την πλευρά του πολιτισμού κρίσιμο δημόσιο αγαθό. Και μάλιστα διττός: τόσο από την άποψη της συγκρότησης εθνικής ιδιοπροσωπίας και της συλλογικής μας αυτοκατανόησης, όσο και από την πιο «πεζή» σκοπιά της πλουτοπαραγωγικής πηγής και του εξαγωγικού τουριστικού αγαθού. Εδώ, ο ρόλος του κράτους κινείται πέραν της απλής ανάγκης κρατικής χρηματοδότησης και στήριξης. Γίνεται ρόλος ιδιοκτησιακός και ευθέως διαχειριστικός, αφού τα μνημεία και τα αντικείμενα της κλασικής, της βυζαντινής και, σε κάποιες περιπτώσεις, της νεότερης κληρονομιάς μας έχουν το χαρακτήρα δημόσιας περιουσίας.

Εξίσου σαφής είναι και η επιλογή της οικονομικής στήριξης της λαογραφικής παράδοσης, μέσα από την ενίσχυση ανάλογων πολιτιστικών φορέων, μουσείων, δράσεων, κλπ. – παρότι η ποιότητα των σχετικών δράσεων και τα κριτήρια της χρηματοδότησης χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Σε άλλους τομείς, όμως, η κατάσταση είναι σημαντικά χειρότερη. Για παράδειγμα, η σύγχρονη αρχιτεκτονική κληρονομιά έχει αφεθεί στην τύχη της, ο ελληνικός αρχιτεκτονικός μοντερνισμός δεν προστατεύεται στο βαθμό που θα έπρεπε να προστατεύεται. Αντίστοιχα ισχύουν για την προστασία της βιομηχανικής κληρονομιάς, και ούτω καθ' εξής. Γενικά, πάντως, η προστασία της κληρονομιάς αποτελεί σημαντική προτεραιότητα για το ελληνικό κράτος.

Η οικονομική συμμετοχή του κράτους είναι ενεργή, αλλά και ευρύτατα αποδεκτή, και στη δεύτερη περίπτωση, δηλαδή των εκπαιδευτικών δράσεων πολιτιστικού προσανατολισμού. Στο μέτρο που η παιδεία αναγνωρίζεται στο σύνολό της ως δημόσιο αγαθό, η αφιέρωση κρατικών πόρων για την εξοικείωση των πολιτών, ιδίως των νέων, με το πολιτιστικό κεκτημένο, αλλά και για την καλλιέργεια και ανάπτυξη δεξιοτήτων σχετιζόμενων με την παραγωγή και διαχείριση των πολιτιστικών αγαθών, είναι εύκολο να δικαιολογηθεί. Στο πεδίο αυτό, όμως, παρατηρείται στην πράξη μικρότερο δημόσιο ενδιαφέρον και μια έλλειψη σαφών στόχων. Ως προς την πολιτιστική παιδεία, συνεπώς, το πρωταρχικό ζήτημα δεν είναι η διαθεσιμότητα ή μη κρατικών πόρων,

αλλά η ανάγκη συνολικής, ορθολογικής και εσωτερικά ιεραρχημένης στοχοθεσίας για το περιεχόμενο και τη διάχυσή της.

Εκ φύσεως περισσότερο προβληματική είναι η σχέση του κράτους με την τρίτη εκδοχή του πολιτισμού – τον πολιτισμό ως σύγχρονη αναζήτηση και πειραματισμό, τον πολιτισμό ως ζώσα πραγματικότητα. Ενώ, λοιπόν, η λέξη «πολιτισμός» έχει πάντοτε θετικά παρασημαιόμενα, όταν μιλάμε για τον πολιτισμό ως σύγχρονη δράση, ως κάτι το οποίο εξελίσσεται, που συμβαίνει εδώ και τώρα, και μάλιστα αποκεντρωμένα και στη βάση ατομικών επιλογών, δεν υφίσταται ο ίδιος βαθμός θεσμικού ενδιαφέροντος, όπως στην περίπτωση της συλλογικής πολιτιστικής κληρονομιάς, που τείνει τελικά να μετατρέπεται και σε ζήτημα εθνικής ταυτότητας. Κι ούτε παρατηρείται η ίδια ευρεία συναίνεση.

Κι αυτό, επειδή η πνευματική και καλλιτεχνική αναζήτηση στηρίζεται κατ' ουσία σε προσωπικές πορείες και επιλογές. Πολλές από τις επιλογές αυτές μπορεί να μην οδηγούν πουθενά· μπορεί να θεωρούνται αξιόλογες ή καινοτόμες μόνον από τους αμέσως συμμετέχοντες· ή μπορεί να έρχονται σε σύγκρουση, ενίοτε σφοδρή, με τις επικρατούσες κοινωνικές και πολιτιστικές αξίες. Έτσι, ενώ η πολιτιστική αναζήτηση είναι γενικώς απαραίτητη και πολλαπλώς ωφέλιμη, αφού χωρίς αυτή θα επικρατούσε πνευματική αποτελμάτωση, οι επί μέρους συγκεκριμένες αναζητήσεις των γνήσιων ή κατά φαντασίαν «ανθρώπων του πολιτισμού» δεν έχουν απαραίτητως θετικό πρόσημο. Σε

ποιες περιπτώσεις, λοιπόν, πρέπει να χρηματοδοτούνται και με ποια κριτήρια;

As σημειωθεί, παρεμπιπτόντως, ότι η κρατική χρηματοδότηση δρα κατ' ανάγκην επιλεκτικά. Πρώτον, αυξάνει τις πρακτικές δυνατότητες έκφρασης των χρηματοδοτούμενων, αλλά όχι των υπολοίπων. Και δεύτερον, ενισχύει συμβολικά την προσπάθεια των πρώτων να αναγνωρισθούν ως «αυθεντικοί» –και ασφαλώς προνομιακοί– θεματοφύλακες της εν γένει πολιτιστικής δημιουργίας. Ο κίνδυνος εδώ δεν είναι η δημιουργία ενός συστήματος «επίσημης κουλτούρας», με συγκεκριμένο, φιλικό προς την «εξουσία» περιεχόμενο, όπως διατείνονται ορισμένοι. Αντιθέτως, ο κίνδυνος είναι η ανάδειξη με την στήριξη της κρατικής χρηματοδότησης μιας κλειστής επαγγελματικής κάστας, ενός πολιτιστικού ιερατείου. Μια τέτοια κάστα δεν είναι καθόλου αναγκαίο να υπηρετεί τους στόχους και τις επιλογές της εκάστοτε κυβέρνησης ή της κρατικής μηχανής. Αντιθέτως, τα μέλη της μπορούν θαυμάσια να τονίζουν τον «αμφισβητησιακό» και «ανυπότακτο» χαρακτήρα της δουλειάς τους, την ώρα ακριβώς που κτίζουν τις δικές τους σχέσεις επαγγελματικής επιβολής, διασφάλισης οικονομικών προσόδων, κοινωνικής αναγνώρισης, κλπ.

Σε άλλες χώρες, πολλές διαμάχες σε σχέση με την κρατική χρηματοδότηση του πολιτισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τον «αντισυστημικό» χαρακτήρα μεγάλου μέρους της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας, ειδικά της «υψηλετούς» (highbrow). Έχουμε όλοι ακούσει για τους «πολιτιστικούς πολέμους» των ΗΠΑ.

Θυμόμαστε ακόμη το θόρυβο που προκάλεσε το 1990 η δημόσια χρηματοδότηση της έκθεσης φωτογραφιών του Mapplethorpe στο Σινσινάτι.

Πρόκειται εδώ για μια έντονη σύγκρουση ανάμεσα στις αξίες που ενστερνίζεται η πλειοψηφία της κοινής γνώμης –και συνεπώς η πλειοψηφία των φορολογουμένων πολιτών– και τις αναζητήσεις των καλλιτεχνών, από τη σκοπιά του περιεχομένου. Συχνά οι σύγχρονοι καλλιτέχνες θέτουν υπό οξεία αμφισβήτηση τις κατεστημένες αξίες και ανατρέπουν τις προσδοκίες του μέσου πολίτη, ο οποίος σε ορισμένες περιπτώσεις νιώθει ότι η κοσμοαντίληψή του απειλείται και αντιδρά με βιαιότητα και οργή. Αυτό, ασφαλώς, δεν σημαίνει ότι πρέπει να τεθεί φραγμός στην ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης. Όταν, όμως, τέτοιες επιλογές των καλλιτεχνών τις χρηματοδοτεί το δημόσιο ταμείο, τίθεται αμέσως το ζήτημα της ανταπόκρισης του κράτους, ενός κράτους δημοκρατικού, στις προσδοκίες και τα αιτήματα των πολιτών του.

Όσο και αν κάποιοι «ελιτιστές» θα το αμφισβητήσουν, προτού ληφθεί η απόφαση να χρηματοδοτηθούν με κρατικούς πόρους κάποιες δραστηριότητες της σύγχρονης δημιουργίας, είναι απαραίτητο να εξετάσει κανείς, τι επιθυμούν οι πολίτες, ποια είναι η ζήτησή τους για συγκεκριμένα πολιτιστικά αγαθά. Είναι πολύ εύκολο να λέμε ότι το κράτος πρέπει να στηρίζει τον πειραματισμό και την αναζήτηση· αυτό, όμως, σημαίνει ότι οι φορολογούμενοι πολίτες καλούνται να πληρώσουν ορισμένες μορφές καλλιτεχνικής ή πνευματικής παραγω-

γής, ακόμη και όταν τις απορρίπτουν κατά πλειοψηφία. Αυτό δεν είναι αδιάφορο σε μια δημοκρατική κι ελεύθερη πολιτεία. Θα αντιτάξουν ορισμένοι ότι, για την πλειονότητα των πολιτών, η ζήτηση για πολιτιστικά αγαθά ενδέχεται να περιορίζεται στο λαϊκό τραγούδι και τα τηλεοπτικά σήριαλ. Όμως, θα ήταν λάθος να συγχέουμε την ιδιωτική ζήτηση για ορισμένες μορφές διασκέδασης με τη στάση των πολιτών απέναντι στο αίτημα της ενίσχυσης του πολιτισμού, όπως αυτό διατυπώνεται στη δημόσια σφαίρα. Οι πολίτες δεν αντιδρούν στη χρηματοδότηση μορφών πολιτισμού που δεν καταλαβαίνουν ή με τις οποίες δεν είναι εξοικειωμένοι. Αντιθέτως, αποδέχονται μαζικά την ανάγκη για συλλογική στήριξη της παιδείας και του πολιτισμού, ως μέθοδο για την εξύψωση του πνευματικού επιπέδου της κοινωνίας μας συνολικώς. Αναγνωρίζουν ενστικτωδώς, θα έλεγε κανείς, τη χρησιμότητα πολιτικών που δεν ανταποκρίνονται απλώς στην υπάρχουσα ζήτηση, αλλά διαμορφώνουν τις ίδιες τις προτιμήσεις του κοινωνικού σώματος. Απαιτούν, όμως, οι πολιτικές αυτές να είναι σύστοιχες με τις αξίες τους και να οδηγούν στη σύγκλιση της σημερινής πραγματικότητας με αυτό που αντιλαμβάνονται οι ίδιοι ως ιδεατή κοινωνία. Όταν αυτό δεν συμβαίνει αντιδρούν – και έχουν κάθε δικαίωμα να το πράττουν.

Το ευτυχές είναι ότι στην Ελλάδα οι συγκρούσεις αυτού του είδους είναι μάλλον σπάνιες (αν και όχι ανύπαρκτες, όπως απέδειξε, για παράδειγμα, ο σάλος που ξέσπασε το Δεκέμβριο του 2003 γύρω από την έκθεση

«Outlook»). Γενικά, η σύγχρονη πολιτιστική παραγωγή σπανίως μετατρέπεται σε θέμα πολιτικής ή κοινωνικής συγκρούσεως.

Στην πράξη, το ελληνικό Δημόσιο μέχρι στιγμής έχει φανεί εξαιρετικά πλημμελές στη στήριξη της σύγχρονης πολιτιστικής κληρονομιάς. Κι ακόμη, έχει φανεί –ενδεχομένως για ορθούς λόγους– αρκετά συντηρητικό στις επιλογές του ως προς τη χρηματοδότηση και στήριξη σύγχρονων πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Τέλος, οι κρατικές ενισχύσεις των καλλιτεχνών και των παραστάσεων, συναυλιών ή εκθέσεων τους φαίνεται ότι υποφέρουν από αδιαφάνεια, αποσπασματικότητα, «επικοινωνιακές» προτεραιότητες και φαβοριτισμό. Εξίσου προβληματική είναι και η σχέση κράτους και αγοράς βιβλίου και πολιτιστικών περιοδικών.

Ξεφεύγοντας για λίγο από το υπό στενή έννοια πολιτιστικό πεδίο, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ακόμη ότι είναι πολύ περιορισμένη η συμβολή του ελληνικού κράτους σε θέματα δημόσιας αρχιτεκτονικής. Το κράτος, μέσα από παρεμβάσεις δημόσιας αρχιτεκτονικής, μπορεί να κάνει μεγάλη διαφορά στην οργάνωση του αστικού χώρου. Κι αυτό αποτελεί μια κρίσιμη παράμετρο για την ποιότητα της ζωής στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις. Διότι είναι προφανές ότι, όταν μιλάμε για πόλεις οργανωμένες και σημαντικές, από την Ουάσινγκτον και τη Νέα Υόρκη μέχρι το Παρίσι και το Βερολίνο, ο ρόλος των μεγάλης συμβολικής και λειτουργικής εμβελείας κτηρίων –αλλά και ευρύτερων αστικών αναπλάσεων– έχει τεράστια σημασία για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η πόλη.

Δυστυχώς στην Αθήνα, αλλά και τις υπόλοιπες ελληνικές πόλεις, απουσιάζει πλέον η αξιόλογη δημόσια αρχιτεκτονική, ενώ, αντιθέτως, η αναβάθμιση του αρχιτεκτονικού κεκτημένου εξαπλώνεται εν πολλοίς σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, τα «στενά» οικονομικά της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας εξακολουθούν να απασχολούν και η χρηματοδότησή της είναι πάντοτε ένα ζητούμενο. Όμως, η ανάγκη οικονομικής ενίσχυσης εγείρει προβλήματα καλής και συνετής διαχείρισης.

Θα θυμίσω την καταστροφική οικονομική διαχείριση της Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, ενός τεράστιας κλίμακας πολιτιστικού project, για το οποίο καταναλώθηκαν απίθανοι κρατικοί πόροι, αν δεν απατώμαι της τάξεως των 160 εκατομμυρίων ευρώ. Και ποιο το αποτέλεσμα; Εξαιρετικά γλίσχρο πολιτιστικό μείρισμα για τον πολίτη, πενιχρά, σχεδόν μηδενικά έσοδα από εισιτήρια στις παραστάσεις, περιορισμένη παρακολούθηση των δραστηριοτήτων, αμφίβολη ποιότητα του συνολικού προϊόντος, έλλειψη στοχεύσεως των επιμέρους δράσεων, έλλειψη μιας συνολικής αντίληψης για το λόγο για τον οποίο γίνονται όλα αυτά.

Τελικά, στην Ελλάδα το πρόβλημα δεν είναι κατά πόσον η σύγχρονη δημιουργία προωθεί ή, αντιθέτως, προσβάλλει κι απειλεί τις κρατούσες αξίες, όσο το πώς μπορεί να διασφαλιστεί η ορθολογική και χρηστή διαχείριση του δημοσίου χρήματος και να επιτευχθεί ένας σχετικός αναπροσανατολισμός των προτεραιοτήτων από το πρόδηλο και αυτονόητο, δηλαδή την προστασία της κλασικής κληρονομιάς

μας, προς κάτι πιο σύγχρονο και δυναμικό.

Για να επανέλθω στο αρχικό δίπολο, αν μπορούσα να περιγράψω επιγραμματικά, τι θεωρώ ρόλο του κράτους και τι ρόλο του ιδιώτη, θα έλεγα ότι ο ρόλος του πρώτου είναι εμφανέστερος, πρώτον, στο ζήτημα της χρηματοδότησης, αλλά και της χωροθεσίας και πολεοδομικής τακτοποίησης, των υποδομών του πολιτισμού, κτηριακών και άλλων. Αυτές οι υποδομές –μουσεία, βιβλιοθήκες, ηλεκτρονικά αρχεία, θέατρα και σκηνές μουσικής και όπερας, χώροι εκθέσεων, πολιτιστικά κέντρα, ωδεία, σχολές τεχνών, κλπ.– καλύπτουν και τις τρεις εκδοχές της έννοιας «πολιτισμός». Δεύτερον, ο ρόλος του κράτους είναι σαφέστατα κυρίαρχος στο θέμα της διάσωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς, τόσο με νομοθετικά όσο και με χρηματοδοτικά μέσα και δράσεις. Τρίτον, το κράτος μπορεί να στηρίζει τον πολιτισμό με τη διοργάνωση δραστηριοτήτων φεστιβαλικού ή εκθεσιακού τύπου, δηλαδή παρέχοντας το οργανωμένο πλαίσιο μέσα από το οποίο τόσο οι κατοχυρωμένες και καθιερωμένες μορφές τέχνης όσο και οι πειραματικές μπορούν να αναπτυχθούν και να βρουν το κοινό τους, ασκώντας έτσι και τον παιδευτικό και το βιωματικό ή πειραματικό ρόλο τους.

Ο ρόλος του ιδιωτικού τομέα, από την άλλη πλευρά, είναι κυρίαρχος στη χρηματοδότηση αυτών καθ' εαυτών των πολιτιστικών δράσεων. Αν, δηλαδή, το κράτος παρέχει τις υποδομές και το πλαίσιο, απομένει στον ιδιωτικό τομέα –από τον μαικήνα μέχρι και τον απλό θεατή ή ακροατή– να χρηματοδοτήσει την πολιτιστική

δράση, ιδίως αυτήν που αναφέρεται στην τρίτη στόχευση, στην αναζήτηση, στον πειραματισμό, στο καινούργιο, σε αυτό που ακόμα δεν έχει καθιερωθεί και το οποίο είναι κατ' ανάγκην αμφίβολης ποιότητας και βιωσιμότητας, καθώς επίσης πολυσχιδές και διεσπαρμένο ως προς τη μορφή και το περιεχόμενό του.

Σε τελική ανάλυση, όμως, είναι παραπλανητικό να προσπαθούμε να καθορίσουμε αποκλειστικούς και αυστηρά διαχωρισμένους ρόλους για το κράτος ή τον ιδιωτικό τομέα. Συχνά, ο τελευταίος έρχεται ως αυτόβουλος αρωγός του πρώτου. Όπως είδαμε περίτρανα στην περίπτωση του Ιδρύματος «Σταύρος Νιάρχος», ο ιδιωτικός τομέας, ή εν πάση περιπτώσει ο μη κυβερνητικός τομέας, μπορεί με δική του πρωτοβουλία να αναλάβει να επιλύσει χρονίζοντα προβλήματα κατά τον πλέον θεαματικό και κατάλληλο τρόπο. Οι δημόσιοι φορείς δεν πρέπει, κινούμενοι από καχυποψία ή αίσθημα «ιδιοκτησίας», να προβάλλουν προσκόμματα σε μια τέτοια στάση προσφοράς. Αντιθέτως, πρέπει να εξαλείφουν τα αντικίνητρα και να δημιουργούν προϋποθέσεις για την αξιοποίηση ακόμη και της κερδοσκοπικής δράσης, όπου αυτή δύναται να εξυπηρετήσει πολιτιστικές στοχεύσεις.

Θεωρώ ότι η επιτέλεση των παραδοσιακών κρατικών ευθυνών στον τομέα του πολιτισμού, αλλά και η συνεργασία του κρατικού τομέα και της κοινωνίας, έχουν την τελευταία τριετία μπει σε ένα νέο δρόμο. Τα αποτελέσματα είναι χειροπιαστά. Γι' αυτό και θα ήθελα να κλείσω αναφέροντας απλώς κάποιες

ενέργειες, που υποδηλώνουν ότι τα πράγματα κινούνται στην κατεύθυνση, την οποία περιέγραφα. Αν κανείς τη θεωρεί σωστή, θα πρέπει να επικροτήσει τα όσα γίνονται σήμερα.

Ως προς τις υποδομές, θα αναφέρω απλώς και μόνον το Μουσείο της Ακρόπολης, το οποίο επιτέλους ολοκληρώνεται. Την ίδια στιγμή, η ανταπόκριση του κράτους και της τοπικής αυτοδιοίκησης στην πρωτοβουλία του μη κυβερνητικού τομέα επιλύει το ζήτημα της έδρας της Λυρικής Σκηνής, αλλά και της στέγασης της Εθνικής Βιβλιοθήκης. Επειδή κάποιιοι θα πουν ότι το κράτος δεν έκανε τίποτε στο θέμα αυτό, θα σημειώσω ότι, πέρα από τα αναγκαία βήματα για την επίλυση των γραφειοκρατικών εμπλοκών, η κυβέρνηση έκανε μια γενναία χωροταξική επιλογή, αλλά και συνεισέφερε τη γη, πάνω στην οποία το Ίδρυμα «Σταύρος Νιάρχος» θα εκτελέσει τα σχετικά έργα.

Αλλά και κατά την αξιοποίηση της ολυμπιακής κληρονομιάς ο πολιτισμός αναδείχθηκε σε κεντρική προτεραιότητα. Για παράδειγμα, η αρένα του Μπνάντμιντον στο Γουδί μετατράπηκε ήδη στο μεγαλύτερο θέατρο της χώρας – ένα θέατρο που θα καταστήσει εφικτό να ανεβαίνουν στην Αθήνα παραστάσεις, που μέχρι τώρα ήταν αδύνατο να στεγαστούν κάπου, τουλάχιστον κατά τους χειμερινούς μήνες. Πρόκειται εδώ για μια έξυπνη εκμετάλλευση της ολυμπιακής κληρονομιάς. Δρώντας μέσω του ειδικού του φορέα, της Ολυμπιακά Ακίνητα Α.Ε., το Δημόσιο αξιοποίησε την επιχειρηματική ευστροφία και αποφασιστικότητα ανθρώπων του ιδιωτικού τομέα. Οι τελευ-

ταίοι αναγνώρισαν την ευκαιρία που παρείχε η εγκατάσταση του Μπάντμιντον και προχώρησαν στις σημαντικότερες επενδύσεις, άνω των 10 εκατομμυρίων ευρώ, που απαιτούσε η μετασκευή της σε πρότυπη θεατρική σκηνή. Με τον τρόπο αυτόν, και παρά τις οχλήσεις των κατ' επάγγελμα «ανησυχούντων ενεργών πολιτών», δημιουργήθηκε ένας κρίσιμος πολιτιστικός πόλος για την Αθήνα του 21ου αιώνα.

Ως προς το έμπυχο δυναμικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, εξάλλου, θα παρατηρήσω απλώς πως σημαντικοί πολιτιστικοί θεσμοί, όπως αυτός του Φεστιβάλ Αθηνών, που έτειναν να απαξιωθούν, ξαφνικά αναβίωσαν κατά τον πλέον θεαματικό τρόπο, ακριβώς επειδή επελέγησαν οι κατάλληλοι άνθρωποι για να ηγηθούν και να εμπνεύσουν ένα νέο πνεύμα. Έτσι ξαναβρήκε μέσα σε ελάχιστο χρόνο το Φεστιβάλ την αίγλη και τη σημασία του – και μάλιστα στην πρωτοπορία της σύγχρονης κουλτούρας.

Τέλος, δεν μπορώ παρά να αναφερθώ στην κινητροδότηση του ιδιωτικού τομέα, προκειμένου να διευρυνθεί η χρηματοδότηση που αυτός παρέχει στον πολιτισμό, κατά τα προαναφερθέντα. Ο νέος νόμος για την πολιτιστική χορηγία απελευθερώνει επιτέλους τη ροή ιδιωτικών πόρων για πολιτιστικές δράσεις.

Δεν είναι αλήθεια ότι, με το νέο νομοθετικό πλαίσιο, η ιδιωτική χορηγία επιδοτείται. Η απαλλαγή από τη φορολόγηση των σχετικών ποσών δεν μπορεί, ασφαλώς, να θεωρηθεί επιδότηση, καθώς δια των χορηγιών το Δημόσιο διασώζει ούτως ή άλλως πόρους, που διαφορετικά θα κατέβαλλε το ίδιο για πολιτιστικές

δράσεις. Δημιουργείται, όμως, το κατάλληλο πλαίσιο κινήτρων, προκειμένου να μην αποθαρρύνεται η χορηγική δραστηριότητα, καθώς και το κατάλληλο πλαίσιο ελέγχου, ώστε τα χρήματα που πρέπει να πηγαίνουν στον πολιτισμό, να πηγαίνουν μόνο στον πολιτισμό. Κατά τη συζήτηση του νομοσχεδίου, υπήρξαν πολλοί που το επέκριναν ως «γραφειοκρατικό», επειδή επιβάλλει την έγκριση από το Υπουργείο Πολιτισμού της κατεύθυνσης των πόρων. Όμως, η ανάγκη διαδικασιών αυτού του τύπου είναι αυτονόητη, γιατί είναι αδιανόητο να αποδέχεται το κράτος ότι θα απολέσει φορολογικούς πόρους, χωρίς να ελέγχει πού πηγαίνουν τα απαλλασσόμενα της φορολογίας χρήματα. Διαφορετικά, θα καθίστατο δυνατό κάτω από την ταμπέλα της πολιτιστικής χορηγίας να στηθεί γαϊτανάκι φοροδιαφυγής, με τη διοχέτευση διαφόρων ποσών σε συνδεδεμένα με τη φορολογούμενη επιχείρηση πρόσωπα, υπό το πρόσχημα μιας ψευδεπίγραφης και πλαστής πολιτιστικής αιτιολογίας, προκειμένου να αποφευχθεί η φορολόγησή τους.

Εν κατακλείδι, αν εξετάσουμε συνολικά τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται σήμερα από το κράτος στον τομέα του πολιτισμού, θα διακρίνουμε, πίσω από τον φαινομενικά αποσπασματικό τους χαρακτήρα, μια συνέχεια, μια λογική, ένα σύστημα. Βήμα το βήμα, τίθενται οι βάσεις για ένα νέο ξεκίνημα, για μια στροφή προς τη σοβαρότητα και την ποιότητα, που ο κόσμος του πολιτισμού από καιρό επιζητούσε, χωρίς να βρίσκει ευήκοον κρατικό ουσ.